

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS
EMILIJA SUŠKAITĖ

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS PROGRAMA

NUSIKALSTAMUMAS LIETUVOS KARIUOMENĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Doc. dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2025

TURINYS

IVADAS.....	3
1. NUSIKALSTAMUMO KARIUOMENĖJE SAMPRATA IR TEISINĖS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI.....	8
2. NUSIKALSTAMUMO LIETUVOS KARIUOMENĖJE RAIŠKA.....	23
2.1. Nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje būklė, lygis ir dinamika.....	23
2.2. Nusikalstamumo kariuomenėje žala.....	37
3. NUSIKALSTAMUMĄ KARIUOMENĖJE SKATINANTYS VEIKSNIAI.....	41
4. NUSIKALSTAMUMO KARIUOMENĖJE PREVENCIJA BEI KONTROLĖ.....	49
4.1. Nusikalstamumo kariuomenėje prevencija Lietuvoje ir užsienio valstybėse.....	50
4.2. Nusikalstamumo kariuomenėje kontrolė.....	58
5. EMPIRINIS TYRIMAS.....	64
5.1. Tarnybos trukmė Lietuvos kariuomenėje ir sąlytis su nusikalstamų veikų tyrimu.....	65
5.2. Nusikalstamumo situacijos vertinimas ir nusikalstamumo tendencijos pastaraisiais metais.....	65
5.3. Nusikalstamumo problemos Lietuvos kariuomenėje ir jų veiksniai.....	66
5.4. Nusikalstamumo prevencinės priemonės, jų veiksmingumas ir siūlomi sprendimai nusikalstamumo mažinimui Lietuvos kariuomenėje.....	69
IŠVADOS.....	73
SIŪLYMAI.....	75
LITERATŪRA.....	76
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA.....	86
ANNOTATION.....	87
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	88
SUMMARY.....	90
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	92

IVADAS

Tiriama problema. Šiame darbe siekiama atsakyti į klausimus, kas yra nusikalstamumas kariuomenėje, kokia yra Lietuvos kariuomenėje padarytų nusikalstamų veikų raiška, koks yra teisinės atsakomybės turinys, kaip kinta nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje, o kokie veiksniai tai įtakoja? Kokios yra prevencijos ir kontrolės priemonės, naudojamos užkardant šias nusikalstamas veikas bei mažinant jų skaičių?

Baigiamojo darbo aktualumas. Lietuvos kariuomenė – šiuolaikiška ir moderni kariuomenė¹. Jos paskirtis – užtikrinti nacionalinį bei tarptautinį saugumą. Ir nors mūsų kariuomenės paskirtis yra saugoti ir ginti Lietuvos valstybę nuo priešų, nusikaltėlių, ir visumoje – nesantarvės visuomenėje, pačioje kariuomenėje egzistuoja nusikalstamumas. Tai visiškai normalus reiškinys, nes nusikalstamumas egzistuoja kiekvienoje visuomenės dalyje, įskaitant ir toje, kurioje nepriekaištinga reputacija ir pavyzdys kitiems laikoma pamatine vertybe. Nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje – neatskleista ir daliai visuomenės moksliniu požiūriu nežinoma sritis. Dažnas Lietuvos gyventojas skaito pranešimus spaudoje, dienraštyje apie pasaulyje vykstančius įvykius, pavyzdžiui karus Izraelyje, Ukrainoje, tačiau gilesnė analizė apie pačios kariuomenės viduje verdantį gyvenimą, kartu ir nusikalstamumą – neatlikta, kelianti klausimus, kas vyksta kariuomenės viduje, kokios nusikalstamos veikos yra padaromos ir koks yra nusikalstamų veikų paplitimas. Atskleidžiant nusikalstamumo kariuomenėje veiksnius, paplitimą, ne tik patenkinamas visuomenės smalsumas, bet ir atsiranda galimybė kontroliuoti ir mažinti šią problemą. O siekiant mažinti ir kontroliuoti nusikalstamas veikas kariuomenėje, reikalingas raiškos analizavimas ir tyrinėjimas. Nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje – ypač aktuali XXI amžiaus įvykių kontekste, tema, kuri autorės duomenimis, mažai tyrinėta, todėl atsirado poreikis ištirti nusikalstamumą Lietuvos kariuomenėje ir pateikti siūlymų prevencijai bei kontrolei.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Istorijoje galime rasti informacijos apie nusikalstamumą kariuomenėje, kuomet Didžiojoje Britanijoje, Viktorijos laikais, XIX a., Sukilimo akte (angl. *Mutiny Act*), buvo aprašyti kariuomenėje vyraujantys nusikaltimai, tokie kaip vagystės,

¹ Henrichas Šostakas ir Jūratė Guščinskienė, „Šauktinių motyvavimo priemonės ir jų taikymas Generolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centre“, *Viešojoji politika ir administravimas*, 18, 1 (2019): 119, <https://vpa.ktu.lt/index.php/PPA/article/view/23132/9877>.

sukčiavimai, savęs žalojimas, taip pat nepadorus elgesys – įvairūs seksualiniai nukrypimai (pvz. seksualinis elgesys tarp žmogaus ir gyvūno, homoseksualumas), bei bausmės už nusikaltimus – trumpalaikis įkalinimas juodose kamerosose be šviesos, priverstiniai žygiai, nuvarginimas, privertimas gerti sūrų vandenį, duonos ir vandens dieta². Tyrinėjimai rasti ir apie nusikalstamumą Lietuvos kariuomenėje 1919–1940 laikmečiu: nors ir čia, Lietuvoje, bausmės nebuvo humaniškesnės, nes už nusikaltimus nukreiptus prieš valstybę grėsė net mirties bausmė³. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad autorei aktualūs dabartinio laikmečio tyrinėjimai ir moksliniai darbai, nes per daugelį metų nusikalstamumas keitėsi. Nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje – kriminologiniu požiūriu beveik nenagrinėta tema, kuri suteikia darbui mokslinį naujumą. Nusikalstamumą Lietuvos kariuomenėje, autorės duomenimis, nagrinėjo Ilja Nikitin magistro baigiamajame darbe „Nusikalstamumo, drausmės pažeidimų ir kriminologinės prevencijos teisinis reglamentavimas Lietuvos kariuomenėje“⁴. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad šis autorius baigiamajame darbe nusikalstamumą kariuomenėje tyrinėjo 2009–2011 metų laikotarpiu, o tyrimas buvo nukreiptas ne į kriminologinius, o teisinius aspektus, tikslinga atnaujinti duomenis ir apžvelgti įvykčius pokyčius remiantis šiuolaikine moksline literatūra bei pasaulyje vykstančiais įvykiais, susijusiais su nusikalstamumo pokyčiais. Todėl autorė šiame darbe tyrinės naujausius nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje duomenis.

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištirimo lygis. Nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje moksliniuose darbuose nėra išsamiai išanalizuotas nei teoriškai, nei empiriškai. Nenagrinėta sritis, įnešanti paslapties ir noro autorei tyrinėti šio reiškinių kriminologinius aspektus.

Iki šiol apie nusikalstamumo kariuomenėje sampratą rašė Nathaniel W. Motley⁵, apie teisinės pasekmės rašė Anastasiia Volodenkova ir kiti⁶, skirtingų užsienio šalių teisėje įtvirtintą

² Peter Burroughs, „Crime and Punishment in the British Army, 1815-1870“, The English Review, 100, 396 (1985):557, <https://www.reenactor.ru/ARH/PDF/Burrougs.pdf>.

³ Andriejus Stolarovas, *Karinė justicija 1919-1940 m.* (Kaunas: Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2014), 129.

⁴ Ilja Nikitin, „Nusikalstamumo, drausmės pažeidimų ir kriminologinės prevencijos teisinis reglamentavimas Lietuvos kariuomenėje“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2012), <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1993346/MAIN>.

⁵ Nathaniel W. Motley, „U.S. Special operations and military crime: the post – 9/11 wartime crimes of U. S. special operations forces compared to the conventional U. S. military“ (magistro baigiamasis darbas, Johns Hopkins university, 2020), <https://jscholarship.library.jhu.edu/server/api/core/bitstreams/c3636f36-1ffe-48ac-b9b9-76a38395b736/content>.

⁶ Anastasiia Volodenkova ir kiti, „Military Justice and Protection of the Rights of Military Personnel“, Review of International Experience and Trends in Ukraine, 2023, https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/03/military-justice_online.pdf.

atsakomybės turinį analizavo Mindia Vashakmadze⁷. Lietuvoje teisinė atsakomybė įtvirtinta Lietuvos kariuomenės drausmės statute⁸, Karių materialinės atsakomybės įstatyme⁹, Baudžiamajame kodekse¹⁰. Apie nusikalstamumo kariuomenėje skatinančius veiksnius ir socialinės aplinkos įtaką nusikaltimams rašė Alfredo R. Paloyo, Colin Vance, Matthias Vorell¹¹, taip pat Mariah Krancevich¹², kuri analizavo, kaip ginklų naudojimas kariuomenėje įtakoja asmenų elgesį, ir kaip aukštesnio rango karių elgesys sąlygoja žemesnio rango karių norą nusikalsti.

Nusikalstamumo kariuomenėje prevencija ir kontrolė – svarbi, tačiau moksliskai mažai dėmesio sulauksi sritis. Seksualinių nusikaltimų kariuomenėje prevenciją ir kontrolę analizavo Jungtinių Amerikos Valstijų gynybos departamentas¹³, o nužudymų kontekste – Charles P. McDowell, Joseph M. Rothberg, Gregory Lande¹⁴.

Apie nusikalstamumo žalą rašė Agnė Balčiūnienė¹⁵ magistro baigiamajame darbe, o apie karių nusikalstamumą kariuomenėje tyrinėjo Katherine Newton¹⁶, taip pat Yusuf Baktir, Mehmet Mustafa Icer, Jessica Craig¹⁷.

Nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje raida – beveik nenagrinėta sritis. Autorės duomenimis, vienintelis autorius, nagrinėjęs nusikalstamumo raidą 2009–2011 metų laikotarpyje

⁷ Mindia Vashakmadze, *Understanding Military Justice: A Practice Note* (Geneva, DCAF, 2018).

⁸ „Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statuto pakeitimo įstatymas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2024-04-27, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.410978>.

⁹ „Lietuvos Respublikos karių materialinės atsakomybės įstatymas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2024-04-27, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106094/asr>.

¹⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2024-04-27, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.

¹¹ Alfredo R. Paloyo, Colin Vance ir Matthias Vorell, Local determinants of crime: Do military bases matter?“, *Demographic Research* 31, 21 (2014), <https://www.demographic-research.org/articles/volume/31/21/>.

¹² Mariah Krancevich, „Common Factors in Military Domestic Homicides: Implications for Prevention and Intervention“, *Electronic Thesis and Dissertation Repository*, 6970 (2020), <https://ir.lib.uwo.ca/etd/6970/>.

¹³ United States of America Department of Defence, „Plan to Prevent and Respond to Sexual Assault of Military Men“, SAPR.mil, žiūrėta 2024-04-27, https://www.sapr.mil/public/docs/prevention/DoD-Plan-to-Prevent-and-Respond-to-Sexual-Assault-of-Military-Men_Approved.pdf.

¹⁴ Charles P. McDowell, Joseph M. Rothberg, Gregory Lande, „Homicide and suicide in the military“, iš *War Psychiatry, Medical Department of the Army* (United States of America, Office of The Surgeon), 2020, <https://medcoecapwstorprd01.blob.core.usgovcloudapi.net/pfw-images/borden/military-psychiatry/MPch6.pdf>.

¹⁵ Agnė Balčiūnienė, „Šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje charakteristika“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2012), <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1826096/MAIN>

¹⁶ Katherine Newton, „Examining the impact of military experience on crime: issues of race and the life course“ (disertacija, University of Akron, 2018), https://etd.ohiolink.edu/acprod/odb_etd/ws/send_file/send?accession=akron1530800503416256&disposition=inline

¹⁷ Yusuf Baktir, Mehmet Mustafa Icer, Jessica Craig, „Military and Crime: A Systematic Review of the Literature“, *Deviant Behavior*, 41, 1 (2018), 1–19, <https://www.researchgate.net/requests/r124309570>

yra anksčiau minėtas autorius Ilja Nikitin¹⁸. Tačiau šiuo atveju duomenys yra seni ir negali būti taikomi nagrinėjant tematiką šių dienų kontekste. Autorei daugiau nepavyko rasti kitų studentų, mokslininkų, nagrinėjusių nusikalstamumo paplitimą Lietuvos kariuomenėje.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šiame moksliniame darbe pateikiama Lietuvos ir užsienio šalių mokslinių straipsnių bei įstatymų, teismų praktikos apžvalga. Išanalizavus šiai temai aktualius mokslinius šaltinius pateikiama nusikalstamumo kariuomenėje samprata, kuri parodo, kuo ypatingas nusikalstamumas specifinėje vietoje – kariuomenėje. Taip pat pateikiami reikšmingi kriminologiniai rodikliai, kurie apibūdina nusikalstamumo paplitimą bei kitimą. Apžvelgiama prevencinė ir kontrolės veikla, kuri padeda užkirsti kelią nusikalstamumui kariuomenėje. Išskiriami nusikalstamumą kariuomenėje skatinantys veiksniai. Visa tai gali būti panaudota prevencijos ir kontrolės srityje bei tolimesniuose tyrimuose.

Baigiamojo darbo originalumas. Autorės duomenimis, Lietuvoje, iki šiol nebuvo rašytas baigiamasis darbas apie nusikalstamumą Lietuvos kariuomenėje, apimant teisinės pasekmes, skatinančius veiksnius, prevenciją bei kontrolę. Taip pat, autorei nepavyko rasti naujesnio nei 2012 m. baigiamojo darbo, nagrinėjančio šio reiškinio paplitimą Lietuvoje. Šių aspektų nagrinėjimas – autorės originalus darbas. Be to, autorė atliko empirinį tyrimą – ekspertų apklausą.

Tyrimo tikslas. Ištirti nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje kriminologinius aspektus, pateikti siūlymų jų prevencijai ir kontrolei.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti nusikalstamumo kariuomenėje sampratą, teisinės pasekmes;
2. pateikti nusikalstamumo kariuomenėje statistinių rodiklių: būklės ir lygio, dinamikos analizę, atskleisti pagrindinius žalos aspektus;
3. atskleisti nusikalstamumo kariuomenėje skatinančius veiksnius;
4. apžvelgti prevencijos ir kontrolės sritis bei pateikti siūlymus nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje prevencijai bei kontrolei.

Tyrimo metodika. Baigiamajame darbe naudoti šie tyrimo metodai:

- Teoriniai metodai: mokslinės literatūros analizavimas, nacionalinių teisės aktų analizė siekiant atskleisti nusikalstamumo kariuomenėje sampratą, teisinės pasekmes, prevenciją ir kontrolę.

¹⁸ Nikitin, *supra note*, 4.

- Empiriniai: ekspertų apklausos metodas.
- Statistiniai: naudojami tiriant nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje paplitimą ir dinamiką. Moksliniame darbe pateikiama Lietuvos statistinių rodiklių, kurie susiję su nusikalstamumo kariuomenėje, analizė.
- Loginis metodas. Šis metodas naudotas iškeliant baigiamojo darbo tikslus, pateikiant išvadas ir apibendrinimus.

Tyrimo struktūra. Mokslinį darbą sudaro įvadas, penki skyriai, išvados bei siūlymai, naudotos literatūros sąrašas, anotacijos ir santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmame skyriuje analizuojama nusikalstamumo kariuomenėje samprata, teisinės pasekmės, palyginamos Lietuvos ir užsienio valstybių teisėje nustatytos bausmės už nusikaltimus, padarytus kariuomenėje.

Antrame skyriuje analizuojamas nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje paplitimas, kitimo tendencijos. Aptariama nusikalstamumo žala.

Trečiame skyriuje autorė nagrinėja, ar taisyklės ir socialinė aplinka kariuomenėje turi įtakos nusikaltimų daryme.

Ketvirtame skyriuje aptariamos nusikalstamumo kariuomenėje prevencijos ir kontrolės priemonės ne tik nacionaliniu lygmeniu, bet ir užsienyje. Analizuojamos užsienio valstybių naudojamos prevencinės priemonės, kartu atskleidžiami ir kontrolės aspektai.

Penktame skyriuje pristatomas empirinis tyrimas ir jo metu gauti rezultatai.

Ginamieji teiginiai:

1. Už nusikalstamas veikas Lietuvos kariuomenėje bausmės yra švelnesnės negu kitose užsienio valstybėse;
2. Kariuomenės drausmė ir griežtos taisyklės ne tik prisideda prie nusikalstamumo prevencijos, bet ir skatinimo.
3. Nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje yra plačiai nepaplitęs reiškinys, kuriam reikėtų skirti ypatingo dėmesio sukuriant naujas prevencines priemones ar pakeičiant esamas.

1. NUSIKALSTAMUMO KARIUOMENĖJE SAMPRATA IR TEISINĖS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI

Nusikalstamumas – neišvengiamas reiškinys, kuris glūdi kiekvienoje visuomenės gyvenimo srityje. Jis nėra būdingas išimtinai tik vienai valstybei, ar tik pavieniams asmenims ir tai nėra tik atskirų nusikaltimų problema. Nusikalstamumas – vienokia, ar kitokia prasme paliečia kiekvieną iš mūsų. Mes kasdien ne tik matome nusikalstamumo pasekmes žiniasklaidoje, bet ir patys prisidedame prie jo, susidurdami su nusikaltėliais akis į akį, dalyvaudami prevencinėse veiklose, valstybinių institucijų rengiamuose reiduose ar patikrinimuose, taip pat prisidedami prie švietėjiškų renginių, didinančių gyventojų sąmoningumą nusikalstamumo srityje, dalyvaudami viešose kriminologų rengiamose apklausose, kurios padeda tyrinėti ir suprasti, kodėl nusikaltimai vyksta bei kaip jie veikia visuomenę. Nusikalstamumas yra nuolat tyrinėjamas, stebimas, tam tikslui net kuriasi naujos mokslo šakos, kaip antai nusikalstamumo geografija – jauniausia geografijos mokslo šaka, tirianti nusikalstamumo teritorinę diferenciaciją bei ryšius tarp geografinių sąlygų ir nusikalstamumo lygio įvairaus taksonominio rango teritorinėse sistemose¹⁹. Tai reiškia, kad nusikalstamumas ir jo ištakos aktualios bet kokioje visuomenės gyvenimo plotmėje. Nusikalstamumas nėra išimtis ir kariuomenėje. Istoriniai faktai parodo, kad kariuomenė ne tik kariaudavo su valstybei pavojingomis išorinėmis grėsmėmis, bet ir buvo daromi nusikaltimai karinės tarnybos viduje. Jau XIX amžiuje, Lietuvoje, buvo skiriamos bausmės už padarytus nusikaltimus kariuomenėje: už pasitraukimą iš sargybos posto kareivis galėjo būti pakartas, o būrių vadai už savavaliavimą renkant neteisėtas pinigines rinkliavas iš dvarininkų, ar turto atiminėjimą, būdavo nušalinami nuo vadovo pareigų²⁰. Taigi, šie istoriniai faktai rodo, kad nusikalstamumas kariuomenėje nėra dabartinio šimtmečio problema. Todėl reikalinga, kad ši problema būtų išanalizuota ir atrasti veiksmingi būdai nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei.

Mykolas Romeris teigė: „Kokie laikai, kokie žmonės – tokia bausmių sistema ir tokios kovos su nusikaltimais priemonės²¹“. Ši frazė puikiai atspindi, kad nusikalstamumo samprata ir jo kontrolė laikui bėgant keičiasi. Nors nusikalstamumas išlieka pasauliniu mastu plačiai paplitęs

¹⁹ Darius Vasiliauskas, „Nusikalstamumo geografija Lietuvoje: tyrimų apžvalga“, *Geografijos metraštis*, 47 (2014):118, cituota iš Бадов, А.Д., 2009. География преступности в России в постсоветский период. Диссертация. Краснодар: Северо-Осетинский государственный университет имени К.Л. Хетагурова, <https://www.lituanistika.lt/content/59909>

²⁰ Virgilijus Pugačiauskas, *XIX a. Lietuvos karinių dalinių istorija*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2019, 87.

²¹ Stoliarovas, *supra note*, 3:127

reiškinys, jis kiekvienoje valstybėje yra skirtingas. Skiriasi nusikalstamų veikų mastas, pobūdis, o visa tai priklauso nuo daugelio dalykų, tokių kaip gyventojų skaičiaus, kultūrinių, socialinių bei teisinių skirtumų, sąvokos „nusikaltimas“ supratimo, ar net gi valstybės geografinės padėties. Nusikalstamumas valstybėse ateityje neišnyks, nes tobulėja ne tik teisinė sistema, užtikrinanti nusikalstamų veikų kontrolę ir prevenciją, tačiau tobulėja ir pačios nusikalstamos veikos ir asmenys, darantys tas veikas. Svarbu suprasti, kad norėdami kontroliuoti nusikalstamumą, turime žinoti, kas apskritai yra nusikalstamumas bei įvertinti, kokie yra socialiniai veiksniai ir kaip jie veikia nusikalstamumą. Todėl šiame skyriuje autorė aptars, kas yra nusikalstamumas, kuom nusikalstamumas kariuomenėje išsiskiria bei kokios yra teisinės atsakomybės ir kitos ypatybės, padedančios mažinti nusikalstamumą kariuomenėje.

Žodis „nusikalstamumas“ atrodo gana aiškus terminas, tačiau tai nėra tapatu nusikalstamai veikai. Nusikalstamumas yra daug platesnė sąvoka, apimanti visas atskirų rūšių nusikalstamas veikas. Kriminologijos mokslo gyvavimo laikotarpiu buvo suformuota daug nusikalstamumo apibrėžimų, pradedant nuo bendrų formuluočių, teigiančių, kad nusikalstamumas visuomenėje vyrauja kaip neigiamas reiškinys, iki kiek platesnių apibrėžimų, aiškinančių šį reiškinį kaip tam tikroje teritorijoje ir per tam tikrą laikotarpį padarytų nusikalstamų veikų visumą. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992-04-30 priimtame nutarime Nr. 313 „Dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos“ (Toliau – Nutarimas) teigiama, kad nusikalstamumas yra ekonominės, politinės, teisinės ir kitų sistemų vidinių ir tarpusavio prieštaravimų padarinys. Tačiau konkretaus įstatymo, apibrėžiančio nusikalstamumo sampratą – nėra. Apie nusikalstamumo sampratą tyrinėta jau sovietinių laikų mokslinėse publikacijose, kuomet nusikalstamumas traktuotas kaip istoriškai ir socialiai sąlygotas reiškinys, kylantis besivystant visuomenei, atsiradus privačiai nuosavybei, visuomenei susiskirsčius į klases ir susiformavus valstybinei valdžiai²². Tuo tarpu Lietuvai atgavus nepriklausomybę nusikalstamumas aiškintinas kaip „*masiškai paplitęs, istoriškai kintantis socialinis reiškinys, turintis antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantis iš nusikaltimų, matomų tam tikrose valstybėse arba jų dalyse, padarytų per tam tikrą laikotarpį, visumos*“²³. Lyginant šias nusikalstamumo sampratas ir lingvistiškai žvelgiant į jų turinį, atrodytų, kad sovietiniais laikais nusikalstamumas buvo ne masiškai paplitęs, o kylantis

²² Gintautas Sakalauskas ir kt, *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*, (Vilnius: leidykla „Eugrimas“, 2011), 9.

²³ *Ibid.*, 10.

besivystant visuomenei, tačiau nusikalstamumas ir anuomet buvo masiškai paplitęs, tačiau mažiau registruojamas, daugiau slepiamas. Reikėtų nepamiršti, kad Lietuvai atgavus nepriklausomybę, pasikeitė ir valstybės valdymo forma. Lietuva išėjusi iš komunistinės ideologijos tapo demokratiška valstybe, todėl atslūgus kontrolei bei apribojimams ir atsiradus laisvei, atsirado laisvumas nusikalstamumo plitimui.

Nusikalstamumas, autorės nuomone, tiksliausiai apibūdinamas kaip pavojingas istoriškai kintantis socialinis teisinis reiškiny, kuris nulemtas visuomenėje vykstančių socialinių procesų ir reiškinių bei reikalaujantis nuolatinės kontrolės²⁴. Pirma, šioje sąvokoje atsispindi nusikalstamumo pavojingumas. Juk natūralu, kad tai, kas neišvengiama gali atrodyti pavojinga. Tačiau nusikalstamumas pavojingas ne tik dėl neišvengiamumo, bet ir dėl to, kad jis veikia visas gyvenimo sritis – nuo individo gerovės iki valstybės ekonominio ar socialinio stabilumo. Antra, teisingai pažymėta, kad nusikalstamumas yra reikalaujantis nuolatinės kontrolės. Kaip teigiama anksčiau minėtame Nutarime, nusikalstamumo kontrolė turi pakeisti teisėsaugos institucijų pasyvią, gynybinę poziciją, vertusią tik aiškinti nusikaltimus, o ne orientuota į kovojimą su jo pasekmėmis²⁵. Tačiau šiai nusikalstamumo sampratai autorė reiškia kritiką dėl to, kad neminima nusikalstamumo latentinė pusė. Iš tiesų, daugelis nusikalstamų veikų lieka neužregistruotos, nes visuomenė neretais atvejais nesikreipia į teisėsaugos institucijas, kai kuriais atvejais nesuvokia ar nepastebi padarytų nusikaltimų ir kt. Visa tai lemia, kad nusikalstamumas yra ne tik masiškai paplitęs, bet ir pasižymintis latentiskumu.

Nusikalstamumo kariuomenėje samprata gali pasirodyti išskirtinė, nes nusikalstamumas vyrauja specialų statusą turinčio asmens lygmenyje ir dažnu atveju nusikalstamos veikos padaromos karinės tarnybos vietose. Tačiau reikia nepamiršti, kad visi kariai prieš tarnybą gyvena įprastą civilinį gyvenimą, kur su nusikalstamumu susiduria kone kiekvienas, todėl natūralu, kad nusikalstamumas kartu su žmonėmis ateina ir į kariuomenę. Žinoma, nusikalstamumas kariuomenėje turi savitumo, nes pirmiausia nusikalstamumas kariuomenėje suprantamas kaip nusikaltimų kariuomenėje visuma, kuriuos padaro kariuomenės personalas karinės tarnybos

²⁴ Tomas Rudzkis ir Jūratė Galinaitytė, „Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema“, *Jurisprudencija* 70, 62 (2005): 6.

²⁵ „Dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2024-08-15, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6625/asr>

metu²⁶. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos 2024–2030 m. personalo plėtros plane įvardinamos karinio personalo kategorijos: tai profesinės karo tarnybos kariai, kariai savanoriai ir kiti savanoriškos nenuolatinės karo tarnybos kariai, rezervo kariai, privalomosios pradinės karo tarnybos kariai, kariūnai bei valstybės tarnautojai ir darbuotojai, dirbantys Lietuvos kariuomenėje pagal darbo sutartis²⁷. Visi šie subjektai patenka į karinio personalo sąvoką. Tai reikštų, kad nusikalstamos veikos padaromos tik tų asmenų, kurie patenka į bet kurią personalo kategoriją. Visose personalo kategorijose, išskyrus valstybės tarnautojus ir darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartį, tarnauja asmenys, įgiję kario statusą. Kario statusas įgyjamas skirtingais būdais, priklausomai nuo tarnybos rūšies: privalomosios pradinės karo tarnybos metu – nuo atvykimo į karinį vienetą arba nuo perėjimo į karinio viršininko pavaldumą momento, profesinės karo tarnybos metu – nuo priėmimo į profesinę karo tarnybą dienos, savanoriškos nenuolatinės karo tarnybos kariais tampama nuo to momento, kai pagal tarnybos įsakymą atvykstama į paskirtą vietą, o kariūno statusas suteikiamas nuo priėmimo į karo mokymo įstaigą dienos²⁸. Tuo tarpu valstybės tarnautojai ir darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis kariuomenėje, nors ir neįgyja kario statuso, tačiau priskiriami karinio personalo kategorijai ir taip pat gali būti susiję su nusikalstamomis veikomis kariuomenėje. Tačiau šioje situacijoje atsiranda keletas probleminių sričių. Pirmiausia, tampa neaišku, ar šiems asmenims atsakomybė turėtų būti taikoma kaip civiliams asmenims, ar kaip kariuomenės sistemai priklausantiems kariuomenės subjektams. Antra, lieka neaiškus šių asmenų teisinis statusas kariuomenėje: jie nėra kariai, tačiau taikomos tam tikros kariuomenėje galiojančios taisyklės, jų padarytas nusikalstamas veikas tiria Karo policija²⁹. Šių asmenų padarytos nusikalstamos veikos karinėje teritorijoje yra įtraukiamos į nusikalstamumo kariuomenėje statistiką. Panaši situacija susiklosto ir šauktinių, vengiančių vykdyti karo prievolinko pareigas, atveju. Šauktiniai yra teisiškai įpareigoti tapti kariuomenės dalimi, sąmoningai to nevykdo ir padaro nusikalstamą veiką, numatytą Baudžiamojo kodekso 314

²⁶ Nathaniel W. Motley, „U.S. special operations and military crime: the post-9/11 wartime crimes of U.S. special operations forces compared to the conventional U.S. military“ (magistro baigiamasis darbas, John Hopkins University, 2020), 10,

<https://jscholarship.library.jhu.edu/server/api/core/bitstreams/c3636f36-1ffe-48ac-b9b9-76a38395b736/content>.

²⁷ „Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos 2024–2030 m. personalo plėtros plano patvirtinimo“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2024-12-15,

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1fe81264768711ef84ff9693ecd03ff52?jfwid=vici6ryn>

²⁸ „Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2025-04-17, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.56646/asr>.

²⁹ „Pranešti apie pažeidimus“, kariuomene.lt, žiūrėta 2025-04-17, <https://www.kariuomene.lt/kiti-pajegumai/karo-policija/pranesti-apie-pazeidimus/23304>.

straipsnyje. Nors karo prievolininkai formaliai nėra įgiję kario statuso, tačiau jų padarytas nusikalstamas veikas tiria Karo policija, jos registruojamos oficialioje nusikalstamumo statistikoje. Kaip bus nagrinėjama šio darbo antrame skyriuje, ši veika yra dažniausiai pasitaikanti tarp nusikalstamų veikų, susijusių su Lietuvos kariuomene. Pažymėtina ir tai, kad Karo policija užregistruoja ir tiria nusikalstamas veikas, kurias padaro civiliai asmenys, kai jomis yra padaroma žala krašto apsaugos sistemai³⁰. Tokios nusikalstamos veikos yra įtraukiamos į nusikalstamumą kariuomenėje, nes yra nukreiptos į valstybės saugumo sritį ir trukdo kariuomenės tinkamam funkcionavimui. Taigi, darytina išvada, kad į nusikalstamumo kariuomenėje sampratą įtrauktini karo prievolininkai ir civiliai asmenys, kurie nors neturi kario statuso, nevykdo krašto apsaugos sistemai priskirtų funkcijų ir nėra įrašyti į kariuomenės personalo kategorijų sąrašą, tačiau yra susiję su krašto apsaugos sistema ir joje esančiu nusikalstamumu. Todėl teigti, kad nusikalstamos veikos kariuomenėje gali būti padaromos tik kariuomenės personalo, yra neteisinga.

Minėtoje nusikalstamumo kariuomenėje sampratoje minima, kad nusikaltimai padaromi karinės tarnybos metu. Žvelgiant į įstatymo raidę, pastarųjų rūšių yra keletas: jos klasifikuojamos į profesinę karo tarnybą, krašto apsaugos savanorių karo tarnybą, savanorišką nenuolatinę karo tarnybą, tikrąją karo tarnybą³¹. Visos šios karo tarnybos skiriasi keliais bruožais. Pirmiausia, tai beveik visos išvardintos tarnybos yra atliekamos savanoriškai, išskyrus privalomoji karo tarnyba, patenkanti po tikrosios karo tarnybos sąvoka. Skiriasi šių tarnybų atlikimo laikotarpis, pavyzdžiui profesinė karo tarnyba, atliekama nuolat, pagal profesinės karo tarnybos sutartį nepertraukiamai atliekant karo tarnybą kariuomenėje ar kitose krašto apsaugos sistemos institucijose.

Išanalizavusi karinio personalo sampratą ir pagrindinius karinės tarnybos bruožus autorė kritikuoja Nathaniel W. Motley pateiktą nusikalstamumo kariuomenėje sampratą, nes remiantis karinės tarnybos apibrėžimu, tokie karinio personalo subjektai, kaip kariūnai, ar valstybės tarnautojai bei darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, formaliai nors ir patenka į karo personalo kategoriją, tačiau jie neatlieka karinės tarnybos, todėl šiems asmenims padarius nusikalstamas veikas kariuomenėje negalėtume jų priskirti prie nusikalstamumo kariuomenėje. Tačiau taip nėra. Visi karinio personalo subjektai yra priskiriami kaip vykdančios funkcijas, susijusias su krašto apsaugos sistema, todėl šiems subjektams keliami aukštesni standartai ir reikalavimai. Dar daugiau, karo prievolininkai, ar civiliai asmenys, kurie patenka į

³⁰ „Pranešti apie pažeidimus“, *supra note*, 29.

³¹ „Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas“, *supra note*, 28.

nusikalstamumo sampratą, nevykdo krašto apsaugos sistemai priskirtų funkcijų, tačiau jie taip pat turi vykdyti kariuomenės nustatytus reikalavimus: karo prievolinkai turi pateikti reikalingus dokumentus, duomenis, laiku atvykti į šaukimo punktą ir pasitikrinti sveikatą, laiku atvykti į paskirtą tarnybos atlikimo vietą ir prisistatyti viršininkui ir kt.³², o civiliai asmenys, kurių nusikalstamos veikos nukreiptos į kariuomenę, turi bendrąsias pareigas nedaryti nusikalstamų veikų, pavyzdžiui nešnipinėti, neatskleisti valstybės paslapčių, nesmurtauti prieš karį, ar atlikti kitokias Baudžiamajame kodekse numatytas nusikalstamas veikas, kuriomis daroma žala krašto apsaugai. Todėl, autorės nuomone, pateiktame nusikalstamumo kariuomenėje apibrėžime neteisingai suformuotas nusikalstamų veikų, padarytų kariuomenės personalo, laikotarpis – „*karinės tarnybos metu*“.

Žvelgiant į bendrąją nusikalstamumo sampratą, pateiktą kiek aukščiau, nusikalstamumas susijęs su nusikalstamų veikų visuma, padarytų per tam tikrą laikotarpį ir tam tikroje teritorijoje. Taigi, nusikalstamumui būdinga tam tikra vietovė. Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatyme išaiškinta karinės teritorijos samprata, kuri siejama su teritorija, naudojama krašto apsaugos sistemos institucijų reikmėms³³. Tai gali būti priskirta darbui, mokymams, pratyboms, sprogmenų kenksmingumo pašalinimo, gelbėjimo ar kitiems valstybės saugumo ir gynybos reikmėms skirtiems darbams atlikti³⁴. Šiuo atveju teritorija apsiriboja karine teritorija, kurioje atliekamos kariuomenės personalui priskirtos funkcijos. Tačiau autorės įžvalgomis, nusikalstamos veikos gali būti padaromos ne tik karinėje teritorijoje, tačiau bet kokiame pasaulio kampe, kadangi kariuomenės subjektas, kol jis priklauso kariniam personalui, savo funkcijas atlieka ne tik apibrėžtoje teritorijoje. Be to, karinis personalas greta karinės tarnybos gyvena įprastą gyvenimą, pavyzdžiui vyksta į darbą ar parduotuvę, taigi, šiose vietose taip pat gali būti padaromos nusikalstamos veikos, ar tai vagystė, ar tai neblaivus vairavimas sukeliant eismo įvykį.

Teritorijos neapibrėžtumas galioja ir civiliams asmenims, kurių nusikalstamos veikos daro žalą kariuomenei bei karo prievolinkams, kurie nors nevykdo krašto apsaugos sistemos funkcijų, tačiau nevykdant šauktinio pareigų padaro BK 314 straipsnio nusikalstamą veiką. Baudžiamasis kodeksas neišskiria vietovės, tačiau galima daryti prielaidą, kad nusikalstama veika

³² „Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas“, infolox.lt, žiūrėta 2025-04-28, <https://www.infolox.lt/teise/DocumentSinglePart.aspx?AktoId=111594&StrNr=37>.

³³ „Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas“, *supra note*, 28.

³⁴ *Ibid.*

laikoma įvykdyta bet kurioje vietoje, kurioje civiliai daro nusikalstamas veikas, nukreiptas į krašto apsaugos sistemą, ar karo prievolininkai vengia šaukimo.

Autorė mano, kad kai kuriais atvejais teritorija glaudžiai susijusi su tarnybos būdais, t. y. kokioje tarnyboje asmuo tarnauja. Tam tikrais atvejais nusikalstamos veikos gali būti padaromos vykdant konkrečiai karo tarnybai priskirtas funkcijas konkrečioje teritorijoje. Pavyzdžiui privalomoji pradinė karo tarnyba atliekama Lietuvos kariuomenės padaliniuose: Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio (Toliau – LDK) Butigeidžio dragūnų batalione, LDK Algirdo pėstininkų batalione, LDK Gedimino štabo batalione ir kt. Tad didžiąją laiko dalį privalomosios pradinės karo tarnybos kariai, profesinės karo tarnybos kariai, jiems priskirtas funkcijas atlieka kariuomenės padaliniuose, todėl ir nusikalstamumui būdingas teritorijos principas gali tais atvejais atsiskleisti apibrėžtoje teritorijoje.

Antrasis nusikalstamumo sampratoje minimas kriterijus – laikotarpis. Kaip ir teritorijos kriterijus, laikotarpis yra kiekybinė nusikalstamumo ypatybė, kuri padeda atskleisti nusikalstamumo masiškumą³⁵. Šiuo atveju laikotarpis gali būti suvokiamas kaip atitinkamas periodas, „ruožas“, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo priklauso krašto apsaugos sistemai ir atlieka su karine tarnyba susijusias funkcijas arba yra susijęs su kariuomene kitokiais santykiais, pavyzdžiui karo prievolininko pareigomis ar nusikalstamomis veikomis, kai padaroma žala krašto apsaugos sistemai. Laikotarpį analogiškai galima susieti su karinės tarnybos būdu. Pavyzdžiui, privalomą pradinę karo tarnybą atlikę kariai yra priskiriami aktyviajam kariuomenės personalo rezervui, tad 10 metų nuo skyrimo į aktyvųjį rezervą, kariai yra priskiriami kariniams vienetams, numatomos jų pareigos³⁶. Per šį gana ilgą laikotarpį aktyviojo rezervo kariai periodiškai dalyvauja pratybose ar mokymuose, o atliekant užduotis taikos metu, ar paskelbus karo padėtį ir (ar) mobilizaciją, šie kariai gali būti pašaukiami atlikti užduotis³⁷. Taigi, šiuo atveju nusikalstamumo laikotarpis yra aktyviojo rezervo karo tarnybos trukmė.

Nusikalstamumo laikotarpis karo prievolininkų ir minėtų civilių atžvilgiu negali būti siejamas su karinės tarnybos atlikimo trukme, kadangi karo prievolininkai ir civiliai tokios tarnybos neatlieka. Laikotarpis karo prievolininkų atžvilgiu yra svarbus, pažymintis, kad per tam tikrą laiką asmuo vengė prisistatyti karo prievolę administruojančiai institucijai, pavyzdžiui

³⁵ Rudzkis, Galinaitytė, *supra note*, 24:2.

³⁶ „Aktyvusis rezervas“, karys.lt, žiūrėta 2024-12-15, <https://www.karys.lt/tarnybos-budai/aktyvusis-rezervas/44>

³⁷ *Ibid.*

slėpėsi, klastojo dokumentus ar kitokia apgaule bandė išvengti prievolės. Svarbi šaukimo vengimo trukmė, susijusi su nusikalstamumo kiekybiniu aspektu, parodanti kiek laiko asmuo vengia tarnybos ir kokią tai turi įtaką valstybės gynybos pajėgumams. Šaukimo vengimo laikotarpį ir civilių padarytų nusikalstamų veikų laikotarpį galima įvardinti kalendoriniais metais. Tai leidžia įvertinti, kaip dažnai, pavyzdžiui, kalendorinių metų laikotarpyje, pasitaikė šaukimo vengimo atvejų ar nusikalstamų veikų, nukreiptų į krašto apsaugos sistemą.

Analizuojant nusikalstamumo kariuomenėje sampratą autorė pastebi, kad nusikalstamumo ir nusikalstamumo kariuomenėje sampratos yra iš esmės panašios. Pirmiausia, nusikalstamumas, anot Viktoro Justickio, traktuotinas kaip visuma nusikaltimų, kurie tam tikru laikotarpiu padaromi tam tikroje vietoje³⁸, o anksčiau pateiktoje nusikalstamumo kariuomenėje sampratoje detalizuojamas laikotarpis ir vieta. Darytina išvada, kad nusikalstamumas kariuomenėje suprantamas siaurąja prasme, o nusikalstamumas plačiąja prasme. Nusikalstamumo kariuomenėje samprata sudaryta pasiremiant bendrąja nusikalstamumo samprata, o jos konstruktas atitinka nusikalstamumo sampratą.

Žvelgiant į skirtingų užsienio valstybių teisinius dokumentus, susijusius su kariuomenės teise, pavyzdžiui Jungtinės Amerikos Valstijų „Karinio teisingumo kodeksas“ (angl. *Uniform Code of Military Justice*) federalinį teisės aktą, kuris taikomas visoms ginkluotosioms pajėgoms ir kuris reglamentuoja kariuomenės teisinės atsakomybės procedūras, jame konkrečiai nedetalizuojama, kas yra nusikalstamumas kariuomenėje, tačiau nukreipiama į nusikalstamas veikas, už kurias kariškiai baudžiami³⁹. Analogiška situacija ir Jungtinės Karalystės teisėje, konkrečiau, 2006 metų Ginkluotųjų pajėgų akte (angl. *Armed Forces Act 2006*⁴⁰), išvardijamos nusikalstamos veikos kariuomenėje ir bausmės už jų įvykdymą, tačiau neapibrėžiama, kas yra nusikalstamumas kariuomenėje. Autorė daro prielaidą, kad valstybės neapibrėžia nusikalstamumo kariuomenėje sampratos todėl, kad ji atitinka bendrąją nusikalstamumo sampratą.

Žvelgiant į Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XLVI skyrių „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai ir mobilizacijai“ pastebima, kad tam tikros nusikalstamos veikos gali būti padaromos tik karinės tarnybos metu. Pavyzdžiui Baudžiamojo kodekso 317 straipsnis numato atsakomybę kariui, už vado įsakymo nevykdymą. Tai reiškia, kad

³⁸ Viktoras Justickis, *Kriminologija I d.*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, 10.

³⁹ „Uniform Code of Military Justice“, ucmj.us, žiūrėta 2024-08-15, <https://ucmj.us/>.

⁴⁰ „Armed Forces Act 2006“, legislation.gov.uk, žiūrėta 2024-08-15, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/introduction>.

šis nusikaltimas gali būti padaromas tik karinės tarnybos metu esant kario ir vado pavaldiems santykiams. Antra, nusikalstamumas kariuomenėje pasižymi tuo, kad nusikalstamas veikas įvykdo ypatingi subjektai – žemesnio ar aukštesnio rango kariai. BK 318 straipsnis numato kario atsakomybę, BK 319 straipsnis – vado. Tam tikrais atvejais nusikalstamos veikos padaromos subjekto, kuris nėra karys, pavyzdžiui BK 314 straipsnyje numatytas šaukimo vengimas, kurį padaro karo prievolinkai. Trečia, nusikalstamos veikos nukreiptos į skirtingus subjektus. Pavyzdžiui, BK 320 straipsnyje nurodoma, kad „*karys, neteisėtai reikalavęs, kad kitas karys elgtųsi pagal jo nurodymą <...>*“. Šiuo atveju nusikalstama veika nukreipta į lygiavertį, karinę tarnybą atliekantį karį, o tuo tarpu kario dezertyravimas (BK 323 straipsnis) tiesiogiai nukreiptas į valstybės, krašto apsaugos saugumą ir reputaciją. Dar daugiau, nusikalstamumas kariuomenėje pasižymi išskirtinumu, nes kariuomenėje egzistuoja hierarchinė struktūra. Jau minėtame Baudžiamojo kodekso 317 straipsnyje numatoma kario pareiga paklusti vado įsakymams, ar BK 318 straipsnio 2 dalyje nustatyta pareiga nenaudoti fizinio smurto prieš vadą dėl karo tarnybos pareigų. Šie nusikaltimai tiesiogiai nukreipia į nepaklusimą hierarchinei struktūrai ir traktuojami kaip nesunkūs nusikaltimai. Tačiau, lyginant BK 318 straipsnio 2 dalies sankciją ir fizinio skausmo sukėlimo (BK 140 straipsnis) sankciją, pastebima, kad baudžiamasis įstatymas fizinį smurtą prieš vadą laiko pavojingesniu nusikaltimu. Iš to išplaukia išvada, kad nusikalstamos veikos, padarytos kariuomenėje, turi didesnę poveikį pažeidžiamai vertybei ir yra labiau saugomos įstatymo.

Tarnyba Lietuvos kariuomenėje pagrįsta pagarbos žmogui ir valstybei, patriotizmo, subordinacijos, pilietiškumo ir kitais etikos principais⁴¹, todėl akivaizdu, kad karo tarnybos subjektams taikoma griežtesnė atsakomybė, kuri neapsiriboja vienos teisės šakos normomis. Teisinė atsakomybė reglamentuota Administracinių nusižengimų kodekse, Baudžiamajame kodekse, o taip pat keletą aspektų randama Lietuvos kariuomenės drausmės statute. Net Baudžiamojo proceso kodekso 120 straipsnyje išskiriama atskira kardomoji priemonė kariam – vadovybės stebėjimas. Todėl Lietuvos valstybės pilietis, būdamas karo prievolinku, ar tapęs kariu, ne tik įgyja ypatingo subjekto statusą, bet ir tampa teisinės atsakomybės už specifines, su kariuomene susijusias veikas, subjektas. Tapus kariuomenės subjektu, kyla griežtesni reikalavimai, už kurių nevykdymą įstatymo leidėjas numatė skirtingų rūšių atsakomybę.

⁴¹„Dėl Lietuvos karių etikos kodekso patvirtinimo“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2024-08-15, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.256186/asr>.

Įstatymo leidėjas mažu pavojingumu pasižyminčius nusižengimus nurodė Administracinių nusižengimų kodekso skyriuje Nusižengimai krašto ir apsaugos tarnybai, tačiau tai nepatenka į nusikalstamumo sampratą.

Baudžiamasis kodeksas analogiškai išskiria skyrių, skirtą krašto apsaugos tarnybai. Čia – baudžiamieji nusižengimai ir nusikaltimai, kurie gali būti padaromi tik karo prievolinkų ir kariuomenėje tarnaujančių asmenų. Autorė pastebi, kad Administracinių nusižengimų kodekso 558 straipsnio 1 dalyje numato atsakomybę už neatvykimą į dalinį iki dviejų parų tik į privalomąją karo tarnybą, savanorišką nenuolatinę karo tarnybą arba alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą karo prievolinkams, kurie nėra įgiję kario statuso Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo prasme, o tuo tarpu Baudžiamojo kodekso 322 straipsnio 1 dalis numato baudžiamąją atsakomybę jau kario statusą turintiems kariams, kurie savavališkai pasišalina ilgiau kaip tris paras. Po administracinės teisės reguliavimu nepatenka kario statusą turintys kariuomenės subjektai, atliekantys tarnybą vienoje iš ANK 558 straipsnyje įvardintų tarnybų. Jų teisinė atsakomybė išsprendžiama drausminių nuobaudų pagalba. LR kariuomenės drausmės statuto 73 straipsnyje įtvirtinta, kad *„už savavališką pasišalinimą iš tarnybos vietos arba tyčinį ar dėl aplaidumo neatvykimą į tarnybos vietą nustatytu laiku, jeigu tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, privalomosios karo tarnybos kariui skiriamas papeikimas arba papildomos tarnybos užduotys, arba uždraudžiama išeiti iš tarnybos vietos, arba pažeminamas kario laipsnis; profesinės karo tarnybos kariui sumažinamas tarnybinis atlyginimas arba pažeminamas kario laipsnis; kariūnui skiriamas papeikimas arba papildomos tarnybos užduotys, arba uždraudžiama išeiti iš tarnybos vietos, arba sumažinama stipendija, arba jis atleidžiamas iš pareigų“*. Autorė pastebi, kad kario statuso neturintiems savanoriškos nenuolatinės karo tarnybos arba alternatyvios krašto apsaugos tarnybos karo prievolinkams už neatvykimą į karo tarnybą be pateisinamos priežasties ilgiau kaip dvi paras, nėra taikoma baudžiamoji atsakomybė, kadangi BK 314 straipsnis reglamentuoja tik karo prievolinkų, vengusių šaukimo į privalomąją karo tarnybą, atsakomybę. Autorė mano, kad įstatymo leidėjas sąmoningai nekriminalizavo nenuolatinės savanoriškos karo tarnybos, kadangi veikia nėra tokia pavojinga, kad bausti *ultima ratio* priemone. Manytina, kad su asmeniu, vengiančiu nenuolatinės savanoriškos karo tarnybos, gali būti nutraukta savanoriškos nenuolatinės karo tarnybos sutartis, o toks asmuo grįžta į pirminę padėtį, t. y. šaukiamas atlikti privalomąją karo tarnybą. Vargu, ar karo prievolinkas, savanoriškai pasirinkęs tokį tarnybos būdą vengs prievolės ją vykdyti. Tuo tarpu alternatyvioji krašto apsaugos tarnyba

yra naujas institutas, kurį įstatymo leidėjas kriminalizavo papildydamas BK 314-1 straipsniu, įsigaliosiančiu 2026-01-01. Taigi, tik nenuolatinė savanoriška karo tarnyba nepatenka po baudžiamosios atsakomybės taikymo ribomis. Pastebėtina ir tai, kad įstatymo leidėjas detaliai nereglamentuoja skiriamosios ribos tarp ANK 558, 560 straipsnių taikymo ir Baudžiamojo kodekso 314 straipsnio. Nei Administraciniame, nei Baudžiamajame kodekse, o taip pat teismų praktikoje, nėra nurodyta kriterijų, kurie leistų teisėsaugos institucijoms identifikuoti, kada pradedama taikyti baudžiamoji atsakomybė. Įstatymas nereglamentuoja kiek kartų asmuo turėtų būti traukiamas administracinės atsakomybės, nėra aiškių sąlygų, kada baudžiamoji atsakomybė gali kilti iškart, netraukiant asmens administracinės atsakomybės. Šiuo atveju iškyla klausimas dėl *non bis in idem* principo pažeidimo, kadangi už karo prievolinko pareigų nevykdymą asmuo yra nubaudžiamas administracine, vėliau ir baudžiamąja tvarka, o žvelgiant į šių dienų Lietuvos nacionalinės teisės sistemą ir teismų praktiką, administraciniai nusižengimai neabejotinai pripažįstami baudžiamosios prigimties pažeidimais ir be jokių išimčių patenka į šio principo taikymo ribas⁴². Konstitucinėje jurisprudencijoje įtvirtinta, kad skyrus administracinę nuobaudą, už tą patį pažeidimą baudžiamoji atsakomybė negali būti taikoma⁴³. Tiek BK tiek ANK yra nemaža dalis normų, kurios iš esmės reglamentuoja analogiško turinio pažeidimą. Vienas iš pavyzdžių, minėtas ANK 560 straipsnis ir BK 314 straipsnis. Tačiau ANK 592 straipsnis nustato, kad administracinio nusižengimo byloje, paaiškėjus aplinkybėms, kad padaryta veika turi nusikalstamos veikos požymių, administracinio nusižengimo bylos nagrinėjimas sustabdomas ir visa byloje surinkta medžiaga perduodama ikiteisminio tyrimo institucijai, o pradėjus ikiteisminį tyrimą, administracinio nusižengimo byla nutraukiama. Ši nuostata suponuoja tai, kad atitinkamas teisės pažeidimas laikomas arba baudžiamosios teisės objektu, arba administracinės, ir už tokį teisės pažeidimą turi būti skiriama tik viena sankcija. Didesnė dilema kyla, kai teisės pažeidimo tyrimas vyksta ne paraleliai vykstant administracinės ir baudžiamosios teisės pažeidimų tyrimams, o inicijuojant naują procesą įsigaliojus galutiniam sprendimui administracinėje byloje. Teismų praktika įvardija, kad priimtas galutinis procesinis sprendimas administracinėje byloje kelia

⁴² Rima Ažubalytė ir Oleg Fedosiuk, „Konstitucinis Non bis in idem principas baudžiamojoje justicijoje: šiuolaikinė samprata ir aktualūs taikymo klausimai“, *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*, Agnė Tvaronavičienė, Jolita Miliuvienė, Julita Večerskytė, Eglė Bilevičiūtė, Toma Birmontienė, Ieva Deviatnikovaitė, Egidijus Jarašiūnas, Gediminas Mesonis, Milda Vainiutė, Jolanta Zajančkauskienė, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021, 604, <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/dda33cfe-1c33-4502-b680-16b3d54986d1>.

⁴³ „Lietuvos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas“, e-tar.lt, žiūrėta 2025-04-09, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.AABE8E302884>.

būtinumą spręsti *non bis in idem* principo klausimą baudžiamojoje byloje⁴⁴. Teismas nedetalizuoja, tačiau, vadovaudamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, pripažįsta, kad *non bis in idem* pažeidimui konstatuoti užtenka, kad sutaptų bent vienas esminių veikos (administracinio nusižengimo ir nusikalstamos veikos) požymių⁴⁵. Remiantis teismo išaiškinimu, BK 314 straipsnio 2 dalies taikymas po to, kai asmeniui paskirta administracinė nuobauda ir yra įsiteisėjęs galutinis sprendimas administracinio nusižengimo byloje, galėtų būti pripažįstamas *non bis in idem* principo pažeidimu, kadangi tiek ANK 560, tiek ir BK 314 straipsnio 2 dalis, apima tas pačias neteisėtas veikas, žalą, padaromą Lietuvos kariuomenei, pažeidžiamos tos pačios skirtingų įstatymų saugomos vertybės. Darbo autorės manymu, tik už BK 314 straipsnio 1 dalies, kurioje įtvirtintas apgaulės elementas, turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, kadangi jokia kita teisinė atsakomybė nereglamentuoja atsakomybės turinio karo prievolininkų, naudojančių apgaulės elementą išvengiant karo prievolės, atžvilgiu.

Lietuvoje, už dezertyravimą numatyta baudžiamoji atsakomybė – laisvės atėmimas iki penkerių metų, o už šį nusikaltimą, padarytą karo padėties metu, nuo ketverių iki aštuonerių metų⁴⁶. Lyginant sankciją su užsienio valstybėmis, pastebima, kad kaimyninėje šalyje – Lenkijoje, baudžiamasis įstatymas už dezertyravimą numato gana panašią bausmę. Už dezertyravimą numatytas laisvės apribojimas nuo trijų mėnesių iki penkerių metų. Tuo tarpu kitoje kaimyninėje šalyje – Latvijoje, baudžiamoji atsakomybė už dezertyravimą numatyta tik tuo atveju, jei pasišalinimas iš tarnybos įvyko karo, nepaprastosios padėties, terorizmo ar visuomenės neramumų metu⁴⁷. Autorė pastebi, kad bausmės už šį nusikaltimą Latvijoje humanitariškesnės, nes skiriamos tik už nepaprastosios padėties valstybėje padarytą nusikaltimą bei numatomos alternatyvios bausmės – laisvės atėmimas iki ketverių metų, laikinas laisvės atėmimas, lygtinė priežiūra, viešieji darbai arba bauda⁴⁸. Taigi, konkrečiu atveju individualiai įvertinamas žalos mastas ir kitos aplinkybės, reikšmingos nusikaltimo padarymui.

Dar įdomesnė situacija – Jungtinėse Amerikos Valstijose. Karinio teisingumo kodeksas (angl. *Uniform Code of Military Justice*) numato nusikaltimus kariuomenėje, tačiau nenumato

⁴⁴ Ažubalytė ir Fedosiuk, *supra note*, 42:618.

⁴⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-360-976/2018“, infolox.lt, žiūrėta 2025-04-09, <https://www.infolox.lt/tp/1674068>.

⁴⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 10.

⁴⁷ „Criminal Code of Latvia“, legislationonline.org, žiūrėta 2024-08-19, <https://legislationonline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20Latvia.pdf>.

⁴⁸ *Ibid.*

sankcijų už juos, greta kiekvieno nusikaltimo įvardijant Karo teismo įgaliojimus bausmę skirti individualiai, atsižvelgiant į kiekvieną situaciją. Tačiau už tam tikrus nusikaltimus šis kodeksas numato sankcijas ir pačiame kodekse. Pavyzdžiui, už dezertyravimą, jeigu nusikaltimas padarytas karo metu, baudžiama mirtimi, tačiau jeigu padaroma bet kuriuo kitu metu, karo teismas nustato kitą bausmę, išskyrus mirties bausmę⁴⁹. Lyginant Lietuvos ir JAV sankcijas už šį nusikaltimą, pažymėtina, kad JAV ypatingai griežta karinė drausmė. Autorės manymu, tokia bausmė gali būti dėl to, kad JAV visų valstijų mastu egzistuoja vienas karinis vienetas ir bet koks nusikaltimas gali pakenkti nacionaliniam saugumui visų valstijų mastu. Griežtesnė bausmė veikia kaip kitų karių atgrasymo nuo šio nusikaltimo priemonė. Nepaisant to, Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenė dažnai dalyvauja tarptautinėse karinėse misijose Afganistane, Irake, Sirijoje, Afrikoje, todėl bet koks nukrypimas nuo tvarkos gali sukelti sunkių padarinių valstybei ar patiems kariams. Tačiau nors ir egzistuoja tokia „barbariška“ bausmė, ji naudojama tik kaip kraštutinė priemonė.

Baltarusijos Respublikoje už dezertyravimą numatytas laisvės atėmimas, karo metu – mirties bausmė. Tačiau bausmės dydis skiriasi atsižvelgiant į tai, koks subjektas padaro nusikaltimą. Jeigu nusikaltimą padaro „paprastas karys“, už dezertyravimą ne karo metu laisvės apribojimas neviršija septynerių metų, tačiau jeigu nusikaltimą padaro aukštesnio rango karys, kuriam priskirtos vadovavimo funkcijos, baudžiamas nuo penkerių iki dešimties metų. Tokia praktika gali būti susijusi su tuo, kad aukštesnio laipsnio karininkai turi didesnę atsakomybę už savo pavaldinius, svarbesnių žinių ir lyderystę, taip pat toks karininkas yra pavyzdys savo pavaldiniams ir jo dėka yra užtikrinamas kariuomenės veikimas. Taigi, vadovo dezertyravimas parodo didesnę neatsakingumą ir laikomas sunkesniu nusikaltimu.

Kariui, kaip kariuomenės subjektui, užtikrinant tvarką neapsiribojama vien tik kodeksų normomis. Kariams gali būti taikomos drausminės nuobaudos, kurias reglamentuoja atskiras teisės aktas – Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas. Nors drausmės pažeidimai taip pat nepatenka į nusikalstamumo sampratą, tačiau randama reikšmingų neatitikimų, kurie siejami su nusikalstamumu. Šiame statute numatyta drausminė atsakomybė už drausminius pažeidimus, numatytus Baudžiamajame kodekse, pavyzdžiui kario vardo pažeminimą ar neblaivumą tarnybos metu. Drausminės nuobaudos skiriamos atsižvelgiant į tai, kokioje tarnyboje tarnauja karys. Pavyzdžiui privalomosios karo tarnybos kariui gali būti skiriamas papeikimas, papildomos tarnybos užduotys, uždraudimas išeiti iš tarnybos vietos, tarnybinio atlyginimo sumažinimas, kario

⁴⁹ „Uniform Code of Military Justice“, *supra note*, 39.

laipsnio pažeminimas ar atleidimas iš tarnybos⁵⁰. Tuo tarpu atsargos kariui, be minėtųjų drausminių nuobaudų, gali būti atimta teisė dėvėti kario uniformą iškilmingomis progomis⁵¹. Autorė taip pat pastebi, kad drausmės pažeidimai skirstomi į lengvesnius drausmės pažeidimus, tokius kaip uniformos dėvėjimo taisyklių pažeidimas, ir šiurkščius drausmės pažeidimus. Vienas iš šiurkščių pažeidimų – seksualinis priekabiavimas. Drausmės statuto 88 straipsnyje numatyta: *„už priekabiavimą žodžiu, raštu arba veiksmu, nukreiptą prieš kito asmens seksualinį apsisprendimą ir neliečiamybę, jeigu tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, privalomosios karo tarnybos kariui skiriamas papeikimas arba papildomos tarnybos užduotys, arba uždraudžiama išeiti iš tarnybos vietos, arba pažeminamas kario laipsnis; profesinės karo tarnybos kariui skiriamas papeikimas arba sumažinamas tarnybinis atlyginimas, arba pažeminamas kario laipsnis; kariūnui skiriamas papeikimas arba papildomos tarnybos užduotys, arba uždraudžiama išeiti iš tarnybos vietos, arba sumažinama stipendija, arba jis atleidžiamas iš pareigų“*. Kaip autorė pastebi, statute nedetalizuojamos ribos, skiriančios drausminę atsakomybę nuo baudžiamosios. Tuo tarpu BK 152 straipsnyje numatyta, kad *„tas, kas siekdamas seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavo prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu“*. Taigi, nei vienas įstatymas nenumato konkrečių taisyklių, kurios detalizuotų seksualinio priekabiavimo kriterijus, todėl kiekvienas atvejis vertintinas individualiai. Tačiau kiekvieno atvejo individualus vertinimas, palieka vietos subjektyvumui ir interpretacijoms. Lietuvos kariuomenės drausmės statuto 20 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad tarnybinį patikrinimą dėl karininko padarytos ar skundžiamos veikos atlieka to paties ar aukštesnio laipsnio karininkas⁵². Tai reiškia, kad sprendimą dėl seksualinio priekabiavimo pripažinimo drausmės pažeidimu ar baudžiamuoju nusikaltimu priima minėtasis subjektas. Autorė mano, kad karininkas negali nustatyti, ar buvo padarytas nusikaltimas, nes neturi reikiamų baudžiamosios teisės ir proceso žinių, todėl kiekvienu atveju, įvykus seksualinio priekabiavimo įvykiui, tyrimas iš kart turi būti perduodamas ikiteisminio tyrimo institucijai – Karo policijai.

Reikėtų nepamiršti, kad tiek Administracinio kodekso, tiek Baudžiamojo kodekso minėti krašto apsaugos tarnybai skirti skyriai reglamentuoja nusižengimus ir nusikaltimus padarant

⁵⁰ „Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statuto pakeitimo įstatymas, *supra note*, 8.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

specifinių, su kariuomenės veikla susijusių taisyklių pažeidimą. Visi likę administracinio arba baudžiamojo įstatymo straipsniai (pavyzdžiui – nužudymai kariuomenėje) atskirai nereglamentuojami ir kariuomenės subjektai traukiami atsakomybėn bendra tvarka.

Apibendrinant, nusikalstamumas, kaip socialinis teisinis reiškiny, Lietuvos kariuomenėje pasižymi specifine nusikalstamų veikų padarymo vieta, laikotarpiu bei išskirtiniais baudžiamaisiais nusižengimais ir nusikaltimais, kurie numato sankcijas, panašias kaip Latvijoje, Lenkijoje, tačiau švelnesnes nei JAV ar Baltarusijoje. Nusikalstamumas kariuomenėje – tai nusikalstamų veikų kariuomenėje visuma, kurias tam tikru laikotarpiu padaro kariuomenės personalas, taip pat civiliai asmenys, kurių nusikalstamos veikos nukreiptos į krašto apsaugos sistemą, ir karo prievolininkai, nevykdantys teisinio įsipareigojimo atlikti karinę tarnybą šaukimo metu. Tokia nusikalstamumo kariuomenėje samprata toliau bus naudojama šiame moksliniame darbe.

2. NUSIKALSTAMUMO LIETUVOS KARIUOMENĖJE RAIŠKA

Nusikalstamumas pasižymi statistiškai išmatuojamomis savybėmis⁵³. Tai nusikalstamumo rodikliai: būklė ir lygis, apibūdinantys nusikalstamumą ir jo paplitimą kiekybiškai. Nusikalstamumo būklę atspindi bendras nusikalstamų veikų skaičius per tam tikrą laikotarpį tam tikroje teritorijoje. Jį padeda įvertinti užregistruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų duomenys. Nusikalstamumo būklės rodiklis nors ir reikšmingas, tačiau jis neleidžia atlikti lyginamosios analizės skirtingose valstybėse ar skirtingu laikotarpiu. O šiame kontekste pasitarnauja nusikalstamumo lygio rodiklis, kuris parodo per konkretų laikotarpį tam tikroje teritorijoje padarytų nusikalstamų veikų ir toje teritorijoje gyvenančių asmenų skaičiaus santykį⁵⁴. Nusikalstamumo lygis skaičiuojamas 100 tūkstančių toje teritorijoje gyvenančių žmonių. Jis apskaičiuojamas nusikalstamų veikų skaičių padalinus iš visų gyventojų skaičiaus ir padauginus iš 100 000.

Ne ką mažiau svarbus rodiklis yra nusikalstamumo dinamika, kuri rodo būklės ir lygio kitimą per tam tikrą laikotarpį. Tam, kad atsiskleistų objektyvi nusikalstamumo dinamika, imamas ne trumpesnis negu 5 metų laikotarpis, todėl autorė pasirinko nagrinėti 2017–2023 metų laikotarpį. Nusikalstamumu negalima laikyti tik tai, kas buvo užregistruota, t. y. teisėsaugos veiklos rodikliais⁵⁵. Negalima pamiršti latentinės nusikalstamų veikų pusės. Latentinė nusikalstamumo pusė nesulaukia baudžiamojo teisingumo, o asmenys valstybinio ir (ar) visuomeninio pasmerkimo⁵⁶. Todėl itin svarbu naudojantis viktimologinių apklausų, „Pranešimo apie save“, nusikaltimų statistinių rodiklių lyginamosios analizės ir kitokiais metodais kiek įmanoma labiau atskleisti nusikalstamumo latentinę pusę⁵⁷.

Taigi, nusikalstamumo kriminologinė analizė atliekama remiantis ne tik užregistruoto nusikalstamumo statistika, bet ir viktimologinėmis apklausomis, nevyriausybinių organizacijų informacija ir kitais šaltiniais, kurie vienaip ar kitaip papildo realų vaizdą apie nusikalstamumą.

2. 1. Nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje būklė, lygis ir dinamika

⁵³ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *Kriminologija*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, 124.

⁵⁴ *Ibid.*, 128

⁵⁵ Gintautas Sakalauskas, *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*, Vilnius: „Eugrimas“, 2011, 23.

⁵⁶ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, 9.

⁵⁷ *Ibid.*, 12.

Šiame poskyryje autorė aptars nusikalstamas veikas, padaromas kariuomenėje, pateiks registruoto nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje kitimą per 2017–2023 metų laikotarpį. Taip pat autorė apžvelgs nusikalstamumo latentinę pusę.

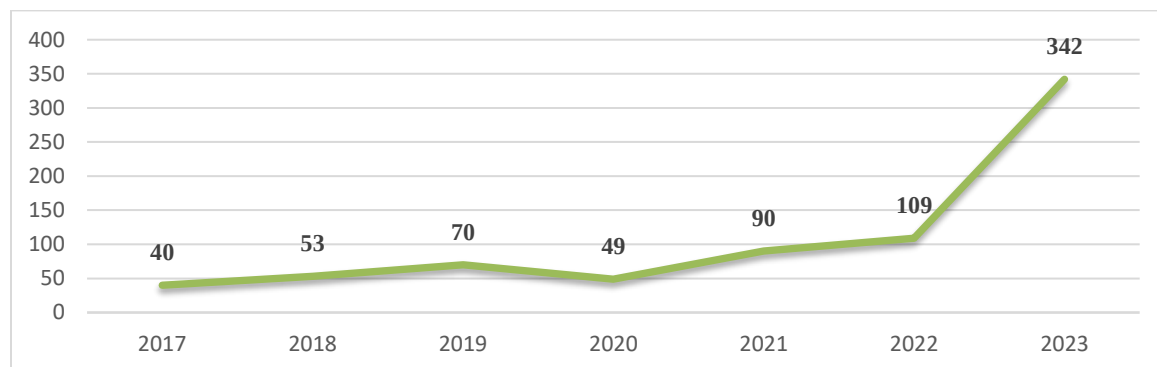
Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai ir mobilizacijai įtvirtinti Baudžiamojo kodekso XLVI skyriuje. Tai tokie nusikaltimai kaip šaukimo į privalomąją karo tarnybą vengimas (BK 314), vengimas atlikti karo tarnybą (BK 316), įsakymo nevykdymas (BK 317), grasinimas vadui ar smurtas prieš jį (BK 318), dezertyravimas (BK 323), krašto apsaugos turto praradimas (BK 324), sargybos tarnybos taisyklių pažeidimas (BK 325), žūvančio karo laivo palikimas (BK 328), karo dalinio vėliavos praradimas ar išniekinimas (BK 329) ir kt. Šios nusikalstamos veikos padaromos taikos ar karo metu. Žvelgiant į šį skyrių, galima manyti, kad nusikalstamos veikos kariuomenėje yra tik XLVI skyriuje išvardintos, tačiau nusikalstamumas kariuomenėje susijęs ne tik su krašto apsaugos tarnybos nusikaltimais, bet su bet kuriais kitais Baudžiamajame kodekse nurodytais nusikaltimais ar baudžiamaisiais nusižengimais. Kariuomenė nėra uždara turtiniams, seksualiniams nusikaltimams, kariuomenėje įvyksta ir nusikaltimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, ar nusikalstamos veikos žmogaus sveikatai, gyvybei. Taigi, nusikalstamumas kariuomenėje platus ir neturi asociacijų tik su konkrečiais nusikaltimais.

Nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje užregistruota statistika randama Informatikos ir ryšių departamento puslapyje. Oficialūs duomenys visuomenei teikiami apie tai, kiek ikiteisminio tyrimo įstaiga – Karo policija, užregistravo nusikalstamų veikų kalendorinių metų laikotarpyje. Palyginimui su Informatikos ir ryšių departamento puslapyje teikiama statistika gauti duomenys iš Karo policijos apie 2017–2023 metų laikotarpyje šioje ikiteisminio tyrimo institucijoje užregistruotas nusikalstamas veikas, jų skaičių bei nusikalstamas veikas padariusio asmens pareigas (pareigybės laipsnį). Abeji minėti duomenų šaltiniai pateikia duomenis apie užregistruotas nusikalstamas veikas tik Lietuvos mastu, nesiaurinant iki savivaldybių (kariuomenės dalinių, esančių skirtingose Lietuvos savivaldybėse) vieneto, tačiau autorei pavyko gauti užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių bei rūšį Vilniaus apskrities kariniuose daliniuose. Duomenys apie Vilniaus apskrities kariniuose daliniuose užregistruotas nusikalstamas veikas gauti iš Lietuvos kariuomenės Karo policijos Ikiteisminio tyrimo valdybos Vilniaus ikiteisminio tyrimo skyriaus tyrėjo. Autorė, atlikdama kriminologinių rodiklių apžvalgą remiantis minėtais duomenimis, pasirinko 2017–2023 metų laikotarpį ir mano, kad tai yra pakankamas laiko tarpas dinamikai atsiskleisti. Taigi, minėtu laikotarpiu, remiantis Informatikos ir ryšių departamento

duomenimis, Lietuvoje Karo policija užregistravo 753 nusikalstamas veikas. Daugiausia užregistruota (žr. 1 diagrama) 2023 metais (342 nusikalstamos veikos), o tai yra 68 % daugiau nei 2022 metais (109 nusikalstamos veikos). 2019–2020 metais, vienerių metų laikotarpiu nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo 30 %. Nuo 2021 metų užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius pradėjo kilti. Toks kilimas autorės nuomone galėjo būti susijęs su šios teisėsaugos institucijos nusikalstamų veikų registravimo pasikeitimu, nes 2021 metų sausio 1 dieną įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymo redakcija. Šio įstatymo ankstesnėje redakcijoje viena iš Karo policijos funkcijų buvo tvarkyti krašto apsaugos sistemoje padarytų nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų apskaitą, o vėlesnėje, nuo 2021 m. įsigaliojusioje redakcijoje, nurodoma, kad Karo policija ne tik tvarko nusikalstamų veikų, administracinių nusižengimų ir kitų teisės pažeidimų apskaitą, bet ir registrus bei informacinių sistemų duomenis⁵⁸. Autorė manė, kad nuo 2021 metų galėjo pasikeisti nusikalstamų veikų registravimo sistema, perkelti duomenis į atitinkamus registrus, arba iš esmės pakeičiant registravimo tvarką informacinėse sistemose, tad tai galėjo padėti teisėsaugos institucijoms pradėti labiau užregistruoti nusikalstamas veikas. Tačiau susisiekus su Karo policijos atstovu dėl tokio ženkliaus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus padidėjimo, gautas atsakymas, kad toks padidėjimas susijęs su tuo, kad ženkliai daugiau užregistruota nusikalstamų veikų pagal BK 314 straipsnio 2 dalį (šaukimo į privalomąją karo tarnybą vengimas). Pareigūnas pažymėjo ir tai, kad pagal 2008 m. rugpjūčio 8 d. Generalinio prokuroro rekomendacijų Nr. I-109 „Dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikiteisminio tyrimo įstaigoms“ II skyriaus 10.3 punktą, Karo policija paprastai netiria nusikalstamų veikų, nurodytų BK 314 ir 315 straipsniuose, tačiau pastaraisiais metais Karo policija prokuroro pavedimu pradėjo tirti ir šias nusikalstamas veikas. Remiantis minėtų rekomendacijų 10 punktu, tirti bet kurią nusikalstamą veiką bet kuriai tyrimo įstaigai paveda prokuroras. Taigi, prokuroro pavedimu Karo policija tiria šaukimo vengimą.

⁵⁸ „Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymo Nr. VIII-911 pakeitimo įstatymas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2024-12-10, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c970772725a311eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=-pvidlpsx>.

1 diagrama. Karo policijoje užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius 2017–2023 metais Lietuvoje⁵⁹.

2 diagramoje autorė pateikė nusikalstamumo lygį Lietuvos kariuomenėje. Žvelgiant į Oficialiosios statistikos portalo pateiktus gyventojų skaičiaus duomenis (žr. *lentelė Nr. 1*), nuolatinių gyventojų skaičius metų pradžioje 2017–2023 m. sumažėjo nuo 2 859 077 iki 2 805 998 (apie 2 %). Nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje lygio dinamika įvertina gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencijos pokyčius. Tiriamu laikotarpiu nusikalstamų veikų skaičius padidėjo 8,5 karto, o nusikalstamumo lygis per visą tiriamąjį laikotarpį padidėjo 761 %.

Lentelė Nr. 1 Nuolatinių gyventojų skaičius metų pradžioje 2017–2023 m. Lietuvos Respublikoje.⁶⁰

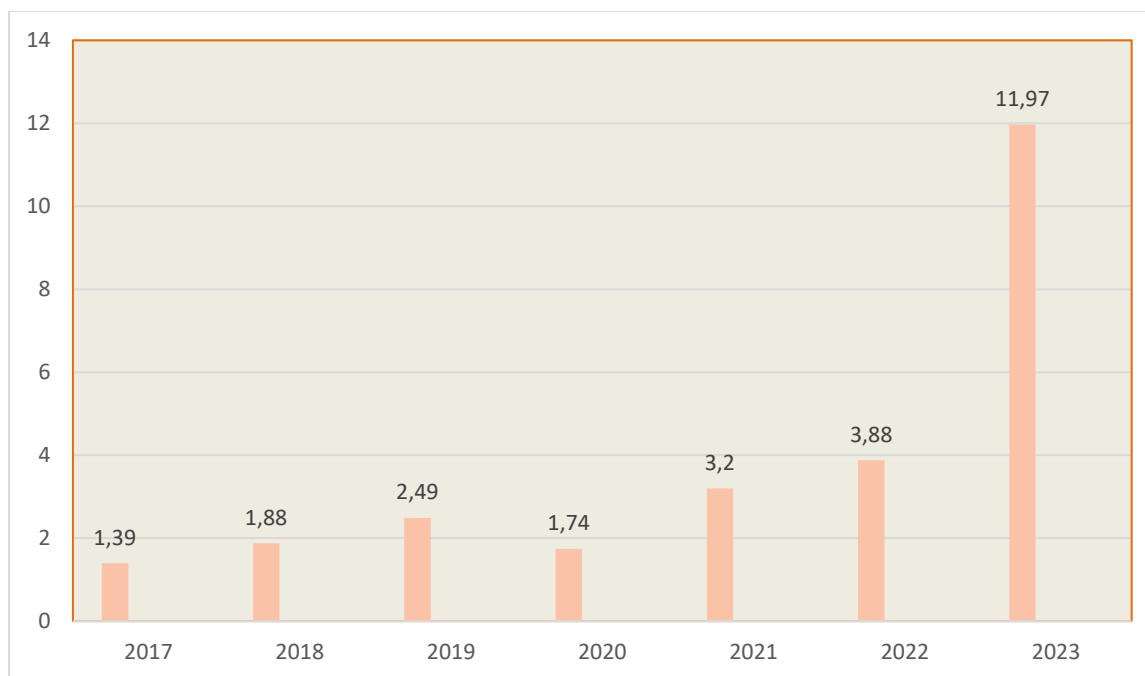
2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
2 859 077	2 826 200	2 812 200	2 809 977	2 810 761	2 805 998	2 857 279

2 diagrama. Nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje lygis 2017–2023 m. (100 000 gyventojų).⁶¹

⁵⁹ Diagrama sudaryta autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento pateiktais duomenimis apie ikiteisminių tyrimų įstaigų užregistruotas nusikalstamas veikas (Forma_EK-ITĮ). Žiūrėta 2024-12-10 Informatikos ir ryšių departamento puslapyje, skiltyje „nusikalstamumo duomenų rinkinys“.

⁶⁰ Sudaryta darbo autorės remiantis Oficialiosios statistikos portalo pateiktais duomenimis apie nuolatinių gyventojų skaičių miestuose ir kaimuose Lietuvos Respublikos mastu. Žiūrėta 2024-12-10. <https://osp.stat.gov.lt/gyventojai>

⁶¹ Diagrama sudaryta magistro baigiamojo darbo autorės naudojantis Microsoft Excel programa ir remiantis Informatikos ir ryšių departamento pateikta oficialiaja statistika. Nusikalstamumo lygis apskaičiuotas vadovaujantis formule: nusikalstamų veikų skaičių padalinti iš gyventojų skaičiaus (Vilniaus apskrities) ir padauginti iš 100 000. Apskaičiuojant nusikalstamumo lygį pagal pateiktą formulę, nuolatinių gyventojų skaičius naudotas pasiremiant Oficialiosios statistikos portale pateiktais duomenimis.

2 lentelėje ir 3 diagramoje autorė, remiantis Lietuvos kariuomenės Karo policijos Ikiteisminio tyrimo valdybos pateiktais duomenimis, pateikė nusikalstamumo kariuomenėje lygį Vilniaus apskrities kariuomenės daliniuose. Nusikalstamumo lygis apskaičiuojamas naudojantis Vilniaus apskrities gyventojų skaičiumi. Taip skaičiuoti nėra tikslu, tačiau Vilniaus apskrities daliniuose tarnaujančių asmenų skaičius viešai nėra prieinamas, o šią informaciją Karo policija atsisakė teikti, kadangi tai pripažintina konfidencialia informacija. Analizuojant duomenis pastebima, kad 2 lentelėje pateiktas nusikalstamumo lygis Vilniaus apskrities kariuomenės daliniuose kinta nedaug. Tačiau LDK Gedimino štabo batalione nusikalstamumo lygis 2017–2023 metais padidėjo 40 %, kitoje teritorijoje sumažėjo 100 %. Ženklus lygio šoktelėjimas pastebimas Karo prievolės ir komplektavimo tarnyboje 2022–2023 metais, kuomet nusikalstamumo lygis pakilo 272 %. Toks staigus užregistruotų nusikalstamų veikų pasikeitimas gali būti susijęs su nusikalstamų veikų registravimo praktikos arba teisinio reglamentavimo pasikeitimu⁶². Tačiau šiuo atveju, kadangi nusikalstama veika, dėl kurios nusikalstamumo lygis vienerių metų laikotarpyje šoktelėjo viršun yra Baudžiamojo kodekso 314 straipsnyje numatyto šaukimo vengimo atvejų padidėjimas, autorės manymu, tam reikšmės galėjo turėti reali karo grėsmė, baimė, t. y. Lietuvoje vyraVusi nuomonė apie potencialų karą Lietuvoje, atsižvelgiant į pasaulyje

⁶² Babachinaitė ir kt., *supra note*, 53:13.

vykstančius neramumus, pavyzdžiui Ukrainos ir Rusijos karą, prasidėjusį 2022 metų vasario 24 dieną.

Kovinio rengimo centre nusikalstamumas užregistruotas kas antrus metus, Krašto apsaugos savanorių pajėgų štabe ir Lietuvos kariuomenės Logistikos valdyboje nusikalstamų veikų beveik neužregistruota, išskyrus BK 322 straipsnyje numatytą savavališko pasišalinimo atvejį Krašto apsaugos savanorių pajėgų štabe ir vieną sukčiavimo atvejį Logistikos valdyboje. Kituose kariuomenės daliniuose nusikalstamumo lygis išliko stabilus, be pasikeitimų. Tačiau šie skaičiai nereiškia prastos kriminogeninės padėties. Pirmiausia, reikėtų atsižvelgti į tai, kad šiuose kariniuose daliniuose užregistruojamas santykinai nedidelis kiekis nusikalstamų veikų, todėl per vienerius metus užregistravus keliomis nusikalstamomis veikomis daugiau, nusikalstamumo lygio pokytis gali siekti 70 ir daugiau procentų. Taip pat įtakos šiems rodikliams turi teisėsaugos institucijų nusikalstamų veikų registravimo įpročiai, arba šiuo atveju – kariuomenės subjektų (nukentėjusių nuo nusikalstamos veikos) kreipimasis į nusikalstamas veikas tiriančias institucijas.

Lentelė Nr. 2 Nusikalstamumo lygis Vilniaus apskrities kariuomenės daliniuose 2017–2023 metų laikotarpyje⁶³.

⁶³ Lentelė sudaryta remiantis Lietuvos kariuomenės Karo policijos Ikiteisminio tyrimo valdybos Vilniaus ikiteisminio tyrimo skyriaus elektroniniu paštu pateikta lentele apie nusikalstamas veikas ir jų skaičių, įvykusias Vilniaus apskrities kariuomenės daliniuose. Autorė pažymi, kad lentelėje pateikiama ir daugiau kariuomenės dalinių Vilniaus apskrityje, tačiau šiuose daliniuose nebuvo užregistruota nusikalstamų veikų, arba užregistruota neženkliai, todėl tokie duomenys neatskleistų nusikalstamumo lygio.

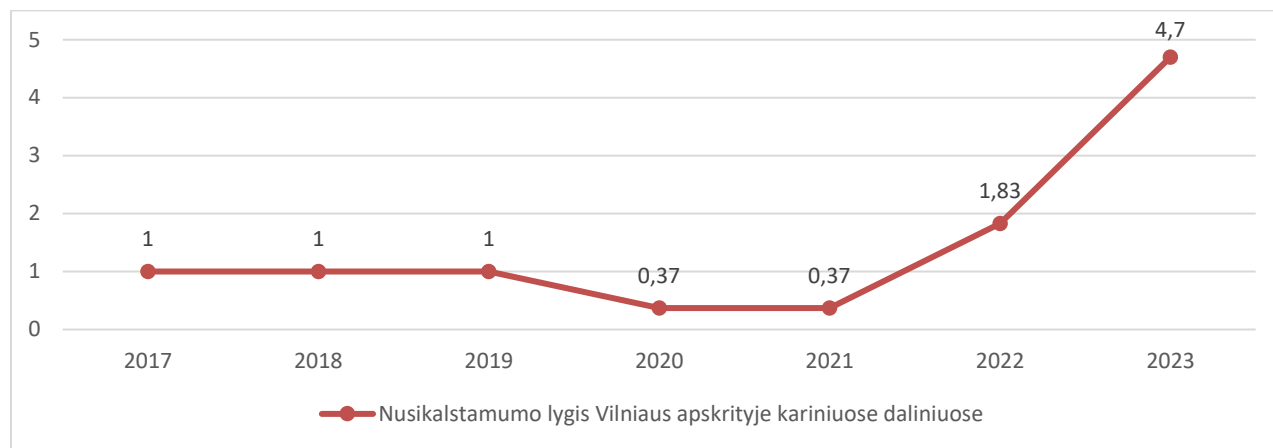
Kariuomenės dalinys	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1. Karo prievolės ir komplektavimo tarnyba	0	0	0	0	0,12	0,98	3,65
2. Kovinio rengimo centras	0,25	0	0,25	0	0,12	0	0,24
3. LDK Gedimino štabo batalionas	0,25	0,38	0,13	0	0	0,12	0,35
4. Lietuvos karo akademija	0,13	0,25	0,13	0	0	0,12	0,12
5. Krašto apsaugos savanorių pajėgų 8 rinktinė	0,13	0,25	0,13	0	0,12	0	0
6. Krašto apsaugos savanorių pajėgų štabas	0	0	0	0	0	0,12	0
7. Lietuvos kariuomenės logistikos valdyba	0	0,13	0	0	0	0	0
8. Judėjimo kontrolės centras	0	0	0	0	0	0,12	0
9. Kita teritorija	0,13	0	0,38	0,37	0	0,37	0
10. Vilniaus apskrityje	1	1	1	0,37	0,37	1,83	4,7

Lentelė Nr. 3. Gyventojų skaičius Vilniaus apskrityje 2017–2023 metais⁶⁴.

2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.
795 088	795 134	798 101	804 348	810 797	817 950	848 251

⁶⁴ Lentelė sudaryta darbo autorės remiantis Oficialiosios statistikos portale pateiktais duomenimis apie nuolatinių gyventojų skaičių metų pradžioje Vilniaus apskrityje, <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7ecbe926-7312-4fbb-a14c-8b810e8cc31b#/>.

3 diagrama. Grafiškai pavaizduotas nusikalstamumo Lietuvos kariuomenės Vilniaus apskrities daliniuose lygis, paremtas 3 lentelėje pateiktais duomenimis⁶⁵.

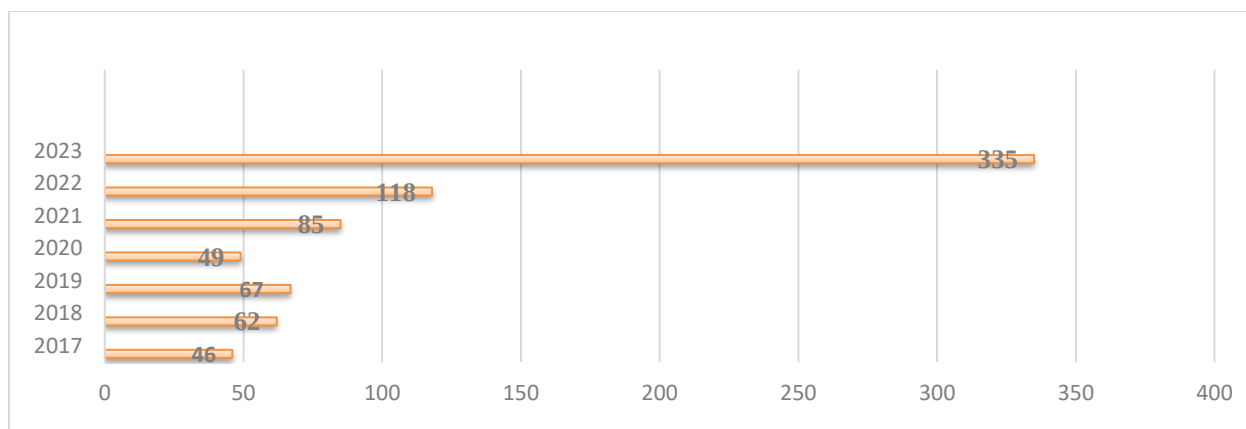

Kaip minėta anksčiau, tikslinga palyginti Informatikos ir ryšių departamente teikiamą registruoto nusikalstamumo statistiką ir ikiteisminio tyrimo institucijos, Karo policijos, užregistruoto nusikalstamumo statistiką. Autorė gavo duomenis iš Lietuvos kariuomenės Karo policijos Ikiteisminio tyrimo valdybos Valdymo grupės apie pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl nusikalstamų veikų skaičių Lietuvoje. Pažymėtina, kad skaičiai šiek tiek skiriasi nuo Informatikos ir ryšių departamente pateiktų užregistruotų nusikalstamų veikų duomenų. Autorė pastebi, kad duomenys nesutampa: Karo policijos pateiktoje 2017, 2018, 2022, 2023 metų ataskaitoje užregistruota daugiau nusikalstamų veikų negu Informatikos ir ryšių departamente (Toliau – IRD). Tuo tarpu 2019, 2021 metais – atvirkščiai, IRD duomenimis, nusikalstamų veikų užregistruota daugiau negu Karo policijos. Autorė mano, kad toks duomenų nesutapimas gali atsirasti dėl nevienodos registravimo sistemos, taip pat dėl nuolatinio informacijos papildymo.

4 diagrama. Karo policijos užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius⁶⁶:

⁶⁵ Diagrama sudaryta darbo autorės remiantis nusikalstamumo lygio Vilniaus apskrities kariuomenės daliniuose duomenimis, kurie pateikti 3 lentelėje. Didžiausius pokyčius lėmė Karo prievolės ir komplektavimo tarnybos nusikalstamumo lygio šoktelėjimas.

⁶⁶ Diagrama sudaryta darbo autorės remiantis Karo policijos Ikiteisminio tyrimo valdybos Valdymo grupės pareigūno pateikta Excel lentele apie nusikalstamas veikas, užregistruotas Karo policijos 2017-2023 m. laikotarpiu.

Svarbu pabrėžti, kad pateikta informacija yra tik užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius, tačiau egzistuoja ir latentinė nusikalstamumo dalis. Tikrąjį mastą įvertinti sunku, nes kariuomenės organizacija ir jos viduje disponuojami duomenys yra itin jautrūs ir visuomenei nepasiekiami. Taip pat nėra ir nevyriausybinių organizacijų, kurios atliktų nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje stebėseną. Tam, kad nustatyti latentinę nusikalstamumo dalį, naudojami įvairūs metodai, pavyzdžiui reprezentatyvios viktimologinės apklausos, ekspertinės apklausos asmenų, registruojančių nusikalstamas veikas⁶⁷. Vienas iš būdų sužinoti latentinę nusikalstamumo dalį, yra atlikti informacijos žiniasklaidoje analizę apie į viešumą iškeltas nusikalstamas veikas⁶⁸. Tačiau autorė mano, kad tai nebūtinai reiškia, kad žiniasklaidoje pateiktos nusikalstamos veikos nebuvo realiai užregistruotos teisėsaugos pareigūnų. Juk ir žiniasklaida nėra tokia institucija, kuriai panorėjus, kariuomenė suteiks bet kokią informaciją. Todėl tikėtina, kad žiniasklaidoje pateikiama informacija patenka į užregistruoto nusikalstamumo sritį. Autorei žiniasklaidos analizės pagalba pavyko pastebėti latentinę nusikalstamumo kariuomenėje dalį, nes žiniasklaidoje paskelbtas 2023 m. seksualinio priekabiavimo (BK 152 str.) atvejis taip ir nebuvo užregistruotas teisėsaugos institucijų⁶⁹. Neužregistruotas liko ir neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ar panaudojimas (BK 168 str. 1 d.)⁷⁰. Ištyrus teisiškai reikšmingas įvykio aplinkybes

⁶⁷ Babachinaitė ir kt., *supra note*, 53:15.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Vilius Narkūnas, „Lietuvos kariuomenėje – seksualinio priekabiavimo atvejis: skundas atskriejo iš seržantės, mesto kaltinimo sulaukęs karys paliko tarnybą“, lrt.lt, žiūrėta 2025-02-12, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2112405/lietuvoje-kariuomeneje-seksualinio-priekabiavimo-atvejis-skundas-atskriejo-is-serzantes-mesto-kaltinimo-sulaukes-karys-paliko-tarnyba>. Apie tai, kad šis incidentas nebuvo užregistruotas autorė pasirėmė duomenimis, gautais elektroniniu paštu iš Karo policijos, kuriuose seksualinio priekabiavimo atvejai buvo užregistruoti tik 2017 m. ir 2019 m.

⁷⁰ Greta Čižinauskaitė, „Skandalas Karo medicinos tarnyboje: ar teisiamąją dėl nesveiko smalsumo išgelbės prisipažinimas?“, kauno.diena.lt, žiūrėta 2025-01-30, <https://kauno.diena.lt/comment/12566>. Apie tai, kad šis

galėjo paaiškėti, kad nebuvo nusikaltimo sudėties ar pačio įvykio, todėl veika neužregistruota. O jeigu veika buvo užregistruota, tai pašalinta iš apskaitos.

Autorei pavyko žiniasklaidoje atrasti neatitikimą su registruota statistika, kuris neparodo nusikalstamumo kariuomenėje latentiskumo, tačiau yra reikšmingas, nes suponuoja išvadą, kad visuomenei pateikiami viešai prieinami duomenys nėra tikslūs ir patikimi. Žiniasklaidoje nurodoma, kad 2023 metais pradėta virš 450 ikiteisminių tyrimų dėl šaukimo vengimo⁷¹. Tačiau žvelgiant į Informatikos ir ryšių departamento puslapyje pateiktą registruotą statistiką, 2023 metais užregistruotos 342 nusikalstamos veikos. Autorės manymu, toks neatitikimas gali būti susijęs su tuo, kad oficialioje registruotoje statistikoje paprastai pateikiamos užregistruotos nusikalstamos veikos, kai atlikus ikiteisminį tyrimą yra nustatoma, kad nusikalstama veika buvo padaryta, o žiniasklaidoje pateikta informacija remiasi visais pradėtais ikiteisminiais tyrimais, tarp kurių dalis nusikalstamų veikų nebuvo padarytos, neįrodyta asmenų kaltė, nebuvo nusikaltimų sudėties ir kt. Neatitikimai gali atsirasti dėl žurnalistų veiklos, kuomet naudojama preliminarai, galutinai nepatvirtinta informacija.

Tikslinga paanalizuoti nusikalstamumo kariuomenėje struktūrą. Nusikalstamumo struktūra yra kokybinis nusikalstamumo rodiklis, kuris parodo registruoto nusikalstamumo atskirų veikų grupių ar rūšių santykį tam tikru laikotarpiu konkrečioje teritorijoje⁷². Taigi, 2017–2023 metais, Lietuvos kariuomenėje didžiausią dalį nusikalstamų veikų struktūrinės dalies sudarė nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai ir mobilizacijai bei nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams. Daugiausia užregistruota BK 314 straipsnio šaukimo vengimo atvejų (360 atvejų), o tai yra 48 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų kariuomenėje. Užregistruoti 28 atvejai savavališko pasišalinimo (BK 322) ir tai yra 4 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų per 2017–2023 m. laikotarpį. 3 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų sudaro BK 323 straipsnyje įtvirtintas dezertyravimas (23 nusikalstamos veikos), o BK 320 straipsnio kario terorizavimas (18 atvejų) – 2 %. BK 324 straipsnyje įtvirtinto kariuomenės turto praradimo 2017–2023 m. laikotarpiu užregistruota 10 atvejų (1 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų), o BK 317 straipsnyje numatyto įsakymo

incidentas nebuvo užregistruotas 2017-2023 metų laikotarpyje sprendžiama vadovaujantis Karo policijos autorei elektroniniu paštu pateiktais užregistruotų nusikalstamų veikų duomenimis.

⁷¹ Jurgita Andriejauskaitė, „Už karo tarnybos vengimą pernai bausta 14 tūkst. Kartų, pradėta 450 ikiteisminių tyrimų“, lrt.lt, žiūrėta 2024-12-21, <https://www.lrt.lt/nauijienos/lietuvoje/2/2213303/uz-karo-tarnybos-vengima-pernai-bausta-14-tukst-kartu-pradeta-450-ikiteisminių-tyrimu>.

⁷² Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra note*, 53:131.

nevykdymo 4 atvejai, o tai yra 0,5 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų Lietuvos kariuomenėje tiriamu laikotarpiu. Šios nusikalstamos veikos sudaro 58 % visų 2017–2023 m. užregistruotų nusikalstamų veikų Lietuvos kariuomenėje. Daugiausia Šaukimo vengimo atvejų užregistruota 2023 metais (261 atvejai), o mažiausiai 2017 metais (0 atvejų). Lyginant šias Karo policijos užregistruotas nusikalstamas veikas su bendrai užregistruotomis visoje Lietuvos Respublikoje, 2017–2023 m. BK 314 str. užregistruoti 613 atvejai. Karo policija užregistravo 59 % visų BK 314 atvejų. Autorė pastebi, kad Karo policija palaipsniui tampa pagrindine institucija, fiksuojančia bei tiriančia šias nusikalstamas veikas. Atsižvelgiant į tai, kad Karo prievolės ir komplektavimo tarnyba yra Krašto apsaugos sistemos subjektas, atsakingas už asmenų šaukimą į privalomąją karo tarnybą bei administracinių nuobaudų skyrimą už karo prievolinko pareigų nevykdymą, tikslinga tokio pobūdžio nusikalstamas veikas pavesti tirti Karo policijai – taip pat Krašto apsaugos sistemos subjektui, glaudžiai bendradarbiaujančiam su minėta tarnyba. Toks institucinių funkcijų paskirstymas užtikrina efektyvesnį informacijos apsikaitimą, greitesnį tyrimo veiksmų atlikimą bei konfidencialumą, nes visi nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų tyrimo duomenys lieka Krašto apsaugos sistemos viduje. Kita vertus, nuo 2008 m. iki 2015 m. Lietuvoje buvo sustabdytas šaukimas į privalomąją karo tarnybą, todėl tuo laikotarpiu karo prievolė buvo vykdoma tik savanoriškais pagrindais⁷³. Dėl šios priežasties BK 314 straipsnyje numatyta nusikalstama veika – vengimas atlikti karo tarnybą – faktiškai nebuvo registruojama, netaikoma praktikoje. Situacija pasikeitė 2015 m., kai buvo atkurta privalomoji karo tarnyba ir kartu išaugo šaukiamųjų skaičius⁷⁴. Autorės manymu, atsirado poreikis perskirstyti ikiteisminio tyrimo institucijų funkcijas, siekiant efektyviau tirti šią nusikalstamą veiką. Didėjant karo prievolės vengimo skaičiui bei mažinant bendrosios kompetencijos policijos darbo krūvį, dalis šaukimo vengimo atvejų perduoti nagrinėti Karo policijai. Be to, Karo policija, kaip Krašto apsaugos sistemos subjektas, yra tiesiogiai susijęs su nusikalstamų veikų tyrimu šioje srityje, yra labiau specializuota tokio pobūdžio tyrimuose.

Pereinant prie nusikaltimų nuosavybei, kurie lieka antroje vietoje pagal paplitimą – BK 178 straipsnyje numatytas vagystės nusikaltimas (BK 178) 54 atvejai, sukčiavimas (BK 182) 8 atvejai, BK 187 turto sunaikinimas arba sugadinimas – 7 atvejai, o turto iššvaistymas (BK 184) 6

⁷³ „Stabdomas šaukimas į privalomąją pradinę karo tarnybą“, kam.lt, žiūrėta 2025-04-25, <https://kam.lt/stabdomas-saukimas-i-privalomaja-pradine-karo-tarnyba/>.

⁷⁴ „Į atsargą išleisti paskutiniai 2015 m. šaukimo nuolatinės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai“, kariuomene.lt, žiūrėta 2025-04-25, <https://kam.lt/i-atsarga-isleisti-paskutiniai-2015-m-saukimo-nuolatinės-privalomosios-pradines-karo-tarnybos-kariai/>.

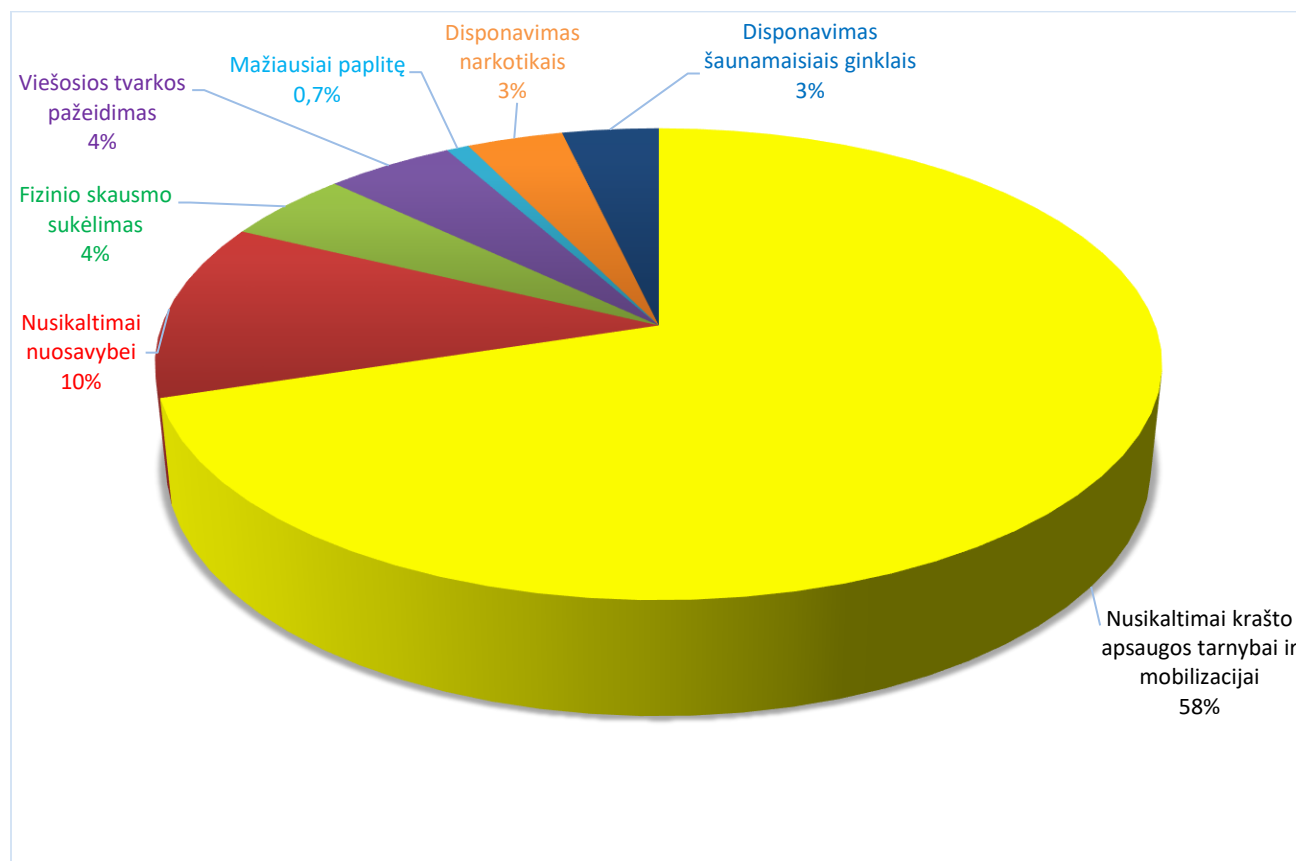
atvejai. Nusikaltimų nuosavybei iš viso užregistruotos 75 nusikalstamos veikos. Tai yra 10 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų kariuomenėje atvejų. Kiekvienais metais 100 tūkstančių gyventojų Lietuvoje vidutiniškai teko po 2,7 nusikalstamas veikas nuosavybei. Lietuvoje 2017–2023 metais užregistruotos 87 469 vagystės. Tiriamu laikotarpiu Lietuvos kariuomenėje užregistruota nemaža dalis fizinio skausmo sukėlimo ir viešosios tvarkos pažeidimų (po 31 atvejį), disponavimas narkotinėmis medžiagomis (BK 259) 24 atvejai ar šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis (BK 253) 20 atvejų. Žvelgiant į 5 diagramą, 4 % nuo visų Lietuvos kariuomenėje užregistruotų nusikalstamų veikų sudaro fizinio skausmo sukėlimas ir tiek pat viešosios tvarkos pažeidimų. Fizinio skausmo sukėlimo kasmet užregistruota vidutiniškai po 5 nusikalstamas veikas, o 100 tūkstančių gyventojų vidutiniškai teko po 1,1 fizinio skausmo sukėlimo atvejų. Analogiška struktūra viešosios tvarkos pažeidimų (BK 284) atžvilgiu. Fizinio skausmo sukėlimo atvejų tiriamu laikotarpiu sumažėjo 75 %, o tuo tarpu viešosios tvarkos pažeidimų tiek pat padidėjo. Lietuvoje užregistruota 74 876 fizinio skausmo sukėlimo atvejų. Tuo tarpu Lietuvoje užregistruota 10 773 viešosios tvarkos pažeidimų.

Disponavimas narkotikais ir ginklais sudaro po 3 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų kariuomenėje. Daugiausia pagal BK 259 straipsnį užregistruota 2023 m. (10 nusikalstamų veikų), mažiausiai 2017, 2020 m. (po 1 atvejį). Pagal BK 253 straipsnį, daugiausiai užregistruota 2017 m., 2022 m. (po 4 nusikalstamas veikas), mažiausiai – 2018, 2019, 2021 m. (po 2 nusikalstamas veikas). Kasmet Lietuvos kariuomenėje užregistruota vidutiniškai po 4 disponavimo narkotikais atvejus ir po 3 disponavimo ginklais. Disponavimo narkotikais nusikalstamų veikų 2017–2023 m. Lietuvoje užregistruota 16 659 atvejų, o Karo policijoje 24 atvejai ir tai yra tik 0,14 % visų užregistruotų BK 259 atvejų Lietuvoje. Disponavimo šaunamaisiais ginklais Lietuvoje užregistruota 2 574 atvejai, o Karo policijoje – 20.

Mažiausiai paplitusiais nusikaltimais liko kyšininkavimas (BK 225), piktnaudžiavimas (BK 228), pasipriešinimas valstybės tarnautojui (BK 286), sunkus sveikatos sutrikdymas (BK 135), jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas (BK 153). Šių nusikaltimų užregistruota po vieną atvejį 2017–2023 metų laikotarpyje. Lietuvoje tiriamuoju laikotarpiu užregistruoti 591 kyšininkavimo, 654 piktnaudžiavimo, 1 478 pasipriešinimo valstybės tarnautojui, 947 sunkaus sveikatos sutrikdymo atvejai bei 876 jaunesnio nei šešiolikos metų asmens tvirkinimo atvejų. Tai reiškia, kad Karo policija šių nusikalstamų veikų beveik neužregistruoja.

Analizuojamu laikotarpiu registruotas nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje išaugo 628 %, nes 2017 m. iš viso užregistruotos 46 nusikalstamos veikos, o 2023 m. 335 nusikalstamos veikos. Daugiausia sumažėjo fizinio skausmo sukėlimo nusikaltimų, o daugiausia padidėjo šaukimo vengimo atvejų. Vagystės, kario terorizavimas, turto sunaikinimas ar sugadinimas išliko nepakitę visu tiriamuoju laikotarpiu.

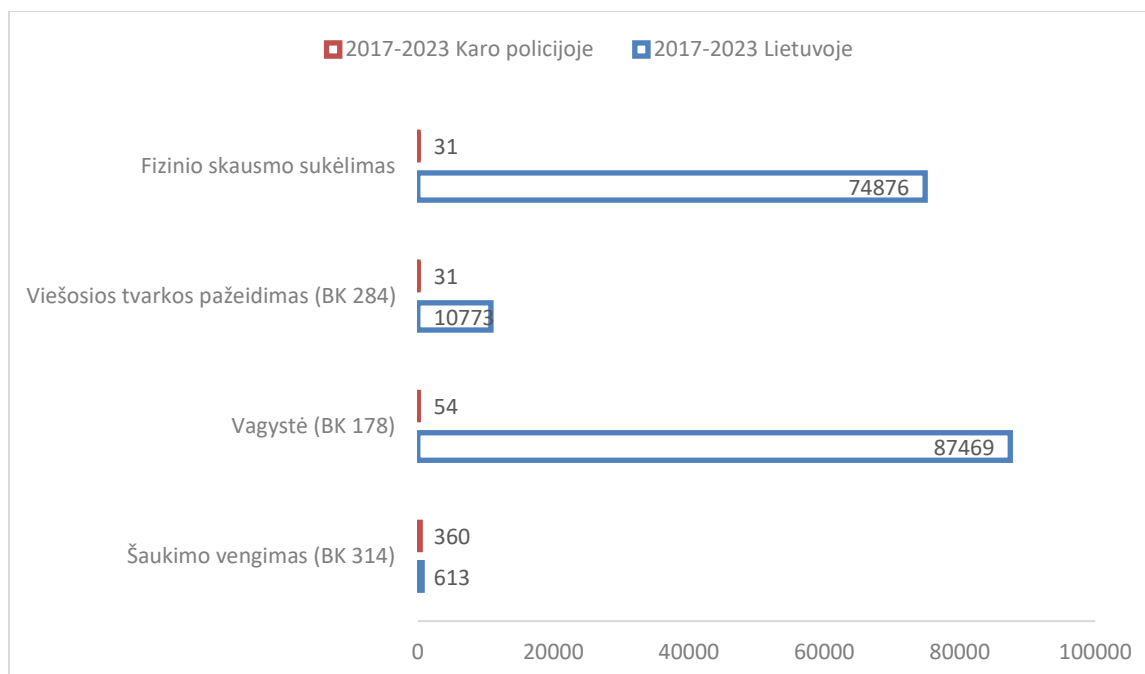
5 diagrama. Lietuvos kariuomenėje užregistruotų nusikalstamų veikų struktūra 2017–2023 metais.⁷⁵

6 diagrama. Lietuvos kariuomenėje labiausiai paplitusių nusikalstamų veikų skaičius užregistruotas Karo policijos ir nusikalstamos veikos, užregistruotos visoje Lietuvos Respublikoje 2017–2023 m.⁷⁶

⁷⁵ Diagrama sudaryta darbo autorės remiantis Karo policijos Ikiteisminio tyrimo valdybos Valdymo grupės pareigūno elektroniniu paštu pateikta Excel lentele apie nusikalstamas veikas, užregistruotas Karo policijos 2017–2023 m. laikotarpiu.

⁷⁶ Diagrama sudaryta darbo autorės remiantis Informatikos ir ryšių departamento puslapyje pateikta statistika apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (Forma_1G) ir Karo policijos Ikiteisminio tyrimo valdybos Valdymo grupės pareigūno elektroniniu paštu pateikta Excel lentele apie nusikalstamas veikas, užregistruotas Karo policijos 2017–2023 m. laikotarpiu. Informatikos ir ryšių departamente ataskaita randama: Titulinis Paslaugos

Apžvelgiant nusikalstamas veikas padariusius asmenis, didžiausią dalį nusikalstamų veikų tiriamu laikotarpiu padarė civiliai asmenys. Darbo autorės manymu, tai daugiausia susiję su BK 314 straipsniu (šaukimo vengimu), kadangi karo prievolinkai, kol nėra įgiję kario statuso, yra laikomi civiliais asmenimis. Taip pat ne mažą dalį nusikalstamų veikų įvykdė privalomosios karo tarnybos kariai (100 nusikalstamų veikų tiriamu laikotarpiu) ir profesinės karo tarnybos kariai (97 atvejai). Mažiausią dalį tiriamu laikotarpiu sudarė šaulių sąjungos karių ir kariūnų nusikalstamos veikos, t. y. po dvi nusikalstamas veikas. Kai kurias nusikalstamas veikas įvykdė užsienio kariai (7 atvejai 2017–2023 m. laikotarpyje). Įdomu tai, kad nors teisėsaugos institucijos užregistruoja nusikalstamą veiką padarytą užsieniečio, tačiau pagal tarptautinius susitarimus, pavyzdžiui NATO SOFA (angl. *Status of Forces Agreement*), baudžiamoji jurisdikcija perduodama užsieniečio pilietybės valstybei. Toks perdavimas kelia ne tik praktinių iššūkių ilgame perdavimo teisiniame procese, tačiau tam tikrais atvejais gali neužtikrinti teisingumo įvykdymo, kadangi užsieniečių priimančioji šalis dėl teisinės sistemos skirtumų negali garantuoti, kad užsienio valstybėje tokiam asmeniui bus paskirta tinkama bausmė (ar apskritai bus paskirta).

Tvarkomų / valdomų registų ir informacinių sistemų paslaugos Nusikalstamų veikų žinybinio registro (NVŽR) (atviri duomenys) paslaugos Ataskaitos Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika, <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2017&period=1-12&group=163>.

Išanalizavus registruoto nusikalstamumo kariuomenėje struktūrą 2017–2023 metais, nustatyta, kad nusikalstamumo lygis ženkliai padidėjo. Labiausiai paplitęs nusikaltimas buvo šaukimo vengimas, dezertyravimas, savavališkas pasišalinimas, kario terorizavimas, vagystė, o mažiausiai paplitę buvo piktnaudžiavimas, kyšininkavimas, pasipriešinimas valstybės tarnautojui, sunkus sveikatos sutrikdymas, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkvinimas. Karo policija užregistruoja daugiausia nusikalstamų veikų pagal BK 314 straipsnį, kuris pagal kompetenciją priklauso tirti ne Karo policijos institucijai, tačiau pastebima tendencija, kad prokuroras vis dažniau paveda šį nusikaltimą tirti Karo policijai. Nusikalstamos veikos, kurias užregistruoja Karo policija sudaro itin mažą dalį visų nusikalstamų veikų, užregistruojamų Lietuvos Respublikoje, išskyrus BK 314 straipsnyje numatytą nusikaltimą.

2.2. Nusikalstamumo kariuomenėje žala

Nusikalstamumas kariuomenėje kelia grėsmę ne tik pavieniams asmenims, bet ir visos kariuomenės veiklai. Nusikalstamumo žala apima įvairias teises, socialines pasekmes, o nusikalstamos veikos kariuomenėje gali turėti neigiamų pasekmių kariuomenės tinkamam veiklos funkcionavimui, valstybės saugumui ar kitiems kariuomenei svarbiems veiklos aspektams. Nusikalstamumo žalos analizė padeda geriau suprasti nusikalstamumo problemas. Šiame poskyryje autorė apžvelgs nusikalstamumo kariuomenėje pagrindinius žalos aspektus.

Nusikalstamumo žala literatūroje klasifikuojama pagal tam tikrus bendrus nusikalstamumo požymius. Pagal žalos formą skirstoma į turtinę ir neturtinę žalą, pagal žalos atkūrimą skirstoma į absoliučią (nepataisomi praradimai) ir santykinę (laikino pobūdžio praradimai) žalą, pagal pasekmes žala klasifikuojama į finansinę, fizinę ir socialinę psichologinę žalą. Literatūroje galima rasti daugiau klasifikacijų, nes per kriminologijos gyvavimo laikotarpį kriminologai mokslininkai pateikė daug skirtingų klasifikacijų. Šiuolaikiniuose teisiniuose ginčiuose turtinę ar neturtinę žalą nėra sunku nustatyti, nes per daugelį metų teismų precedentai suformavo turtinės ir neturtinės žalos skaičiavimo taisykles, tačiau nusikalstamumu sukuriamą ir kitokio pobūdžio žalą, kurią įvertinti formuojamomis taisyklėmis gali būti sunku. Pavyzdžiui socialinė psichologinė žala, kuri pasireiškia kaip netiesioginė nusikalstamumo žala: persekiojančiu baimės jausmu, kitų asmenų įtarinėjimu ir kt., laikoma mažiausiai žinoma nusikalstamumo žala ir ją, autorės nuomone gali būti

sunku „išmatuoti“.⁷⁷ Tai tarsi uodega besivelkanti paskui aukas, kuri daro poveikį žmonių saugumo jausmui, pasitikėjimui ir visuomenės tarpusavio santykiams. Tokios aukos pradeda gyventi nepilnavertį gyvenimą, susiduria su psichologinėmis ligomis⁷⁸, vengia gyvenimo teikiamų malonumų. Labai svarbu tokią žalą mažinti, kad visuomenėje būtų kuriami tarpusavio santykiai, grįsti pasitikėjimu ir bendruomeniškumu.

Nusikalstamumas sukelia turtinę žalą fiziniams, juridiniams asmenims, o taip pat ir valstybei. Pavyzdžiui Jungtinėse Amerikos Valstijose nusikalstamumo pinigine našta siekia vieną trilijoną JAV dolerių per metus⁷⁹. Lietuvoje nusikalstamumą taip pat galima įvertinti pinigine išraiška. 2023 metų registruoto nusikalstamumo duomenimis žala valstybei įvertinta 19,6 milijono eurų, fiziniams asmenims 7,5 milijonai eurų, o juridiniams asmenims kiek daugiau nei 30 milijonų eurų⁸⁰. Turtinę žalą dėl nusikalstamų veikų kariuomenėje pateikia ir Karo policija. Remiantis 2023 metų duomenimis, dėl nusikalstamų veikų padaryta žala valstybei siekia 1,5 tūkstančių eurų, fiziniams asmenims 1,7 tūkstančių eurų, o juridiniams asmenims kur kas daugiau – 14,5 tūkstančių eurų⁸¹. Darytina išvada, kad Karo policijos užregistruotų nusikalstamų veikų padaryta žala nėra tokia didelė, atsižvelgiant į bendrą nusikalstamumo turtinę žalą. Netiesioginė turtinė žala atsiranda valstybei ir tuo atveju, kuomet pinigai iš valstybės biudžeto turi būti skiriami nusikalstamumo kontrolei bei prevencijai, kai jie galėtų būti panaudoti kitiems biudžete numatytiems tikslams.

Kariuomenės subjektas, padaręs nusikalstamą veiką neretai yra nubaudžiamas, paskiriama drausminė nuobauda, kuri gali kardinaliai pakeisti asmens gyvenimą. Pavyzdžiui Drausmės statuto 31 straipsnyje nurodoma viena iš drausminių nuobaudų – atleidimas iš tarnybos. Tai reiškia, kad asmuo gali netekti finansinio stabilumo, prarandamos karjeros galimybės, atsiranda kitokie turtiniai ar moraliniai praradimai, kurie gali privesti prie psichologinių sunkumų ar net ligų. Negana to, asmuo, vengęs karinės tarnybos, neretai yra patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, todėl kurį laiką po bausmės įvykdymo asmuo laikomas turintis teistumą. Ir nors teistumas išnyksta, tačiau asmuo vis tiek laikomas teistu, todėl kai kuriais atvejais užsidaro „galimybių durys“, kaip

⁷⁷ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra note*, 53:155.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ D. A. Anderson, „The cost of crime“, *Foundations and Trends in Microeconomics*, 7, 3 (2012): 217, https://www.researchgate.net/publication/268408160_The_Cost_of_Crime.

⁸⁰ Informatikos ir ryšių departamentas, „Duomenys apie turtinę žalą (Forma ŽALA)“, ird.lt, žiūrėta 2025-01-05, <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1?year=2024&period=1-12&group=162>.

⁸¹ *Ibid.*

antai teistas asmuo negali būti renkamas į teisėjo pareigas⁸², ar kitas pareigas, kurioms keliamas nepriekaištingos reputacijos reikalavimas.

Nusikalstamumo žala pasireiškia valstybei išlaikant kalinius. Žvelgiant į 2023 metų duomenis, vieno nuteistojo kalinio išlaikymas vidutiniškai per parą valstybei kainavo 51,55 Eur⁸³, kai tuo tarpu tų pačių metų pabaigoje įkalintų asmenų skaičius siekė 4551⁸⁴. Tai reiškia, kad vienerių metų laikotarpyje visų nuteistųjų išlaikymui iš valstybės biudžeto panaudojama dešimtimis milijonų eurų, todėl nusikalstamumo žala yra finansinė našta valstybei. Lyginant su Lenkijos Respublika, 2023 metų duomenimis, vieno kalinio išlaikymo mėnesinės išlaidos svyruoja nuo 3150 iki 4930 zlotų⁸⁵. Tai yra apytiksliai nuo 25 iki 39 eurų per dieną. Tuo tarpu Estijoje, per dieną vieno kalinio išlaikymas kainuoja apie 100 eurų⁸⁶.

Nusikalstamumas kariuomenėje daro žalą kariuomenės reputacijai. Jau nuo seniausių laikų kariuomenė buvo kiekvienos valstybės stiprybė ir pasididžiavimas, o valstybės vadovai siekdavo sutelkti kuo didesnę kariuomenę, kad valstybė taptų nenugalima. Kariuomenė – organizacija, kurios tvarka paremta drausme, disciplina ir griežtomis taisyklėmis ir kurios vertybė yra motyvuoti, aukštos kovinės dvasios ir gerai parengti kariai, kurie būtų stipri atsvara priešų pajėgoms⁸⁷. Tačiau dėl nusikalstamumo kariuomenėje, nukenčia šios organizacijos reputacija. Remiantis 2024 metų rugpjūčio 7–19 dienomis atliktos apklausos duomenimis, pasitikėjimas kariuomene kelių mėnesių laikotarpyje nukrito 3 procentiniais punktais⁸⁸, t. y. nuo 77 % iki 74 %⁸⁹. Nors tai gali būti vienkartinis svyravimas, susijęs su konkrečiais įvykiais ar informacija, pasklidusia žiniasklaidoje, tačiau tai vis tiek yra signalas, kad visuomenės požiūris gali keistis, o

⁸² „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2025-01-05, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>.

⁸³ Lietuvos kalėjimų tarnyba, „2023 metų ataskaitos. Aktualioji statistika 2023 m.“, kalejimai.lrv.lt, žiūrėta 2024-01-27, <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ „Polska zwolni przedterminowo 20 tysięcy osób z więzienia? Jest odpowiedź wiceminister“, gazetaprawna.pl, žiūrėta 2025-01-30, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9495273,polska-zwolni-przedterminowo-20-tysiecy-osob-z-wiezienia-jest-odpowiedz.html>.

⁸⁶ „Justiitsministeerium ei näe praegu võimalust ühe vangla sulgemiseks“, err.ee, žiūrėta 2025-01-30, <https://www.err.ee/1609131212/justiitsministeerium-ei-nae-praegu-voimalust-ue-vangla-sulgemiseks>.

⁸⁷ Lietuvos kariuomenė, „Vizija ir vertybės“, kariuomene.lt, žiūrėta 2025-01-27, <https://www.kariuomene.lt/kas-mes-esame/vizija-ir-vertybes/11>.

⁸⁸ „Naujausia apklausa: smuko visuomenės pasitikėjimas teismais, kariuomene ir žiniasklaida“, tv3.lt, žiūrėta 2025-01-27, <https://www-tv3-lt.webpkgcache.com/doc/-/s/www.tv3.lt/naujiena/lietuva/naujausia-apklausa-smuko-visuomenes-pasitikejimas-teismais-kariuomene-ir-ziniasklaida-n1363000>.

⁸⁹ Karolina Konopackienė, „Naujausia apklausa: smuko visuomenės pasitikėjimas šalies teismais“, lrt.lt, žiūrėta 2025-02-12, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2225044/naujausia-apklausa-smuko-visuomenes-pasitikejimas-salies-teismais>.

visuomenės pasitikėjimas kariuomene nors ir tvirtas, tačiau nėra visiškai stabilus. Tokios nusikalstamos veikos kaip korupcija arba smurtiniai nusikaltimai, silpnina krašto apsaugos sistemą ir rodo, kad stokojama tvarkos. Neigiamą visuomenės požiūrį sustiprina žiniasklaidoje iškeliami nusikalstamų veikų atvejai, kurie sulaukia didelio atgarsio viešojoje erdvėje. Negana to, nusikalstamumas gali pakenkti kariuomenės reputacijai tarptautiniuose santykiuose, kuomet suabejojama kariuomenės profesionalumu, patikimumu. Taigi, kariuomenei praradus, asmenys ilgainiui gali vengti karinės tarnybos motyvuojant tuo, kad kariuomenė nėra tokia disciplinuota, saugi organizacija, o kariuomenės subjektų mažėjimas gali prisidėti prie kariuomenės efektyvumo mažinimo.

Nusikalstamumas kariuomenėje gali sukelti neigiamas pasekmes valstybės, pačios kariuomenės ar civilių saugumui. Autorė mano, kad skirtingos nusikalstamos veikos gali sukelti nepataisomą žalą. Pavyzdžiui, tokiomis nusikalstamomis veikomis kaip korupcija (BK 225 str.), valstybės paslapties atskleidimas (BK 125 str.), šnipinėjimas (BK 119 str.) gali būti atskleista svarbi gynybai informacija, prarastas technologinis atsparumas kibernetinėms atakoms ir taip sudaroma galimybė taikos ar karo metu paveikti valstybę. Tokie nusikaltimai kaip vagystės (BK 178 str.) ar plėšimai (BK 180 str.), įvykdyti kariuomenėje, sukelia grėsmę pačių kariuomenės subjektų bei civilių turtui, sveikatai ar gyvybei, o tokie nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai kaip įsakymo nevykdymas (BK 317 str.), grasinimas vadui ar smurtas prieš jį (BK 318 str.), sargybų tarnybos taisyklių pažeidimas (BK 325 str.), sukelia žalą kariuomenės sistemai, pavaldumui, hierarchinei struktūrai.

Nusikalstamumas kariuomenėje tiesiogiai daro žalą civiliams asmenims, nes kartais į nusikalstamų veikų pinkles papuola kariuomenėje netarnaujantys asmenys. Civiliai asmenys gali patirti turto praradimus ar seksualinius nusikaltimus. Kariuomenėje lankosi svečiai iš Lietuvos ar užsienio valstybių, taip pat ir kariuomenė lankosi svetur – komandiruotėse, pratybose užsienio valstybėse, todėl nusikalstamumo žala gali paliesti kiekvieną asmenį.

Apibendrinant, nusikalstamumo kariuomenėje žala pasireiškia fiziniams asmenims, jų sveikatai ir turtui, juridiniams asmenims bei valstybei, jų turtui. Nusikalstamumas kariuomenėje įtakoja žalos kariuomenės reputacijai atsiradimą.

3. NUSIKALSTAMUMĄ KARIUOMENĖJE SKATINANTYS VEIKSNIAI

Šiuolaikinė moderni kariuomenė sutinkama kaip organizacija, kuria visuomenė pasitiki bene labiausiai, tačiau tai palanki terpė nusikalstamumui. Jungtinėse Amerikos Valstijose nacionalinio narkotikų vartojimo ir sveikatos tyrimo 2002–2014 metų duomenimis kariai dažniau nei civiliai asmenys yra areštuojami, o taip pat turi didesnę polinkį į bendrą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą lyginant su civiliais asmenimis⁹⁰. Darbo autorės manymu, toks polinkis į psichotropinių medžiagų vartojimą gali būti tik vienas iš nusikalstamumą skatinančių veiksnių. Nusikalstamumą paskatinantys veiksniai priklauso nuo daugelio dalykų: pačio nusikaltimo pobūdžio, asmens, padariusio nusikaltimą, socialinės aplinkos, savybių ir kt. Bendriausia prasme nusikalstamumą skatinančiais veiksniais galime įvardinti priežastimis ir sąlygomis, dėl kurių vykdomos nusikalstamos veikos. Šiame skyriuje autorė apžvelgs pagrindinius nusikalstamumą kariuomenėje skatinančius veiksnius. Darbo autorė trumpai aptars kai kuriuos nusikalstamumą slopinančius veiksnius, kurie mažina nusikalstamumo riziką.

Nors gali pasirodyti, kad kariuomenė mažina nusikalstamumą, nes ugdoma karių disciplina, o kariai gyvena griežtos dienotvarkės režimu, tačiau atvirkščiai, kariuomenė gali paskatinti nusikalstamumą, nes kariai naudoja ginklus, su kuriais yra mokomi smurtinių veiksmų⁹¹. Sebastian Galiani atlikto tyrimo metu nustatė, kad privalomoji karo tarnyba didina nusikaltimų tikimybę, o šis poveikis yra didesnis tarnaujantiems karo metu⁹². Iš tiesų, kariai tarnyboje yra mokomi pažinti ginklus, analizuojamos jų sudėtinės dalys, kariai išmokomi jais naudotis karyboje. Tačiau kartais ginklai pasitelkiami kitokiems tikslams – darant nusikalstamas veiklas. Todėl vienas iš nusikalstamumo kariuomenėje skatinančių veiksnių yra ginklų naudojimas kariuomenėje.

Šalia minėto ginklų naudojimo kariuomenėje, tyrimų rezultatai parodė, kad nusikalstamumą kariuomenėje skatina pats kariuomenės privalomumas⁹³. Jau prieš šimtmetį visuomenėje vyravo nusistovėjęs požiūris, kad kiekvienas jaunas vyras privalo atlikti privalomąją pradinę karo tarnybą, o tarnyba kariuomenėje buvo asocijuojama su garbe ir išmintimi. Tokia

⁹⁰ David L. Snowden ir kt., „Military service and crime: new evidence“, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 52, 5 (2017): 606, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28255794/>.

⁹¹ Chen-Hsuan Liao, „Does compulsory military service influence crime rates? Evidence from Taiwan“, (scientific publication, University of Tokyo, 2021), 3, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3937499.

⁹² *Ibid.*, 4.

⁹³ *Ibid.*, 2.

taisyklė išliko nepasikeitusi, tik šių dienų kontekste tarnaujama ne dėl garbės siekio, o dėl privalomojo pobūdžio. Dalis kariuomenėje tarnaujančių asmenų nesutinka su karo prievole, todėl nesilaiko kariuomenėje nustatytos tvarkos, atsainiai atlieka karinę tarnybą, o tam tikrais atvejais padaro nusikalstamas veikas, pavyzdžiui savavališkai pasišalina iš dalinio. Pasitaiko atvejų, kuomet karo prievolės subjektai ryžtasi sutrikdyti savo sveikatą tam, kad nereikėtų tęsti karo tarnybos.

Kariuomenė silpnina socialinius ryšius, o tai skatina nusikalstamumą kariuomenėje⁹⁴. Nusikalstamumą gali paskatinti jaunų vyrų siekis likti įsitvirtinus darbo rinkoje. Privaloma karo tarnyba uždelsia karių įsitraukimą į darbo rinką, o taip pat gali pabloginti įsitraukimą ir ateityje, todėl yra didinama nusikaltimų nuosavybei tikimybė⁹⁵. Dažnu atveju į kariuomenę šaukiami vos pilnametystės sulaukę jaunuoliai, o taip pat aukštųjų mokyklų studentai ir „švieži“ alumnai. Užuoat įsitraukiant į darbo paieškas, tenka tarnauti kariuomenėje. Neretai pasitaiko ir tokių atvejų, kuomet jauni vyrai įsisuka į verslo pasaulį, o kariuomenė tampa kliūtimi vystyti verslą ar kilti darbe karjeros laiptais. Gali pasitaikyti atvejų, kuomet kariai, nenorėdami prarasti verslo ar galimybės įsidarbinti, dezertyuoja, savavališkai pasišalina iš dalinio, ar daro kitas nusikalstamas veikas, kurių pagalba tikimasi nebetęsti karo prievolės.

Kariai taikos metu dalyvauja intensyviose pratybose, o karo metu – ir tikrame kare. Tokia griežta ir varginanti dienotvarkė gali paskatinti stresinių reakcijų, ar psichologinių ligų ar sutrikimų atsiradimą⁹⁶, o visa tai – nusikalstamumą kariuomenėje. Psichologinių ligų ar sutrikimų atsiradimas lemia netinkamą elgesį kaip atsaką į kitų karių veiksmus. Todėl neretai kariai ima smurtauti prieš kitus karius, aukštesnio ar žemesnio rango karius, dedovščina⁹⁷ tampa dominuojančiu reiškiniu, taip pat daromos ir kitos nusikalstamos veikos, kaip antai seksualinio pobūdžio nusikaltimai ar nusikaltimai krašto apsaugos tarnybai. Pastebima, kad piktnaudžiavimas alkoholiu, agresyvus elgesys bei potrauminio streso sutrikimas susijęs su smurtinių nusikaltimų

⁹⁴ Marieke van Schellen, Robert Apel ir Paul Nieuwbeerta, „The impact of military service on criminal offending over the life course: evidence from a Dutch conviction cohort“, *Journal of Experimental Criminology* 8, 2 (2012):138, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11292-012-1379140-5>.

⁹⁵ Sebastian Galiani, Martin A. Rossi ir Ernesto Schargrotsky, „Conscription and Crime“, *American Economic Journal: Applied Economics* 3, 2 (2011):121, <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/app.3.2.119>.

⁹⁶ Alfredo R. Paloyo, Colin Vance ir Matthias Vorell, *supra note*, 11:627.

⁹⁷ Dedovščina – socialinių santykių forma, kai ankstesni bendruomenės nariai žemina vėliau į bendruomenę patekusius asmenis. Tai būdinga uždarams organizacijoms, iš kurių tam tikrą laikotarpį negalima išeiti. „Dedovščina“, lt. Wikipedia.org, žiūrėta 2025-04-24, <https://lt.wikipedia.org/wiki/Dedov%C5%A1%C4%8Dina>.

rizika⁹⁸. Nors Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytas draudimas vartoti alkoholinius gėrimus karinėse įstaigose ir jų teritorijose, tačiau alkoholio vartojimo atvejai pasitaiko ir kariuomenėje ir tai tampa drausminių pažeidimų tyrimo objektu. Darbo autorė mano, kad toks alkoholio vartojimas gali būti susijęs su netinkama žemesnio rango karių priežiūra ir kontrole, ne pastabumu, lengvabūdišku pasitikėjimu ar leidimu taip elgtis.

Stresas ir kitos neigiamos emocijos atsiranda ne tik dėl intensyvių užsiėmimų, tačiau ir todėl, kad šauktiniai perkeliama iš vienos socialinės aplinkos į kitą, tad per gana trumpą laiką tenka priprasti prie kariuomenės kultūros⁹⁹. Iki tol gyvenę įprastą civilinį gyvenimą kariai patenka į aplinką, kurioje kalbama savita kalba, kurioje galioja kitokios taisyklės ir vertybės: disciplina, hierarchija, komandinis darbas¹⁰⁰. Kariuomenėje galioja taisyklės, kurių nėra civiliniame gyvenime: čia egzistuoja reikalavimas klausyti vado įsakymų, laikytis susiformavusių papročių. Tokios taisyklės ne visiems asmenims priimtinos, logiškos, todėl sąmoningai atsiranda noras nesilaikyti reikalavimų. Nors kariuomenės drausmės statuto 11 straipsnyje numatyta, kad karys neprivalo vykdyti tik neteisėto įsakymo, tačiau kai kuriems kariams gali būti sunku vykdyti teisėtus įsakymus, nes skiriasi kultūrinės vertybės, moralė, pasaulėžiūros supratimas. Todėl noras nepaisyti taisyklių, ar toks staigus perėjimas iš gyvenimo civilinėje aplinkoje į gyvenimą kariuomenėje, gali paskatinti dezertyravimą. Negana to, kariuomenės socialinė aplinka iš prigimties yra sukurta kaip smurtinio pobūdžio veiksmų atlikimui skirta vieta¹⁰¹, todėl pati aplinka stiprina neigiamas nuostatas ir tikimybę panaudoti smurtinius veiksmus.

Kariuomenės gretose vis daugėja karo tarnybą atliekančių moterų. Ir visa tai jau nekelia nuostabos, kadangi nuo senų laikų moterys dalyvavo kariuomenės veikloje. Nors dažniausiai moterys rūpindavosi karo medicina, tačiau pasitaikydavo ir karo tarnybą ginklu atliekančių moterų, pavyzdžiui, XIX a. istorinė asmenybė, Emilija Pliaterytė, turėjo kapitonės laipsnį, vadovavo lietuviško pėstininkų pulko 1-ajai kuopai, kovojo kautynėse ties Zarasais, Dusetomis¹⁰². Šių dienų kontekste nebūtina tapti narsia ir drąsia istorine asmenybe, kad tarnauti Lietuvos kariuomenėje, kadangi moterys turi galimybę savanoriškai atlikti karo tarnybą. Tačiau toks moterų

⁹⁸ Deirdre Macmanus ir kt., „Violent offending by UK military personnel deployed to Iraq and Afghanistan: a data linkage cohort study“, *The Lancet* 381, 9870 (2013):907, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23499041/>.

⁹⁹ Alfredo R. Paloyo, Colin Vance ir Matthias Vorell, *supra note*, 11:627.

¹⁰⁰ Marieke van Schellen, Robert Apel ir Paul Nieuwbeerta, *supra note*, 94:137.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Antanas Lubys ir Jurgita Motiejūnaitė, „Moterys Lietuvos kariuomenėje“, *Tiltai* 1, 13 (2003):277, <https://www.lituanistika.lt/content/44199>.

buvimas karo tarnyboje skatina nusikalstamumą kariuomenėje. Tokia išvada darytina remiantis Kanados vyriausybės atliktu tyrimu apie Kanados ginkluotųjų pajėgų kariuomenės kultūrą, kuris atliktas pasitelkus interviu, tikslinių grupių apklausas, telefoninių pokalbių metodą. Tyrimo metu nustatyta, kad moterys kariuomenėje patiria žeminančius posakius apie moters kūną, seksualinio pobūdžio juokelius, užuominas, taip pat diskriminacinius komentarus, o negana to, ir seksualinius prisilietimus¹⁰³. Taigi, toks elgesys sukuria priešišką aplinką moterims ir LGBTQ nariams ir yra palanki terpė rimtesniems seksualinio priekabiavimo atvejams¹⁰⁴.

Kariuomenėje griežtą dienotvarkę ir karių discipliną užtikrina skyrių, kuopų vadai ar aukštesnio rango kariai, o tam, kad tai užtikrinti, jie turi remtis auklėjimo filosofija, kuri yra orientuota į kovą, grėsmių užkardymą ir sustabdymą, o taip pat išlaikyti agresyvią, stojišką laikyseną¹⁰⁵. Tačiau tam tikrais atvejais peržengiamos ribos ir disciplinuota pavaldžių karių priežiūra virsta į patyčias ar net smurtą. Todėl būrio vadų patyčios ir kitų karių žeminimas skatina nusikalstamumą kariuomenėje. Tai liudija realus pavyzdys teismo praktikoje, kuomet karys dezertyravo dėl nuolatinių kuopos vado patyčių, neproporcingų ir perteklinių užduočių skyrimo¹⁰⁶. Teismas pripažino asmenį kaltu padarius nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 323 straipsnio 1 dalyje (dezertyravimas).

Į karo tarnybą šaukiant jaunuolius yra atsižvelgiama į jų amžių ir sveikatos būklę, tačiau platesnių kriterijų – nėra. Neatsižvelgiama į šauktinių elgesį, nesidomima apie asmeninį gyvenimą, o remiamasi tik specialistų medikų, psichologų išvadomis, kuriose dažnu atveju nenustatomos psichologinės ligos, todėl asmeniui tenka atlikti karo tarnybą. Tačiau egzistuoja žmonių savybės, kurios nėra pripažintinos ligomis, tačiau jos psichologiškai veikia asmenis ir jų galimą nusikalstamą elgesį. Tai tokios asmens savybės kaip pažeidžiamumas, ne atsparumas nusikaltimams: nedorybė, negebėjimas prisiimti atsakomybės už savo veiksmus, disciplinos nebuvimas, kritinio mąstymo trūkumas, negebėjimas spręsti konfliktų taikiai, o taip pat gyvenimas

¹⁰³ Mariah Krancevich, *supra note*, 12:2.

¹⁰⁴ Marie Deschamps, „External Review into Sexual Misconduct and Sexual Harassment in the Canadian Armed Forces“, [canada.ca](https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/corporate/reports-publications/sexual-misbehaviour/external-review-2015.html), žiūrėta 2025-04-03, <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/corporate/reports-publications/sexual-misbehaviour/external-review-2015.html>.

¹⁰⁵ Morris Janowitz, „The Professional Soldier. A Social and Political Portrait“, *Revue Francaise de Science Politique* 71, 5 (1960):44, https://www.researchgate.net/publication/376945220_Janowitz_Morris_-_The_Professional_Soldier_A_Social_and_Political_Portrait_-_Glencoe_The_Free_Press_1960_IX-464_p_Index.

¹⁰⁶ „Jonavos rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-108-814/2017“, [infolex.lt](https://www.infolex.lt/tp/1562917), žiūrėta 2025-02-10, <https://www.infolex.lt/tp/1562917>.

negatyvioje aplinkoje ir socialinių įgūdžių trūkumas. Atlikto tyrimo metu nustatyta, kad asmens pažeidžiamumas susijęs su praeityje įvykusiomis šeimos nelaimėmis, patyčiomis mokykloje, taip pat augimu nepalankioje socialinėje aplinkoje¹⁰⁷. Dėl visų šių priežasčių asmenys tampa pažeidžiami, kai kurie gali turėti didelių socializacijos defektų, ypač tie asmenys, kurie auga asocialiose šeimose, kurie visą vaikystę bei paauglystę gyveno nepritekliuje ar skurde, buvo netinkamai auklėjami, stokojo tėvų meilės ir rūpesčio. Vaiko elgesio atspindys yra šeima ir joje gyvuojančios vertybės, o neigiamos patirtys siejasi su nusikalstamomis veikomis. Vaikai, matydami agresiją ir smurtą, patys išmoka tokio elgesio modelio, kuris tampa tarsi bendravimo būdas bet kurioje socialinėje aplinkoje. Ne ką mažiau reikšmingos savybės, paskatinančios nusikalsti, yra psichoaktyvių medžiagų vartojimas ar priklausomybės nuo jų, psichologinės problemos, impulsyvumas ar nemokėjimas spręsti problemų (agresyvi reakcija, smurto propagavimas)¹⁰⁸. Pasitaiko, kuomet impulsyvumas, agresyvumas, smurto propagavimas yra sąlygotas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo.

Nusikalstamumą kariuomenėje skatina finansiniai sunkumai. Net ir tokios asmeninės problemos kaip pinigų stygius gali lemti karių įsitraukimą į nusikaltimus, pavyzdžiui korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Kai kurie asmenys, susiduriantys su turtinėmis problemomis nevengia jas išspręsti įsitraukiant į nusikalstamas veikas. Pradedama kyšininkavimo karjera, o taip pat randama „lengvų pinigų“ kišenvagystėse ar narkotinių, psichotropinių medžiagų platinime.

Per pastarąjį dešimtmetį pasaulis tapo itin skaitmenizuotas, o technologijos sparčiai patobulėjo. Didžioji dauguma informacijos perkeliama į elektroninę erdvę tam, kad supaprastinti ir suskaitmenizuoti procesus, tam, kad palengvinti žmonių darbą, informacijos suradimą ir apdorojimą. Ir nors kariuomenės informacija elektroninėje erdvėje yra saugoma aukšto lygio saugikliais, tačiau tai yra puiki vieta nusikalstamumui, nes daugėja nusikaltėlių atrandančių unikalius įsilaužimo į informacines sistemas būdus. Ne išimtis ir kariuomenė, kuri taipogi naudoja informacinių technologijų privalumus. Autorės manymu, toks informacijos disponavimas elektroninėse erdvėse gali paskatinti kibernetinius nusikaltimus, nukreiptus į kariuomenę. Nors BK XLVI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai ir mobilizacijai“ nėra išskirta kibernetinių nusikaltimų padarytų krašto apsaugos tarnybai,

¹⁰⁷Verity Wainwright, „Soldier, civilian, criminal: identifying pathways to offending of ex-armed forces personnel in prison“, *Psychology, Crime & Law* 22, 8 (2016):745, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4981150/>.

¹⁰⁸ *Ibid.*

tačiau apie tai randama XXX skyriuje „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“. Šie kibernetiniai nusikaltimai gali būti padaromi neteisėtai perimant ar įsibraunant į duomenis, kuriais disponuoja kariuomenė, šnipinėjant kariuomenę ar perduodant duomenis priešišškai valstybei. Šie nusikaltimai gali būti padaromi nebūtinai kariuomenėje tarnaujančio asmens, tačiau tai turi būti naudinga asmeniui, kuris daro šį nusikaltimą. Nauda gali būti bet kokia – materialinė ar nematerialinė, trumpalaikė ar ilgalaikė nauda.

Lietuvoje į nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą yra šaukiami 18–23 metų amžiaus vaikinai turintys Lietuvos pilietybę. Jungtinėse Amerikos Valstijose šiuo metu nėra privalomosios karo tarnybos, o į kariuomenės gretas stojama savanorystės pagrindu¹⁰⁹. Tačiau JAV beveik visi 18–25 metų vyrai privalo registruotis karo tarnybos sistemoje (angl. *draft*), tam, kad esant nepaprastai padėčiai, *force majeure* ar kitokioms rimtoms ir valstybės saugumui kylančioms grėsmėms, Kongresui ir Prezidentui įvedus privalomąjį šaukimą, būtų pašaukiami atlikti karinę tarnybą¹¹⁰. Tačiau norint savanoriškai tarnauti kariuomenėje yra reikalaujama, kad pretendentas turėtų JAV pilietybę arba leidimą gyventi Jungtinėse Amerikos Valstijose (angl. *green card*)¹¹¹. Taigi, kariuomenėje nebūtinai gali tarnauti tik JAV piliečiai, bet ir asmenys, turintys leidimą teisėtai ten gyventi. Tokia tvarka sudaro galimybę kariuomenėje savanoriauti asmenims iš viso pasaulio, o tai lemia kultūrinių skirtumų atsiradimą, kurie gali sukelti konfliktus, lemti neapykantos nusikaltimų atsiradimą ar kitaip paskatinti nusikalstamumą kariuomenėje. Nors Lietuvos kariuomenėje retai sutinkamas kitokios rasės atstovas, tačiau rasizmas ar kitokia diskriminacija gali turėti įtakos atsirandant neapykantos apraiškoms bet kokios šalies kariuomenėje.

Autorė mano, kad karinių dalinių fizinė aplinka gali turėti įtakos nusikalstamumo atsiradimui. Kadangi kariai gyvena bendrabučio tipo kambariuose, jiems dažniausiai nėra sudaromos galimybės turėti privačias, vienvietes gyvenamąsias erdves. Tokia fizinė aplinka gali sudaryti palankias sąlygas turtinių nusikaltimų atsiradimui.

Gyvenimas dideliame būryje, vienoje patalpoje, gali sudaryti prielaidas nusikalstamų veikų atsiradimui. Kiekvienas karys atvyksta iš skirtingos socialinės aplinkos, atsinešdamas individualius kasdienius įpročius, vertybes, kultūrą. Vieni yra įpratę miegoti tyloje, kitiems būtina

¹⁰⁹ „Requirements to join the U.S. military“, usa.gov, žiūrėta 2025-02-08, <https://www.usa.gov/military-requirements>.

¹¹⁰ „Selective service system“, sss.gov, žiūrėta 2025-02-08, <https://www.sss.gov/>.

¹¹¹ *Ibid.*

raminanti muzika. Vieni griežtai laikosi švaros ir tvarkos principų, kiti į tai žiūri aplaidžiai, vieni komfortiškiausiai jaučiasi miegodami tamsoje, kitiems reikalingas nors menkiausias šviesos šaltinis. Vieni yra pripratę gyventi vėsesnėje aplinkoje, o kiti gali patirti diskomfortą esant žemesnei temperatūrai. Dėl šių skirtumų gali kilti konfliktinių situacijų, kurios gali peraugti į nusikalstamas veikas, pavyzdžiui įžeidimą, šmeižimą, fizinio smurto panaudojimą, turto sugadinimą ar sunaikinimą. Ne visi asmenys geba prisitaikyti prie pasikeitusių sąlygų ir bet koks neatitikimas jų įpročiams gali būti vertinamas kaip provokuojantis elgesys, lemiantis priešiškumą.

Kariuomenėje egzistuoja ne tik nusikalstamumą skatinantys veiksniai, bet ir jį slopinantys. Pavyzdžiui karo tarnybos privalomumas skatina nusikalstamumą, o karo tarnybos trukmė šį reiškinį slopina. 2013 metų sausio 1 dieną, Taivano prezidento dekretu karo tarnybos trukmė buvo sumažinta nuo vienerių metų iki keturių mėnesių. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad sutrumpėjus karinės tarnybos laikui didesnė dalis paauglių vyrų po karinės tarnybos užsiėmė nelegalia veikla (apie 30–36%), o nusikalstamumo lygis padidėjo mažiausiai 30 %¹¹². Darbo autorės manymu, kuo ilgesnės trukmės privalomoji karo tarnyba yra, tuo daugiau įgūdžių, disciplinos, savikontrolės kariai išmoka, o toks trumpas karinės tarnybos periodas mažina šių įgūdžių įsisavinimą, lemia didesnę polinkį į nusikalstamą elgesį.

Nusikalstamumą kariuomenėje slopina ne tik teisinis atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas, administracinius nusižengimus, drausmės pažeidimus, reglamentavimas ar veiksminga Karo policijos kontrolė atliekant baudžiamąją funkciją, bet ir kiti faktoriai, pavyzdžiui karių vertybinės sistemos, pagarbos įstatymui, tarnybai, valstybei ugdymas. Ne mažiau svarbus yra fizinis, psichologinis, socialinis, dvasinis palaikymas iš kariuomenėje dirbančių medikų, psichologų, socialinių darbuotojų, karo kapelionų¹¹³, kad būtų išvengta smurto, priklausomybių ir kitų nusikalstamumo rizikos faktorių.

Taigi, nusikalstamumo kariuomenėje skatinantys veiksniai priklauso nuo įvairių vidinių ir išorinių aplinkybių. Tokie skatinantys veiksniai kaip ginklų naudojimas kariuomenėje, karo tarnybos privalomumas, socialinių ryšių silpninimas, griežta dienotvarkė, gyvenimas bendrabučio tipo patalpose, moterų buvimas kariuomenėje, finansiniai sunkumai laikomi rizikos veiksniais.

¹¹²Chen-Hsuan Liao, *supra note*, 91:20.

¹¹³ Karo kapelionas yra Romos katalikų, unitų, anglikonų ar evangelikų bažnyčios dvasininkas, kuris globoja uždara bendruomenę, neturinčią klebono. Kapelionai skiriami ligoninėms, kariniams daliniams, ugniagesiams, policijai ir kitoms institucijoms, bendruomenėms ar draugijoms. Karo kapelionui suteikiamas ne žemesnis kaip kapitono laipsnis. Paprastai karo kapelionas rūpinasi karių religiniu, pilietiniu ar kultūriniu ugdymu. „Kapelionas“, lt.wikipedia.org, žiūrėta 2025-04-25, <https://lt.wikipedia.org/wiki/Kapelionas>.

Taip pat svarbu, kad tokie skatinantys veiksniai kaip karių patiriamas stresas ar patyčios būtų laiku ir tinkamai kontroliuojamos ir mažinamos. Tuo tarpu nusikalstamumą slopina ilgesnės trukmės karo tarnyba, Karo policijos vykdoma nusikalstamumo kontrolė, teisinis atsakomybės reglamentavimas bei kariuomenėje teikiamas fizinis, psichologinis, socialinis, dvasinis palaikymas.

4. NUSIKALSTAMUMO KARIUOMENĖJE PREVENCIJA BEI KONTROLĖ

Nusikaltimų prevencija jau daugiau nei 200 metų yra laikomas vienas pagrindinių kriminologinių ir baudžiamųjų politinių diskusijų bei tyrimų objektu¹¹⁴. Nusikaltimų prevencija keitėsi nuo kalbėjimo apie racionalesnes bausmes ir jų prevencinį poveikį iki skurdo mažinimo, jaunimo programų ar net šiuolaikinių virtualių patrulių kibernetinėje erdvėje, dirbtinio intelekto panaudojimo užkardant nusikaltimus. Šiuolaikiniame kontekste į nusikaltimų prevenciją žvelgiama ne kaip į pavienį reiškinių, o kaip į kompleksinį reiškinių, iškeliant jį į tarptautinę erdvę. Ypatingą dėmesį nusikaltimų prevencijai skiria Jungtinės Tautos, kurios yra priėmusios daugiau kaip keliasdešimt įvairaus pobūdžio dokumentų, kuriais siekiama kurti ir vienodinti esmines nusikaltimų prevencijos nuostatas¹¹⁵. Nacionaliniu lygmeniu kuriamos institucijos, įgyvendinančios nacionalines programas bei įvairius tarptautinius projektus, kuriamos viešojo saugumo stiprinimo ir plėtros programos, su tikslu didinti nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos veiksmingumą prioritetine tvarka¹¹⁶. Ir nors nėra visuomenės be nusikaltimų, valstybės deda pastangas siekdamas sumažinti nusikalstamumą tiek nacionalinėje, tiek ir tarptautinėje erdvėje. Vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos, savanoriai, aktyvistai ir visi piliečiai gali ir turėtų prisidėti prie prevencinių veiklų.

Nusikalstamumo prevencijos sampratų kriminologijos moksle yra nemažai, tačiau didesnių diskusijų ar nesutarimų dėl sąvokos traktuotės neįvyksta. Mokslinėje literatūroje nusikalstamumo prevencija apibrėžiama kaip viešos ir privačios pastangos, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms¹¹⁷. A. F. Zelinsky nusikalstamumo prevenciją apibrėžia kaip sistemą priemonių, kurių visuomenė imasi, kad pažabotų nusikalstamumo augimą ir jeigu įmanoma, sumažintų jo lygį šalinant ir neutralizuojant nusikalstamumo priežastis ir sąlygas, taip pat užkertant kelią konkrečių nusikaltimų atsiradimui¹¹⁸. Jungtinių Tautų Ekonomikos ir socialinių reikalų tarybos 2002 m. priimtoje rezoliucijoje 2002/13, nusikalstamumo prevencija traktuojama kaip strategijų ir priemonių rinkinys, kuriomis siekiama sumažinti nusikaltimų riziką ir jų galimą

¹¹⁴ Gintautas Sakalauskas, „Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės“, *Kriminologijos studijos*, 4 (2016):72, <https://www.lituanistika.lt/content/65710>.

¹¹⁵ *Ibid.*, 73.

¹¹⁶ „Dėl Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkurso nuostatų patvirtinimo“, e-tar.lt, žiūrėta 2025-02-25, <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.97EE9C141161/asr>.

¹¹⁷ Babachinaitė ir kt., *supra note*, 53:336.

¹¹⁸ Oleh Shkuta, Maksym Korniienko ir Mykola Yankovyi, „Foreign experience in preventing military and economic crimes“, *Baltic Journal of Economic Studies* 8, 4 (2022):186, https://www.researchgate.net/publication/366617166_FOREIGN_EXPERIENCE_IN_PREVENTING_MILITARY_AND_ECONOMIC_CRIMES.

žalingą poveikį asmenims bei visuomenei, įskaitant nusikalstamumo baimę, darant įtaką įvairioms jų priežastims¹¹⁹. Bendriausia prasme nusikalstamumo kariuomenėje prevencija, tai viskas, ką galima padaryti ar jau daroma, kad nusikalstamų veikų kariuomenėje iš viso nebūtų, arba kad jų būtų kuo mažiau¹²⁰. Tai – užbėgimas nusikalstamumui už akių.

Analizuojant literatūrą pastebima, kad kai kurie autoriai vartoja nusikalstamumo prevencijos apibrėžimą, kiti – nusikaltimų prevencijos. Teisininkas, kriminologas Gintautas Sakalauskas moksliniame darbe „Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės“ teigia, jog sunku įsivaizduoti, kad nusikaltimų prevencijos objektu būtų išskirtinai baudžiamieji nusižengimai, už kuriuos nenumatyta laisvės atėmimo bausmė¹²¹. Sutiktina, kad baudžiamiesiems nusižengimams nėra teikiamas išskirtinis dėmesys, tačiau prevencijos kontekste nėra išskiriami vien tik nusikaltimai, o nusikalstamumas apima tiek nusikaltimus, tiek ir baudžiamuosius nusižengimus, kurie abu yra prevencijos ir kontrolės objektai. Šis terminas daug dažniau sutinkamas oficialiuose dokumentuose ir pabrėžia platesnį nusikalstamumo reiškinių kontekstą, o ne tik konkrečių nusikaltimų prevenciją.

Remiantis išdėstyta informacija, nusikalstamumo prevencija kariuomenėje – tai sistema priemonių, kuriomis siekiama mažinti nusikalstamumo kariuomenėje lygį, šalinant nusikalstamumą kariuomenėje skatinančias priežastis ir sąlygas.

4.1. Nusikalstamumo kariuomenėje prevencija Lietuvoje ir užsienio valstybėse

Nusikalstamumo prevencija siekia užkardyti nusikaltimus, o kad prevencinis darbas būtų sėkmingas, reikia žinoti kokie nusikaltimai gali įvykti, kokie nusikalstamumo pokyčiai labiausiai tikėtini¹²². Nusikalstamumo prevencija Lietuvoje pripažįstama svarbia valstybės politikos ir visuomenės gerovės užtikrinimo kryptimi¹²³. Nusikalstamumo prevencija užsiima kone kiekviena įstaiga ar institucija, pradedant nuo švietimo įstaigose organizuojamų renginių, iki antikorupcinių programų viešose įstaigose. Ne išimtis yra Lietuvos kariuomenė, kuri ne tik prisideda prie

¹¹⁹ „Resolution 2002/13, Action to promote effective crime prevention“, unodc.org, žiūrėta 2025-02-25, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/resolution_2002-13.pdf.

¹²⁰ Babachinaitė ir kt., *supra note*, 53:336.

¹²¹ Sakalauskas, *supra note*, 114.

¹²² Svetlana Gečėnienė, „Nusikalstamumo dinamikos monitoringas“, *Jurisprudencija* 6, 84 (2006):54, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2860>.

¹²³ „Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos modelio Lietuvoje koncepcija“, vrm.lrv.lt, žiūrėta 2025-02-25, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Koncepcijos/Koncepcija%2020201219_galut.pdf.

visuomenės organizuojamų prevencinių veiklų, bet ir užtikrina nusikalstamumo prevenciją jos viduje. Šiame skyriuje autorė analizuos nusikalstamumo kariuomenėje prevenciją Lietuvoje ir kai kuriose užsienio valstybėse.

LR kariuomenėje nusikalstamų veikų prevenciją įgyvendina Karo policija. Tokią pareigą įtvirtina LR Karo policijos įstatyme įvardintos šios institucijos funkcijos ir uždaviniai. Nors šio įstatymo 7 straipsnis draudžia Karo policijai skelbti tarnybinės veiklos metu gautą informaciją, kuri sutrukdytų užtikrinti nusikalstamų veikų prevenciją, tačiau tam tikra dalis informacijos skelbiama visuomenei. Darbo autorei, susisiekus su Karo policijos atstovu, gauta duomenų apie LR kariuomenėje vykdomas prevencines priemones. Pirmiausia, Karo policijos pareigūnams yra sudaromi iš anksto suplanuoti užduočių planai, kuriuose nurodomos vietos, kur Karo policijos pareigūnai turi patruliuoti ir stebėti karinių teritorijų prieigas, kokiose karinėse teritorijose turi būti vykdoma stebėsena užtikrinant viešąją tvarką, saugumą ir užkertant kelią galimiems nusikaltimams. Autorė pastebi, kad vien Karo policijos buvimas karinėse teritorijose gali būti laikomas prevencine priemone, nes stabdo asmenis, ketinančius daryti nusikalstamas veikas ir taip gali padėti sumažinti nusikalstamumą.

Karo policijos įstatymo 5 straipsnio 6 punkte numatyta, kad Karo policija užtikrina karinės drausmės ir tvarkos palaikymą krašto apsaugos sistemos institucijose, o viena iš funkcijų, numatyta 6 straipsnio 1 dalies 14 punkte – priemonių viešajai tvarkai karinėse teritorijose ar karių drausmei kitose teritorijose užtikrinti, organizavimas ir įgyvendinimas¹²⁴. Karo policijos pareigūnas turi teisę atlikti asmenų, kurie yra karinėje teritorijoje apžiūrą, tikrinti jų dokumentus, daiktus¹²⁵. Įgyvendinant šias priemones ir užkardant nusikaltimus Karo policija organizuoja prevencinius patikrinimus, kuomet į karinę teritoriją atvykstama iš anksto nepranešus ir kartu su kinologais atliekamas masinis patalpų, asmeninių daiktų patikrinimas¹²⁶. Tokiais veiksmais užtikrinama draudžiamų daiktų laikymo karinėse teritorijose prevencija. Didesnių diskusijų, dėl planinių patikrinimų nekyla. Tačiau, atliekant neplaninius patikrinimus be išankstinės informacijos, apie galimai daromą nusikalstamą veiką, pažeidžiama asmens teisė į privatų gyvenimą. Asmens teisė į privatų gyvenimą yra fundamentalus principas, nurodantis, kad žmogaus

¹²⁴ „Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymo Nr. VIII-911 pakeitimo įstatymas“, *supra note*, 58.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ Autorė gavo šią informaciją iš Karo policijos pareigūno elektroniniu paštu.

privatus gyvenimas yra neliečiamas¹²⁷. Šis principas yra saugomas ir tokią teisę garantuoja LR Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija bei kiti LR įstatymai¹²⁸. Privataus gyvenimo sąvoka yra apibrėžta LR visuomenės informavimo įstatyme, kuriame privatus gyvenimas apibrėžiamas kaip asmeninis žmogaus, jo šeimos gyvenimas, gyvenamoji aplinka, kurią sudaro fizinio asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos, taip pat ir fizinio asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė, privatus susirašinėjimas, asmens pažiūros, įsitikinimai, įpročiai ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus¹²⁹. Lietuvos Aukščiausiasis teismas pabrėžia, kad šį sąvoka yra labai plati, taigi, ji yra vertinamojo pobūdžio kategorija¹³⁰. Analizuojant privataus gyvenimo sąvoką kyla klausimas, ar kariuomenės teritorijoje esantys bendrabučiai laikomi fizinio asmens gyvenamąja patalpa, kuri nuosavybės teise jam nepriklauso. Europos Žmogaus teisių teismas pabrėžia, kad privatus gyvenimas nėra aiškinamas siaurai, kaip nuosavybės pagrindais valdoma fizinio asmens gyvenamoji patalpa¹³¹. Tai apima ir asmens socialinę, profesinio pobūdžio veiklą¹³². Todėl jeigu asmuo gyvena valstybės ar kitos institucijos nuosavybės pagrindais valdomose patalpose, pavyzdžiui kariniuose bataliniuose, darytina išvada, kad tokia privataus gyvenimo teisė apima ne tik nuosavybės teise valdomas patalpas, bet ir kitas erdves, kuriose asmuo gyvena.

Pabrėžtina, kad privataus asmens gyvenimo neliečiamumo principas nėra absoliutus ir tam tikrais atvejais gali būti ribojamas. Nors LR Konstitucija garantuoja teisę apriboti žmogaus teisę į privatų gyvenimą tik teismo motyvuotu sprendimu ir tik pagal įstatymą, tačiau kariuomenėje atliekami patikrinimai be aiškių įtarimų dėl nusikalstamų veikų padarymo vertintinos kaip pažeidžiančios jų teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą gali būti apribojama, kai egzistuoja dviejų sąlygų visuma: tokie ribojimai yra teisėti ir jie yra būtini demokratinėje visuomenėje¹³³. Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai

¹²⁷ Edita Žiobienė, „Aktualios konstitucinės teisės į privatų gyvenimą apsaugos problemos“, *Jurisprudencija* 64, 56 (2005):124, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3135/2936>.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2025-04-30, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga“, lat.lt, žiūrėta 2025-04-30, https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/02/lat_aktuali_praktika_sausis_2020.pdf.

¹³¹ „Case of Satakunnan Markkinapörssi OY and Satamedia OY v. Finland“, hudoc.echr.coe.int, žiūrėta 2025-04-30, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-175121>.

¹³² *Ibid.*

¹³³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas“, infolex.lt, žiūrėta 2025-04-03, <https://www.infolex.lt/ta/39714?ref=1>.

nustatomi tik įstatymu, kuris viešai skelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai¹³⁴. Būtinybės demokratinėje visuomenėje kriterijus suponuoja, kad ribojančios priemonės turi būti proporcingos siekiamam tikslui, todėl reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus¹³⁵. Karo policijos įstatymas įgalina Karo policiją imtis priemonių užtikrinant tvarką ir drausmę kariuomenėje, tačiau masinis patikrinimas be išankstinio įspėjimo turėtų būti pagrįstas objektyvia grėsme, pavyzdžiui galima informacija apie karinėje teritorijoje esančius nelegalius daiktus. Karių asmeninių daiktų patikrinimas, patalpų apžiūra be objektyvios grėsmės egzistavimo, kuri pagal atlikimo pobūdį ir tikslą atitinka BPK 145 numatytą kratos apibrėžimą, gali būti laikomas būdu „apeiti įstatymą“, nes asmeniniai daiktai, patalpos apžiūros tokiu pačiu būdu ir tokiu pačiu tikslu kaip ir kratos institute, tik šiuo atveju nėra pradedamas ikiteisminis tyrimas, nereikalinga ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis dėl kratos. Ikiteisminis tyrimas pradedamas tik tuo atveju, kai yra randami konkretūs objektai, pavyzdžiui narkotinės medžiagos, neteisėti ginklai ir pan. Tokie patikrinimai nepripažintini kaip kriminalinės žvalgybos veiksmai. Taigi, susiformuoja įdomus reiškinys, kai žmogaus teisės galima apriboti nesant konkrečių duomenų apie nusikalstamų veikų darymą, neatliekant kriminalinės žvalgybos įstatyme nurodytų funkcijų, nepradedant ikiteisminio tyrimo, o atliekant patikrinimą, prilygstantį BPK procesiniams veiksams, vadovaujantis kiek paprastesniu reguliavimu negu BPK, t. y. Karo policijos įstatymu bei kariuomenės vidaus taisyklėmis. Taigi, autorės manymu, toks patikrinimas neatitinka nei teisėtumo reikalavimo, nei būtinybės demokratinėje visuomenėje, kuris glaudžiai susijęs su proporcingumo principu.

Autorė pastebi ir tai, kad atliekant daiktų, patalpų patikrinimus kariuomenėje yra pažeidžiama Konstitucijos 22 straipsnio nuostata, kad informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Žvelgiant į teisės normos konstrukta, apribojimai galimi esant šių dviejų sąlygų visumai: turi būti gautas motyvuotas teismo sprendimas ir apribojimas gali būti daromas tik vadovaujantis įstatymu. Motyvuotas teismo sprendimas gaunamas atliekant kratą ikiteisminio tyrimo metu ar kriminalinės žvalgybos veiksmus, o patikrinimai kariuomenėje teismo sprendimu nesankcionuojami ir tokia informacija renkama tik įstatymo pagrindu.

¹³⁴ Kristina Grigienė, „Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui konstitucinio teismo jurisprudencijoje“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 8 (2010):201, <https://ojs.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/view/1300/1247>.

¹³⁵ Žiobienė, *supra note.*, 127:125.

Darbo autorė dar kart pažymi, kad kariuomenės subjektais pripažintini ne tik asmenys, tarnaujantys kariniuose daliniuose, tačiau ir valstybės tarnautojai, darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, kurie atlieka krašto apsaugai priskirtas funkcijas. Todėl tokia institucija kaip Krašto apsaugos ministerija (Toliau – Ministerija, KAM) taip pat vykdo nusikalstamumo prevenciją. Žvelgiant į Krašto apsaugos ministerijos puslapyje pateiktą informaciją pastebima, kad Ministerija nemažai dėmesio skiria korupcinių nusikaltimų užkardymui. Šiame kontekste daugiausia funkcijų atlieka Korupcijos prevencijos ir tyrimų skyrius, kurio vienas iš uždavinių yra kurti antikorupcinę aplinką ir įgyvendinti korupcijos prevencijos priemones¹³⁶. Šių uždavinių pagrindu kuriami korupcijos prevencijos veiksmų planai bei įgyvendinimo priemonės. LR Korupcijos prevencijos įstatymas įveda privalomumą įgyvendinti korupcijos prevenciją, tačiau kaip turi būti įgyvendinama prevencija, kokias priemones taikyti, institucija nusistato pati¹³⁷. Siekiant užkardyti korupcinių nusikaltimų darymą, Ministerija 2024 m. įgyvendino nemažą dalį prevencinių priemonių: dešimtyje krašto apsaugos sistemos institucijų patvirtino dovanų priėmimo, įvertinimo, registravimo ir saugojimo tvarką, į mokymų programas, kurios taikomos mokymo, kovinio ugdymo ir kvalifikacijos tobulinimo institucijose, įtrauktos paskaitos apie korupcijai atsparios aplinkos kūrimą krašto apsaugos sistemoje. Nepamiršta rengti, skaityti, ar platinti elektroniniu paštu pranešimų apie korupcines grėsmes, elektroninėje erdvėje sukurti korupcijos prevencijos ir pranešėjų apsaugos skiltį.

Korupcinių nusikaltimų prevencija krašto apsaugos sistemoje egzistavo ir ankstesniais metais, pavyzdžiui 2019 m. KAM Generalinė inspekcija kartu su Specialiųjų tyrimų tarnyba, krašto apsaugos sistemos padaliniuose organizavo seminarus antikorupcinėmis temomis. Taigi, įgyvendinant prevencines priemones krašto apsaugos sistemoje dalyvauja ir išoriniai kariuomenei subjektai. Autorė pastebi, kad krašto apsaugos sistemoje tarnaujantys, dirbantys asmenys, dalyvaudami paskaitose, seminaruose nusikalstamumo prevencijos klausimais, patys prisideda prie prevencijos, nes tokių paskaitų metu išmokstama atpažinti grėsmes ir užkirsti tam kelią. Pavyzdžiui, įgyvendinant Nacionalinę kibernetinio saugumo strategiją KAM dalyvavo mokymuose, kurie skirti numatyti nusikaltimų kibernetinėje erdvėje prevenciją, taigi, tokio

¹³⁶ „Korupcijos prevencijos ir tyrimų skyriaus uždaviniai ir funkcijos“, kam.lt, žiūrėta 2025-02-25, <https://kam.lt/departamentaiskyriai/korupcijos-prevencijos-ir-tyrimu-skyrius/>.

¹³⁷ „Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas“, e-seimas.lrs.lt, žiūrėta 2025-02-25, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.168154/asr>.

pobūdžio mokymai ugdo atsparumą nusikaltimams bei padeda suprasti kibernetinių atakų esmę ir apsisaugojimo priemones¹³⁸.

Norvegijos kariuomenėje siekiant sumažinti nusikalstamumą, visi kariuomenės subjektai prieš tarnybą supažindinami su kariuomenėje galiojančiomis taisyklėmis, pavyzdžiui, nuline seksualinių priekabiavimų ir prievartavimų politika, taip pat, siekiant užkirsti kelią šiems nusikaltimams, visi kariuomenės subjektai dalyvauja įvairaus pobūdžio mokymuose – diskusijose mažose grupėse, konferencijose ar kelias dienas trunkančiose sesijose¹³⁹. Tačiau didžiausias dėmesys skiriamas lyčių nelygybės mažinimui, kadangi tai yra veiksnys, skatinantis seksualinių nusikaltimų atsiradimą. Pirmieji veiksmai, kurių ėmėsi Norvegijos kariuomenė, siekdama sumažinti lyčių nelygybę, yra leidimas vyrams ir moterims turėti ilgus plaukus kariuomenėje ir apgyvendinimas bendruose bendrabučiuose¹⁴⁰. Kariuomenėje atlikto interviu metu apklausus karius, kurie gyveno bendro naudojimo bendrabučiuose, rezultatai parodė, kad po mažu pradėjo nykti įsišakniję lyčių stereotipai, o moteris kariuomenėje imta matyti kaip lygiavertės kariams vyrams¹⁴¹. Tačiau darbo autorė įsitikinusi, kad apgyvendinimas bendruose bendrabučiuose anaipol mažina nusikalstamumą, kadangi dėl privačios erdvės trūkumo gali kilti konfliktų, kurie skatintų agresiją ar net seksualinį priekabiavimą. Net ir menkiausias nuolatinis buvimas šalia ar nepatogūs klausimai apie intymumą sukelia diskomfortą ir nepasitenkinimą. Autorės manymu, tokia prevencinė priemonė tinkama tik tiems asmenims, kurie savanoriškai sutinka gyventi bendruose bendrabučiuose.

Mažinant nusikalstamumą kariuomenėje nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų yra teikiama psichologinė pagalba. Šios pagalbos dėka sumažinama tikimybė pakartotinai tapti nusikaltimo taikiniu, aukos mokomos atpažinti pavojingas situacijas ir apsisaugoti ateityje. JAV nusikalstamumo prevencija labiausiai orientuota į darbą su aukomis. Gynybos departamento iniciatyva įkurtas bet kuriuo paros metu pasiekiamas pagalbos centras, į kurį aukos anonimiškai, telefonu ar elektroninėje erdvėje, gali kreiptis į pagalbą teikiančius asmenis, papasakoti apie

¹³⁸ „Kibernetinio saugumo klausimai aptariami diskusijų festivalyje „Būtent!““, kam.lt, žiūrėta 2025-02-25, <https://kam.lt/kibernetinio-saugumo-klausimai-aptariami-diskusiju-festivalyje-butent/>.

¹³⁹ Sarah Cummings, „Military Sexual Assault: A Comparative Case Study of Sexual Assault Policies in the United States, Israel, and Norway“, (magistro baigiamasis darbas, Bridgewater state university, 2018), 92, <https://vc.bridgew.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1062&context=theses>.

¹⁴⁰ *Ibid*, 94.

¹⁴¹ *Ibid*, 95.

nusikaltimą, išreikšti jausmus bei gauti įvairaus pobūdžio informaciją¹⁴². 2001 m. įgyvendinta pirmoji prevencinė seksualinių nusikaltimų programa, skirta aukų ir jų šeimų sąmoningumo apie seksualinius nusikaltimus didinimui¹⁴³. Aukoms suteikta profesionalių advokatų, medikų pagalba, kurie padėjo tiek teisiškai tiek emociškai susidoroti su patirta trauma. Autorė pažymi, kad šiuo metu priekabiavimų prevencija JAV kariuomenėje yra sustabdyta ir nevykdoma¹⁴⁴. Dabartinis JAV prezidentas Donaldas Trumpas pripažino dvi lytis: moters ir vyro, todėl kariuomenė turi peržiūrėti seksualinių nusikaltimų prevencinę politiką, ar ji atitinka naujus reikalavimus¹⁴⁵. Prevencijos sėkmė priklauso nuo ilgalaikių pastangų ir indėlio, nesukuriamo per dieną, todėl bet koks, nors ir trumpalaikis ilgai puoselėtos prevencinės programos sustabdymas gali sukelti rimtų pasekmių ir padidinti nusikalstamumą.

Rumunijoje, siekiant užkirsti kelią seksualiniams nusikaltimams imtasi iniciatyvos karių elgesio kodekso parengimui¹⁴⁶. Su tokio pobūdžio taisyklėmis yra supažindinami kariuomenėje dirbantys, tarnaujantys asmenys ir šios taisyklės tampa privalomu teisės aktu. Panašaus pobūdžio teisinis dokumentas parengtas Lietuvos teisinėje sistemoje, tik šis turi kiek kitą pavadinimą. Krašto apsaugos ministro įsakymu patvirtintas Karių etikos kodeksas, kuriame nurodomi pagrindiniai karių elgesio standartai. Kariai privalo būti taktiški, jų tarpusavio santykiai grįsti pagarba, pasitikėjimu, lygiateisiškumu ir tolerancija, o atlikdami savo pareigas privalo laikytis nustatytų taisyklių, nedaryti nusikalstamų veikų¹⁴⁷.

Stresas, nuovargis yra viena iš nusikalstamumą kariuomenėje skatinančių sąlygų, todėl kariuomenėje tarnaujantiems ir dirbantiems asmenims yra reikalingas tinkamas poilsis. Esant intensyvioms pratyboms ar misijoms, kariai gali būti išsekę tiek fiziškai, tiek emociškai, todėl viena iš prevencinių priemonių, kurią taiko Australijos kariuomenė yra atokvėpio laikotarpis (angl.

¹⁴² „The Department of Defense Fiscal Year 2023 Annual Report on Sexual Assault in the Military (FY 2023 Annual Report“, [sapr.mil](https://www.sapr.mil/sites/default/files/public/docs/reports/AR/FY23/FY23_Annual_Report.pdf), žiūrėta 2025-03-02, https://www.sapr.mil/sites/default/files/public/docs/reports/AR/FY23/FY23_Annual_Report.pdf.

¹⁴³ Sarah Cummings, *supra note*, 139:48.

¹⁴⁴ James Queally ir Sonja Sharp, „Military freezes sexual assault prevention training after Trump executive order on DEI“, *Los Angeles Times*, 2025-02-07, <https://www.latimes.com/california/story/2025-02-07/military-freezes-all-sex-assault-training-in-response-to-trump-executive-order>.

¹⁴⁵ Audrey Decker, „Navy pauses sexual-assault prevention and response training“, *Defense One*, 2025-02-06, <https://www.defenseone.com/policy/2025/02/navy-pauses-sexual-assault-prevention-and-response-training/402829/>.

¹⁴⁶ „Sexual Violence in the Military (Science and technology organization technical report)“, [sto.nato.int](https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/STO-TR-HFM-295/$$TR-HFM-295-ALL.pdf), žiūrėta 2025-03-02, [https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/STO-TR-HFM-295/\\$\\$TR-HFM-295-ALL.pdf](https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/STO-TR-HFM-295/$$TR-HFM-295-ALL.pdf).

¹⁴⁷ „Dėl Lietuvos karių etikos kodekso patvirtinimo“, *supra note*, 41

respite). Tai yra specialus periodas po misijų, ilgų ir sudėtingų pratybų, kurio metu stebima asmens psichologinės ir fizinės sveikatos gerovė, tokiam asmeniui iškeliami tikslai ir rezultatai, kurių tikimasi¹⁴⁸. Atokvėpio laikotarpiu kariai užsiima socialinius ir šeimos ryšius atkuriančia veikla, padedančia pailsėti ir atsigauti po ankstesnių misijų ir pasiruošti naujoms. Šiuo periodu kariai negali užsiimti veikla, susijusia su dalyvavimu pratybose, kursuose ar kita su karjera ir tobulėjimu kariuomenėje susijusia veikla¹⁴⁹.

Užkardant nusikaltimus tiek Lietuvoje tiek ir užsienio valstybėse yra naudojamos vaizdo stebėjimo kameros, kurių buvimas sulaiko nusikaltėlius nuo nusikaltimo darymo. Nusikalstamumo kariuomenėje prevencijai pasikliaunama fizine apsauga: kariai vykdo karinių teritorijų stebėjimą. Tačiau ir kiti asmenys, pastebėję vykdomas nusikalstamas veikas prisideda prie nusikalstamumo kariuomenėje prevencijos. Pavyzdžiui JAV, kovai su nusikalstamumu kariuomenėje pasitelkiami anoniminiai pranešėjai, informuojantys apie galimai įvyksiančias nusikalstamas veikas¹⁵⁰. Pasitvirtinus šiam faktui pranešėjai gauna atlygį už tokios informacijos suteikimą¹⁵¹.

Sėkmingas nusikalstamumo kariuomenėje prevencijos planas turi būti pritaikytas atsižvelgiant į konkrečius karinės vietovės poreikius. Pavyzdžiui kariniuose batalionuose, kur egzistuoja didesnė kariuomenės personalo koncentracija, gali vyrauti nesunkūs turtiniai nusikaltimai ar smurtinės nusikalstamos veikos, tuo tarpu kariuomenės logistikos bazės gali nukentėti nuo sukčiavimo, vagysčių ar plėšimo nusikaltimų¹⁵². Nusikalstamumo prevencija priklauso nuo to, kokios nusikalstamos veikos vyrauja konkrečioje teritorijoje. Pavyzdžiui karinėse teritorijose, kur vyrauja turtiniai nusikaltimai, tikslinga daugiau informuoti apie tai, kaip apsaugoti savo asmeninius daiktus ir kitą turtą, viešinti informaciją apie turtinių nusikaltimų atvejus karinėse teritorijose, pasirinktus nusikalstamos veikos būdus, paskatinti imtis priemonių turto apsaugai. Planuojant teritorijos objektų išdėstymą nepamirši, kad fizinė aplinka, jos išsidėstymas skatina nusikalstamumą.

Prieš pradėdant dirbti profesinėje karo tarnyboje yra keliama aibė reikalavimų, įskaitant sveikatos patikrą bei motyvacinį pokalbį. Atrankos metu nemaža dalis atrankoje dalyvavusių

¹⁴⁸ Australian Army Research Centre, „Respite (Dwell) Periods in the Australian Defence Force“, *Australian Army Occasional Paper*, 21 (2024):11, <https://researchcentre.army.gov.au/library/occasional-papers>.

¹⁴⁹ *Ibid.*, 34.

¹⁵⁰ „Crime prevention“, trngcmd.marines.mil, žiūrėta 2025-03-05, [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.trngcmd.marines.mil/Portals/207/Docs/safety/MCO_5500.18crime_weapon.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.trngcmd.marines.mil/Portals/207/Docs/safety/MCO_5500.18crime_weapon.pdf).

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*

asmenų atkreipta dėmesio sveikatos problemų, kiti – dėl nepakankamos motyvacijos dirbti tėvynės labui. Tokia atranka priskirtina nusikalstamumo kariuomenėje prevencijai, nes į kariuomenę nepatenka daug asmenų, kurie gali nusikalsti. Nors nusikaltėlio portretas nėra toks ryškus, kad būtų galima išskirti konkrečius požymius, kuriuos atrankos metu sužinojus būtų identifikuojamas nusikaltėlis, tačiau atranka padeda atpažinti ekstremistinių pažiūrų asmenis, kurie tikėtina gali nusikalsti.

Bene kiekvienos šalies kariuomenė įdiegia nusikalstamumo prevencijos programas, tačiau autorė pastebi, kad ne visos atlieka šių prevencinių programų įgyvendinimo įvertinimą. Kai kurios programos, nors ir egzistuoja, tačiau yra neefektyvios. Toks neefektyvumas reikalauja pakeisti prevencinės programos nuostatas ar sukurti naujas priemones. Taigi, prevencijos įdiegimas, tačiau jos tinkamas nepanaudojimas neužkerta kelio nusikalstamumo plitimui kariuomenėje.

Darbo autorė, analizuodama nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje raidą, pastebėjo, kad dažniausiai pasitaikančios nusikalstamos veikos kariuomenėje pastaraisiais metais buvo susijusios su dezertyravimu ir savavališku pasisavinimu. Darytina išvada, kad kariai yra nemotyvuoti tarnyba Lietuvos kariuomenėje, todėl šiame kontekste geriausia prevencinė priemonė turėtų būti patriotiškumo, noro tarnauti kariuomenėje skatinimas bei atitinkama motyvacinė sistema įdiegianti norą dirbti karinėje tarnyboje.

Apibendrinant, didžiausias indėlis į nusikalstamumo prevenciją tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybių kariuomenėse yra teikiamas per švietimo sistemą, organizuojant mokymus kariams ir jų vadams, o taip pat teikiant psichologinę paramą nukentėjusiesiems.

4.2. Nusikalstamumo kariuomenėje kontrolė

Nors užkirsti kelią nusikaltimams yra daug veiksmingiau ir humaniškiau negu jiems įvykus bausti nusikaltusius asmenis, tačiau nusikalstamumo kontrolė svarbumu nenusileidžia prevencijai, nes tik jos dėka užtikrinamas visuomenės saugumas, gerovė ir teisingumas¹⁵³. Nusikalstamumo kontrolė priklauso nuo tokių valstybinių institucijų kaip policija, teismai, prokuratūra, veiksmingumo, o dar ir nuo politinės valios ir nuolat besikeičiančių teisės aktų, ar pačios bendruomenės dalyvavimo bendradarbiaujant su teisėsaugos institucijomis ir rūpinimusi gyvenamosios aplinkos saugumu. Nusikalstamumo kontrolė nėra tapati nusikalstamumo prevencijai, nors šie reiškiniai glaudžiai susiję. Nusikalstamumo prevencija orientuota į kelio

¹⁵³ Svetlana Justickaja, „Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos“, *Teisės problemos* 1, 71(2011):81, <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-justickaja.pdf>.

nusikaltimams užkirtimą, veikiant nusikalstamumo priežastis ir sąlygas bei asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus, tuo tarpu nusikalstamumo kontrolė – priemonė, kuri mažina nusikalstamumą ir teisėsaugos institucijų ir baudžiamosios, administracinės, ekonominės, socialinės priemonės pagalba neleidžia viršyti socialiai priimtino lygmens¹⁵⁴. Taigi, nusikalstamumo prevencija apima priemones, kurios taikomos prieš įvykstant nusikaltimams, tuo tarpu kontrolė apima priemones po nusikaltimo įvykdymo, kurios vykdomos pasitelkiant ne tik baudžiamąją justiciją, bet ir kitų teisės šakų poveikio priemones. Nusikalstamumo kariuomenėje kontrolė – svarbi, tačiau labai mažai nagrinėta tema, todėl šiame skyriuje autorė apžvelgs svarbiausias priemones, taikomas kontroliuojant nusikalstamumą kariuomenėje.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę nusikalstamumo kontrolė neliko nepastebėta. Supratus, kad nusikalstamumas smarkiai paplitęs, o labiausiai iš visų – vagystės, imta kurti teisės aktus, patvirtinančius nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepciją. Numatomos priemonės ir metodai, kuriuos vienija bendras tikslas – mažinti nusikalstamumą. Nusikalstamumo kontrolė orientuota ne tik į teisėsaugos institucijų darbą identifikuojant nusikaltėlius, tačiau tai yra kompleksinis reiškinys, kuriame kartu dalyvauja ir bendruomenė, ir visuomeninės organizacijos. Nusikalstamumo kontrolė apima nusikalstamumo kontrolės subjektų sukūrimą ir plėtojimą, įvairias socialines, teises ir ekonomines kontrolės priemones, o taip pat nusikaltimų prevencijos, jų atskleidimo, teisingumo vykdymo bei resocializacijos procesą¹⁵⁵. Tokia koncepcijos esmė įtvirtinta 1992 m. Vyriausybės nutarime. Šių dienų kontekste nusikalstamumo kontrolės turinys išliko kone toks pat, tik tobulėjant visuomenei, technologijoms, keičiasi kontrolės įgyvendinimo priemonės. Keičiasi nusikalstamumo kontrolės subjektų darbo specifika: viešosios erdvės stebimos ne žmogiškojo faktoriaus, o vaizdo stebėjimo kamerų, nusikaltėliai sekami ne pareigūnų, o pritvirtintų GPS sekiklių pagalba. Į pagalbą pasitelkiamas dirbtinis intelektas, sugebantis prognozuoti nusikaltimus remiantis praeities tendencijomis. Tokios naujovės kelia iššūkius teisėsaugos institucijoms tobulinantis žinias, o naujovių atsiradimas inicijuoja teisės aktų, pavyzdžiui Baudžiamojo kodekso, pasikeitimus. Pavyzdžiui kariuomenės kontekste, nuo 2026 m. atsiradus alternatyvios krašto apsaugos tarnybos institutui keičiasi BK 314-1 straipsnis, įtraukiant teises pasekmes vengiantiems tokio pobūdžio tarnybos. Taigi, teisėsaugos institucijos, kontroliuodamos BK 314-1 straipsnyje numatytą nusikaltimą, pradės taikyti baudžiamąją

¹⁵⁴ „Dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos“, *supra note*, 25.

¹⁵⁵ *Ibid.*

atsakomybę. Tai viena iš nusikalstamumo kariuomenėje kontrolės priemonių, užtikrinanti teisingumą ir bausmės neišvengiamumo už padarytą nusikalstamą veiką principą. Nors kariuomenės struktūroje šalia baudžiamosios atsakomybės dažnai koreliuoja administracinės teisės ir drausmės pažeidimai, kurie tam tikrais atvejais perauga į nusikaltimus, tačiau baudžiamoji teisė nusikalstamumo kontrolės kontekste egzistuoja kaip pagrindinė priemonė, mažinanti nusikalstamumą, nes nusikalstamumas apima tik nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, o pastarieji yra tik baudžiamosios teisės uždraustos veikos. Sunku išskirti vienintelę instituciją, atsakingą už baudžiamosios atsakomybės taikymą asmeniui, kadangi ikiteisminį tyrimą dėl kariuomenėje padarytų nusikalstamų veikų atlieka Karo policija, ikiteisminį tyrimą prižiūri ir jam vadovauja prokuratūra, o galutinį sprendimą dėl pripažinimo kaltu priima teismas. Taigi, prie nusikalstamumo kontrolės teisinės atsakomybės taikymo grandinėje prisideda kelios valstybinės institucijos. Nusikalstamos veikos, už kurias taikoma baudžiamoji atsakomybė, varijuoja nuo BK „pirmojo iki paskutiniojo“ puslapio, kadangi nusikalstamumas kariuomenėje platus, t. y. šalia konkrečių nusikalstamų veikų grupės, kurios gali būti padaromos išimtinai kariuomenėje egzistuoja ir visos kitos nusikalstamos veikos, kurios taip pat pasitaiko kariuomenėje. Tai ne tik nusikaltimai krašto apsaugos tarnybai ir mobilizacijai, įvardinti XLVI skyriuje, tačiau ir „bendrieji“ nusikaltimai, kaip antai korupciniai, turtiniai, seksualiniai ar nusikaltimai sveikatai ir gyvybei. LK Karo policija atskleidžia ir tiria nusikalstamas veikas, įtvirtintas XLVI skyriuje nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai ir mobilizacijai, kai kuriuos turtinius nusikaltimus, kai kuriuos korupcinius nusikaltimus ir visus kitus nusikaltimus, kai tokių veikų padarymu įtariamas karys ar kai nusikalstama veika padaroma žala krašto apsaugos sistemai¹⁵⁶. Nusikalstamas veikas tiria Karo policija, tačiau kiekvienas asmuo, turintis žinių apie krašto apsaugos sistemos karių ir valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų padarytus, daromus ar ketinamus daryti teisės pažeidimus gali kreiptis į Karo policiją ir perduoti tokią informaciją¹⁵⁷. Tai nusikalstamumo kontrolė, nes toks įrankis padeda užtikrinti teisingumą. Tokia pranešimo apie nusikaltimą sistema sukurta ne tik Lietuvoje, bet ir Norvegijoje. Šioje šalyje nukentėję nuo nusikaltimo asmenys turi kelias pranešimo parinktis: pranešti apie teisės pažeidimą aukštesnės grandies vadovui arba pranešimui apie nusikalstamą veiką sukurtoje programėlėje¹⁵⁸.

¹⁵⁶ „Pranešti apie pažeidimus“, *supra note*, 29.

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ Cummings, *supra note*, 139:96.

Darbo autorės manymu, tokia programėlė gali būti puiki priemonė norint pranešti apie nusikalstamą veiką ir tais atvejais, kai nenorima (baimė, nerimas) pranešti tiesioginiam vadovui arba nukentėjus nuo tiesioginio vadovo. Tokia programėlė gali padidinti pranešėjų skaičių, kadangi informacijos perdavimas elektroniniu būdu gali būti psichologiškai lengvesnis būdas negu perteikiant informaciją žodžiu.

Prie nusikalstamumo kontrolės galime priskirti visų teisėtai laikomų ginklų registraciją. LR ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo pagrindu kiekvienam profesinės karo tarnybos kariui išduodamas ginklas profesinei veiklai vykdyti. Tai leidžia ne tik efektyviai stebėti kiek ir kokių ginklų yra naudojama, tačiau tai yra savotiška nusikalstamumo kontrolės priemonė, nes ginklų registracija leidžia nustatyti, kas yra atsakingas už konkretų ginklą, kas nusikaltimo atveju padeda atsekti nusikaltėlį. Tai taip pat prisideda prie ginklų vagysčių sumažinimo. Registruojami ne tik tarnybinėje veikloje naudojami ginklai, bet ir asmeniniai ginklai. Pavyzdžiui JAV, įsinešant asmeninį ginklą į karinių jūrų pajėgų teritoriją, visi ginklai užregistruojami¹⁵⁹. Toks asmeninių ginklų registravimas kariuomenėje užkerta kelią neteisėtam ginklų panaudojimui, sumažina nusikalstamumo atsiradimo riziką.

Vertinant nusikalstamumo kariuomenėje kontrolę pastebima, kad pareiškėjų skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo, biurokratizmo ar kitų pažeidimų viešojo administravimo srityje tiria Seimo kontrolieriai¹⁶⁰. Seimo kontrolieriai nagrinėja skundus, kylančius iš viešojo administravimo subjektų veiklos ir netiria ikiteisminio tyrimo pareigūnų procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo¹⁶¹. Be to, Seimo kontrolieriai teikia siūlymus (rekomendacijas), jų sprendimai nėra teisiškai privalomi, ši institucija neturi valstybinės prievartos priemonių¹⁶². Be Seimo kontrolierių, neegzistuoja kita nepriklausoma institucija, kuri tikrintų, ar nusikalstamos veikos kariuomenėje yra tinkamai ir objektyviai tiriamos, o ne dangstamos, taip pat kontroliuotų kaip laikomasi žmogaus teisių ir laisvių, skaidrumo ir atskaitomybės visuomenei principų. Kai kuriose užsienio valstybėse egzistuoja nepriklausomos karinės ombudsmeno institucijos, pavyzdžiui Norvegijoje, kurioje nuo 1952 m. veikia nešališkas ir nepriklausomas, parlamentui pavaldus ginkluotųjų pajėgų

¹⁵⁹ „Crime prevention“, *supra note*, 150:33.

¹⁶⁰ „Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas“, e-tar.lt, žiūrėta 2025-04-28, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC01522BCE65/asr>.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Danguolė Milonienė, „Seimo kontrolierių kompetencijos įgyvendinimo ir rekomendacijų vykdymo užtikrinimas“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2006), 3, <https://cris.mruni.eu/cris/bitstreams/0c3bed30-869a-4dae-b917-a5a4cb53c3d2/download>.

ombudsmenas, atstovaujantis ir ginantis kariuomenės subjektų teises¹⁶³. Kiekvienas asmuo, manantis, kad su juo elgiamasi neteisingai, gali pareikšti skundą šiam ombudsmenui ir prašyti apginti pažeistas teises. Atlikdamas savo kompetencijai priskirtas užduotis ombudsmenas tikrina karinius dalinius, turi prieigą prie visų kariuomenės dokumentų, atliekant tyrimą turi teisę apklausti liudytojus, ekspertus. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje dėl nusikalstamų veikų pateikti skundą galima tik Karo policijai, kuri priklauso krašto apsaugos sistemai. Lietuvoje, Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas Seime atlieka krašto apsaugos parlamentinę kontrolę, tačiau tokia kontrolė apsiriboja tik nacionalinį saugumą užtikrinančių institucijų veiklos ataskaitų svarstymu, išklausančiomis informaciją veiklos klausimais, siūlant dėl jų veiklos tobulinimo¹⁶⁴. Kariuomenės veiklą prižiūri Krašto apsaugos ministerijos Generalinė inspekcija, tačiau šis skyrius priklauso krašto apsaugos sistemai ir veikia kartu su kariuomenės „grandine“. Tokia nepriklausoma karinio ombudsmeno institucija būtų naudinga, kadangi kariuomenė yra itin uždara organizacija, kurioje vyrauja hierarchinė struktūra. Tokioje uždaroje organizacijoje gali būti daromas spaudimas tylėti apie nusikalstamas veikas, aukštesnio rango kariai gali dangstyti pavaldinių netinkamą elgesį ar save, siekiant apsaugoti reputaciją ar išsisukti iš nemalonių situacijų. Tokia nepriklausoma institucija užtikrintų, kad jokia organizacija ir joje propaguojami veiksmai nebūtų daromi nesilaikant įstatymo ribų ir jokie teisės pažeidimai nebūtų nuslepiami nuo visuomenės. Kaip darbo autorė minėjo anksčiau, kariuomenė visuomenę pasitiki bene labiausiai, tačiau kariuomenė yra viena iš organizacijų, mažiausiai atskaitingų visuomenei. Pavyzdžiui, Lietuvos policija kasmet visuomenei teikia išsamias metines ataskaitas apie užregistruotas ir ištirtas nusikalstamas veikas, jų skaičių, atskirų nusikalstamų veikų statistiką ir kitus aktualius duomenis, tuo tarpu Karo policija veiklos ataskaitų visuomenei neteikia, o kariuomenės tinklapyje randama tik 2022 m. bendroji kariuomenės veiklos ataskaita. Darbo autorė mano, kad karinės institucijos nenoriai viešina informaciją, nes tai gali pakenkti nacionalinio saugumo interesams nacionalinėje ir tarptautinėje erdvėje bei kariuomenės prestižui. Tik atvėrus uždaros kariuomenės sistemos skrynią galima pamatyti realią situaciją, o ją atvėrus, visuomenės pasitikėjimas kariuomene gali smukti, nes kuo daugiau yra viešai prieinamos informacijos, tuo labiau atsiranda didesnė kritikos rizika.

¹⁶³ „Norwegian Parliamentary Ombudsman for the Armed Forces“, en.wikipedia.org, žiūrėta 2025-04-11, https://en.wikipedia.org/wiki/Norwegian_Parliamentary_Ombudsman_for_the_Armed_Forces.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Seimas, „Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas“, lrs.lt, žiūrėta 2025-04-11, https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=1079.

Lyginant nusikalstamumo kontrolę su nusikalstamumo kariuomenėje kontrole, nors abu reiškiniai glaudžiai susiję, veikia vedami vieno tikslo, tačiau jie skiriasi keliais aspektais. Pirmiausia, nusikalstamumo kontrolę kariuomenėje atlieka Karo policija, visuomenė, o nusikalstamumo kontrolę – Policija, Specialioji tyrimų tarnyba, Muitinės kriminalinė tarnyba, Finansinė nusikaltimų tyrimo tarnyba, visuomenė. Antra, nusikalstamumo kontrolės kariuomenėje srityje egzistuoja specialus subjektas – krašto apsaugos sistemoje tarnaujantis, dirbantis asmuo, taip pat ir karo prievolinkai bei kiti asmenys, susiję su nusikalstamumu kariuomenėje. Tik šiems asmenims Karo policija taiko teisinę atsakomybę ir tiria šių asmenų padarytas nusikalstamas veikas. Nusikalstamumo kontrolėje specialus nusikalstamumo subjektas neišskiriamas.

Apibendrinant, nusikalstamumo kariuomenėje kontrolė apima baudžiamosios atsakomybės taikymą kariuomenės subjektams, pranešimų apie nusikalstamas veikas sistemų sukūrimą, profesinei ir asmeninei veiklai naudojamų ginklų registraciją.

5. EMPIRINIS TYRIMAS

Darbo autorė, siekdama detaliau ištirti nusikalstamumo kariuomenėje kriminologinius aspektus atliko kriminologinį tyrimą. Šiuo tyrimu siekiama ne tik patenkinti mokslinį smalsumą, bet ir atskleisti nusikalstamumo kariuomenėje kilmę, pagrindines problemas, veiksnius ir prevenciją, išsiaiškinant ekspertų požiūrį, įžvalgas nagrinėjama tema, o tai daroma turinio analizės (angl. *content analysis*) metodo pagalba, sistemingai analizuojant gautus duomenis. Šiam tikslui pasirinktas ekspertinės apklausos metodas, kuriuo informacija gaunama iš savo srities specialistų, labiausiai išmanančių nusikalstamumą kariuomenėje. Šis metodas yra gana patikimas, kadangi ekspertai atsakydami į užduotus klausimus panaudoja savo profesines žinias, tačiau taikant šį metodą gali vyrauti tam tikras šališkumas, nes atsakymus pateikia specifinės srities atstovai¹⁶⁵. Ši kokybinė ekspertinė apklausa atliekama gaunant informaciją žodžiu. Iš anksto pateikiami klausimai ekspertams ir nenukrypstant nuo tyrimo plano atliekant ekspertinę apklausą užduodami papildomi tikslinamieji klausimai.

Ekspertinė apklausa atlikta laikotarpyje nuo 2025 m. kovo 15 d. iki 2025 m. balandžio 11 d. Apklausos trukė nuo 25 min. iki 40 min. Respondentams garantuotas anonimiškumas. Pokalbio pradžioje ekspertų paprašyta leisti pokalbį įrašyti diktofonu tam, kad aprašant duomenis būtų paprasčiau juos susisteminti. Prieštaravimų nė vienas ekspertas neišreiškė.

Atliekant ekspertinę apklausą apklausti 5 ekspertai: visi dirbantys Karo policijoje. Šiame moksliniame darbe buvo tikslinga apklausti tik Karo policijoje dirbančius pareigūnus, kadangi Karo policija yra vienintelė institucija kariuomenės sistemoje, kuri tiria nusikalstamas veikas kariuomenėje ir geriausiai išmano apie nusikalstamumą joje. Tyrimo metu ekspertams buvo pateikti šie klausimai:

1. Kiek metų dirbate Lietuvos kariuomenėje?
2. Ar tiriate nusikalstamas veikas padarytas Lietuvos kariuomenėje?
3. Kaip vertinate nusikalstamumo situaciją Lietuvos kariuomenėje? Kokios pagrindinės nusikalstamų veikų tendencijos pastaraisiais metais?
4. Kokias pagrindines nusikalstamumo problemas Lietuvos kariuomenėje įžvelgiate? Kokie veiksniai lemia šias problemas?

¹⁶⁵ Tomas Rudzkis, Rokas Uscila ir Saulius Starkus, *Kriminologinių tyrimų metodika*, Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000, 18.

5. Kokius sprendimus siūlytumėte nusikalstamumo prevencijai ir mažinimui Lietuvos kariuomenėje? Kokių priemonių jau yra imtasi ir, ar jos veiksmingos?

5.1. Tarnybos trukmė Lietuvos kariuomenėje ir sąlytis su nusikalstamų veikų tyrimu.

Atsakydamas į pirmąjį klausimą respondentas A nurodė, kad Lietuvos kariuomenėje dirba 13 metų, respondentas B – 7 metus, C – 21 metus, D – 5 metus, E – 8 metus. Visi respondentai tiesiogiai tiria nusikalstamas veikas Lietuvos kariuomenėje, nes dirba Karo policijoje. Ekspertinėje apklausoje dalyvavo Karo policijos pareigūnai iš skirtingų apskričių, todėl respondentai nusikalstamumą vertino tik savo apskrities teritorijoje.

5.2. Nusikalstamumo situacijos vertinimas ir nusikalstamumo tendencijos pastaraisiais metais.

Ekspertams užduotas klausimas apie nusikalstamumo situacijos vertinimą Lietuvos kariuomenėje. neigiamai. Respondentas A nurodė, kad „*situacija neblogėja ir negerėja*“, respondentas B teigė, kad „*nusikalstamumas išlieka stabilus*“. Nusikalstamumą Lietuvos kariuomenėje ekspertas C įvertino teigiamai, nes „*nusikalstamumas nėra stipriai paplitęs*“. Respondentas D paminėjo, kad „*nusikalstamumo situacija nėra problematiška, bet reikia nuolat jį stebėti, kad laiku sureaguoti į jo pokyčius*“. Respondentui E pasirodė sunku įvertinti nusikalstamumo situaciją Lietuvos kariuomenėje, kadangi „*užregistruojamų nusikalstamų veikų ir realiai padaromų veikų skaičiai yra skirtingi ir tikrasis mastas respondentui nėra žinomas*“. Taigi, ekspertai, atsakydami į klausimą dėl nusikalstamumo situacijos Lietuvos kariuomenėje vertinimo nurodė, kad nusikalstamumo situacijos Lietuvos kariuomenėje nevertina neigiamai, tačiau vienas iš respondentų atkreipė dėmesį į galimus neatitikimus tarp registruoto ir realaus nusikalstamumo, o tai reiškia, kad kariuomenėje kai kurios veikos gali būti nepraneštos, nepastebėtos ar neįtrauktos į statistiką, todėl gali būti netikslinga objektyviai vertinti, ar nusikalstamumo situacija yra tikrai gera, ar tik atrodo tokia pagal turimus duomenis.

Respondentams vertinant pagrindines nusikalstamų veikų tendencijas pastaraisiais metais beveik visi nurodė, kad per paskutinius keletą metų nusikalstamumo tendencijos išlieka vienodos, vyrauja pavienės nusikalstamos veikos. Tačiau atsakymai kontrastingai išsiskyrė pateikiant vyraujančias nusikalstamas veikas kariuomenėje. Respondentas A nurodė, kad „*labiausiai paplitę yra nusikaltimai krašto apsaugos sistemai ir mobilizacijai bei susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis*“, respondentas B pažymėjo, kad „*beveik visų veikų kasmet būna po tiek pat, bet gal*

daugiau pasitaiko dezertyravimų, šiek tiek daugiau sveikatos sutrikdymų, kariuomenės turto praradimų“. Respondentas D teigė: „*savo apskrities teritorijoje galiu pasakyti, kad daugiausia susiduriame su dezertyravimais, savavališku pasišalinimu, vagystėmis, eismo įvykiais*“. Apibendrinant rezultatus galima teigti, kad Klaipėdos apskrityje dažniausiai vyrauja nusikaltimai susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, įsakymų nevykdymu, dezertyravimu, o Vilniaus ir Utenos apskrityje vyrauja nusikalstamos veikos, susijusios su dezertyravimu, savavališku pasišalinimu, sveikatos sutrikdymais, vagystėmis, eismo įvykiais, kariuomenės turto praradimu. Respondentas C pažymėjo, kad Vilniaus ir Utenos apskrityje padaugėjo korupcinių nusikaltimų, chuliganiškų veiksmų, nukreiptų į kariuomenę.

5.3. Nusikalstamumo problemos Lietuvos kariuomenėje ir jų veiksniai.

Tyrimo eigoje respondentai atsakė į klausimą, kokias pagrindines nusikalstamumo problemas Lietuvos kariuomenėje įžvelgia. Respondentas A paminėjo, kad „*viena didžiausių problemų yra narkotinių medžiagų vartojimas*“. Populiarios tapo sintetinės narkotinės medžiagos (sintetiniai kanabinoidai). Pasikeitė narkotikų vartojimo būdas – dabar jas maišoma su elektroninių cigarečių skysčiais ir rūkoma kaip elektroninę cigaretę. Problemų iškyla tiriant BK 259 straipsnyje įtvirtintą disponavimą narkotinėmis medžiagomis, kadangi įstatymai nespėja žengti koja kojon su tendencijomis, t. y. nors medžiaga yra psichotropinė, tačiau ji neįtraukta į tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje pripažintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. Tyrimą apsunkina ir tai, kad laboratorija nenustato narkotinės medžiagos rūšies, kadangi medžiaga nauja, neturima lyginamųjų pavyzdžių. Todėl eikvojami ne tik kariuomenės finansiniai ištekliai nusikaltimų tyrimui, bet tenka nutraukti ikiteisminį tyrimą nesant nusikalstamos veikos sudėties.

Respondentas B kaip vieną iš pagrindinių nusikalstamumo problemų įvardijo alkoholio ir narkotikų vartojimą šauktinių tarpe. Kaip pažymėjo ekspertas B, „*nors šių medžiagų vartojimas yra draudžiamas kariuomenėje, tačiau neretai šią problemą šauktiniai jau atsineša į kariuomenę*“. Problematiką įžvelgia disponavimo narkotikais įrodinėjimo procese, kadangi narkotinės medžiagos dažniausiai perkamos per internetines programėles kaip „Telegram“, „Signal“, kuriose atsekti susirašinėjimo ar skambučių istorijas praktiškai neįmanoma, o atsiskaitant už narkotines medžiagas naudojami užsienio bankai, todėl informacija nėra lengvai pasiekiamą.

Respondentas C problematiką įžvelgia disciplinos pažeidimuose, kadangi šauktiniams trūksta „ūkiškumo“, rimtesnio požiūrio į kariuomenės struktūrą, todėl dažnu atveju nevykdomas vado įsakymas, aplaidžiai atliekama tarnyba. Asmenys nemotyvuoti rimtai karinei tarnybai.

Atliekant ekspertinę apklausą respondentas D pažymėjo, kad nusikalstamumas kariuomenėje susiduria su keliomis problemomis: a) neaiškus reglamentavimas; b) subordinacija kariuomenėje; c) informacinių sistemų plėtros trūkumas. Ekspertas dėl neaiškaus reglamentavimo paaiškino, kad nusikalstamumo kariuomenėje skaičius iš esmės labai priklauso nuo Karo prievolės ir komplektavimo tarnybos, kadangi jie taiko administracinę atsakomybę asmenims, vengiantiems karinės tarnybos. Ši tarnyba taiko administracinę atsakomybę ir ji nusprendžia, kuomet perduoti medžiagą Karo policijai tirti pagal BK 314 straipsnį. Vienais metais skiriama gerokai daugiau administracinių nuobaudų, kitais – mažiau, todėl kiekvienu atveju nusikalstamumo statistiniai rodikliai priklauso nuo šios tarnybos veiklos, kadangi BK 314 straipsnis yra pagrindinis ir labiausiai paplitęs nusikaltimas kariuomenėje. Respondentas pažymėjo, kad įstatymas nėra reglamentavęs, kiek kartų turi būti taikoma administracinė atsakomybė, kad ji „perkoptų“ į baudžiamąją atsakomybę, todėl praktikoje egzistuoja susitarimas du kartus taikyti administracinę atsakomybę ir trečiąją kartą inicijuoti ikiteisminį tyrimą. Tačiau respondentas nurodė, kad tai nėra teisinio lygio reglamentavimas, o tik praktinė veikla, taikoma Lietuvos kariuomenėje, todėl mano, kad įstatymų leidėjas ar teismai formuodami praktiką turėtų užpildyti šią spragą.

Antroji problematika, kurią respondentas D pažymėjo, tai subordinacija egzistuojanti kariuomenėje. Darbo specifikoje tenka taikytis prie vyresnį laipsnį turinčių karių, todėl, kad informacija, kuri gali būti vertinga ikiteisminiam tyrimui ir kuria jie disponuoja, nėra lengvai pasiekama, dažnu atveju sunku ją išsireikalauti.

Paskutinė problematika, su kuria susiduria respondentas D yra nepakankamas skaitmenizavimo lygis kariuomenėje. Ekspertas paaiškino savo poziciją pateikdamas pavyzdį, susijusį su kuro vagystėmis. Respondentas D teigė: *„kariuomenėje, bent jau mūsų apskrityje, nėra įdiegta į automobilius sistemas, kuri galėtų atpažinti asmenį, vairuojantį transporto priemonę, kiek laiko vairavo, kur važiojo, kiek kuro buvo kelionės pradžioje ir pabaigoje. Nėra kaip policijoje vaizdo kamery, kurios iš visų pusių filmuoja. Čia galėtume šiek tiek pasimokinti iš kitų institucijų.“* Naudojant Lietuvos kariuomenei priklausančią transporto priemonę yra pildomi popieriniai transporto priemonės naudojimo apskaitos lapai, tačiau nėra įdiegtos skaitmenizuotos sistemos, kurios pagalba tokių popierinių apskaitų būtų galima išvengti. Ekspertas pažymėjo, kad pasisėmus gerosios praktikos iš policijos šiuo klausimu, galima sumažinti kuro vagysčių skaičių kariuomenėje.

Paskutinis respondentas E atsakydamas į minėtą klausimą įvardijo nusikalstamumo kariuomenėje problematiką, susijusią su nusikalstamumo kariuomenėje latentiškumu. Ekspertas nurodė, kad kariai nelinkę pranešti apie nusikalstamas veikas bijodami pasekmių. Respondentas apibendrina, kad „*kariuomenė yra tokia organizacija, kurioje viskas girdima, kontroliuojama, stebima, todėl bet koks pranešimas apie nusikalstamą veiką gali kelti baimę dėl susidorojimo*“. Kariai vengia „skundiko“ etiketės.

Greta klausimo apie nusikalstamumo kariuomenėje problematiką darbo autorė respondentų klausė apie tai, kokie veiksniai lemia šias problemas. Duomenys apie tai, kokius veiksnius įvardijo kiekvienas iš ekspertų, pateikiami šioje lentelėje Nr. 4¹⁶⁶:

Respondentas	Veiksniai
A	Internetinės erdvės įtakos didėjimas, kartų skirtumas, auklėjimo skirtumai, aplaidumas, aplaidi daiktų apskaita, kitų žmonių įtaka, nuovargis ir prasta emocinė sveikata, eismo sąlygų sudėtingumas
B	Perdėtas pasitikėjimas savimi, asmeninės naudos siekimas, atsakomybės trūkumas, kartų skirtumas
C	Lengvabūdiškumas, rimtumo trūkumas
D	Menka vertybių sistema, moralės trūkumas, priklausomybės, finansiniai sunkumai, skolos, nepakankamas vadovybės dėmesys, stebėjimas ir kontrolė, IT sistemų trūkumas
E	Netinkamas auklėjimas ir švietimas, kontrolės trūkumas, per didelė vadų darbinė apkrova

Apibendrinant pagrindines respondentų mintis, respondentas A, apibūdinant pagrindinius nusikalstamumą skatinančius veiksnius kai kuriuos iš jų priskyrė konkrečioms nusikalstamoms veikoms. Internetinės erdvės įtakos didėjimas tiesiogiai susijęs su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, kadangi internetinė erdvė pasitelkiama jų įsigijimui, o pats įsigijimo procesas yra lengvas ir bet kuriam interneto vartotojui prieinamas. Vieną iš veiksnių ekspertas įvardijo aplaidžią apskaitą. Tai susiję su kariuomenės turto praradimu. Šis nusikaltimas nėra padaromas dėl tyčios, tačiau neretai po praktinių užsiėmimų neatliekamas naudotos įrangos, daiktų patikrinimas, todėl praėjus kuriam laikui atsiranda sunkumų identifikuojant paskutinį naudotoją, kurio valia turtas buvo prarastas.

¹⁶⁶ Lentelė sudaryta darbo autorės apibendrinus ekspertinėje apklausoje dalyvavusių ekspertų įžvalgas.

Eismo įvykiai, įvykę vairuojant karinį transportą arba transportą kariuomenės kontroliuojamose teritorijose, kurių metu sutrikdoma sveikata, įvyksta ne tik dėl nuovargio, bet ir dėl eismo sąlygų sudėtingumo. Gausus sniegas, stipri audra ar lietus, neasfaltuota kelio danga kariniuose poligonuose apsunkina transporto priemonės valdymą.

Respondentas E išvardindamas veiksnius nurodė, kad nusikalstamumą kariuomenėje gali paskatinti per didelis vadų darbo krūvis. „*Vadas gali turėti nuo 12 iki 30 pavaldinių, tad fiziškai atlikti visų pavaldinių kontrolę ir priežiūrą nėra įmanoma*“. O per maža vadovybės kontrolė gali privesti prie karių nusikalstamumo.

Išanalizavus ekspertų mintis apie nusikalstamumo problemas ir veiksnius, pastebimos tokios problemos:

- Narkotikų ir alkoholio vartojimas – ypač šauktinių tarpe;
- Disciplinos, motyvacijos ir vertybių stoka;
- Teisės aktų spragos ir subordinacija, apsunkinanti nusikalstamų veikų tyrimą;
- Neišplėtos informacinės technologijos sudaro palankias sąlygas nusikaltimams atsirasti (pavyzdžiui vagystėms);
- Latentiškumas išlieka aktuali problema dėl karių nenoro pranešti apie nusikalstamas veikas;
- Veiksniai, skatinantys nusikalstamumą apima tiek asmeninius, tiek ir socialinius bei institucinius veiksnius.

5.4. Nusikalstamumo prevencinės priemonės, jų veiksmingumas ir siūlomi sprendimai nusikalstamumo mažinimui Lietuvos kariuomenėje.

Ekspertinės apklausos dalyvių buvo prašoma pateikti siūlymus dėl nusikalstamumo prevencijos ir mažinimo Lietuvos kariuomenėje, taip pat įvertinti jau taikomas priemones ir jų veiksmingumą. Apklauso dalyvis A nurodė, kad „*sunku prevenciškai užbėgti nusikalstamumui už akių, kai kariuomenė yra tokia dinamiška, nepastovi*“. Respondentas toliau tęsė paaiškindamas, kad „*kariuomenėje šauktinių tarpe vyksta nuolatinė rotacija kas keletą mėnesių, vieniems baigiantiems karo tarnybą ateina nauji šauktiniai, o tęsti tarnybą profesinėje karo tarnyboje pasilieka tik mažoji dalis šauktinių. Susiduriama su problema, kadangi asmenį perauklėti, atgrasyti nuo nusikalstamumo galima tik tam esant pakankamai laiko, o šiuo atveju tarnyba nėra nuolatinė*“. Respondentas A nurodė, kad siūlytų ir toliau tęsti ir plėsti karių mokymus apie nusikalstamumą, teises jo pasekmes, tarnybinę etiką, nes yra įsitikinęs, kad tai yra veiksminga.

Tiki ir tuo, kad kariuomenėje kaip prevencinė priemonė taikomi asmenų, daiktų, patalpų patikrinimai yra veiksmingi, nes skatina vidaus kontrolę ir užkerta kelią galimiems nusikaltimams bei stiprina karių atsakomybės jausmą. *„Auksinio rakto nesame suradę, nors jeigu žinočiau kaip visiškai užkardyti nusikalstamumą, tikriausiai likčiau be darbo, nes tai yra mano didžioji darbo dalis“*. Tokius pastebėjimus išreiškė respondentas atsakydamas į užduotą klausimą.

Tiek respondentas A, tiek ir kiti likę apklausos dalyviai nurodė, kad kariuomenėje jau taikoma nemažai prevencinių priemonių: A nurodė, kad *„atliekami įvadiniai ir tęstiniai mokymai apie nusikalstamumą, atliekami nuolatiniai prevenciniai asmenų, daiktų, patalpų, transporto priemonių patikrinimai, karinių teritorijų prieigų stebėjimas vaizdo kameromis“*. Ekspertas C paminėjo, kad *„korupcinių nusikaltimų prevenciją vykdo KAM korupcijos prevencijos skyrius“*. Respondentas D ir E pridūrė, kad kariuomenėje yra įdiegta sistema pranešimui apie teisės pažeidimus, o kariuomenėje dirba psichologinę pagalbą teikiantys asmenys, kurie padeda ne tik asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, bet visiems kariams, prevenciškai atgrasant nuo netinkamo elgesio.

Ekspertas B nusikalstamumo prevencijai ir mažinimui Lietuvos kariuomenėje siūlė stiprinti vidaus kontrolės mechanizmą. *„Ne tik Karo policija turi šviesti apie nusikalstamumą, bet ir tiesioginiai vadai su savo pavaldiniais turi delikačiai kalbėti apie nusikalstamumo teisinės pasekmes ir žalą“*. Analogišką siūlymą išreiškė respondentas C ir E. Respondentas D pabrėžė būtinybę didinti pasitikėjimą tarp karių ir karo policijos, kad šie jaustųsi saugūs pranešdami apie galimas nusikalstamas veikas, taip pat nurodė, kad reikėtų įdiegti anoniminę pranešimo sistemą. Užkardant nusikalstamumą apklausos dalyvis išreiškė pasiūlymą tobulinti technologinių priemonių diegimą labiau skaitmenizuojant kariuomenėje esančius procesus, pavyzdžiui popierines transporto priemonių valdymo apskaitas pakeičiant į vairuotojų identifikavimo korteles ar tachografus.

Respondentas E nusikalstamumo prevencijai ir mažinimui kariuomenėje siūlo stiprinti švietimo sistemą ir auklėjimą vaikų, kadangi dažnu atveju nusikalstamumą į kariuomenę jau atsinešama iš vaikystės. Tikslinga tęsti darbą su rizikos šeimomis, stiprinti jų kontrolę, darbą su vaikais, gyvenančiais tokiose šeimose. Apklausos dalyvis pabrėžė, kad *„neužtenka vieną kartą metuose papasakoti apie nusikalstamumą, užsidėti plusą ir toliau tęsti kitus darbus. Būtina sukurti nuolatinį ryšį su kariu, įgyti jo pasitikėjimą ir nuolankumą.“*

Taigi, iš šios ekspertų apklausos dalies matyti, kad Lietuvos kariuomenėje taikomos prevencinės priemonės, apimančios tiek švietėjišką veiklą, technines kontrolės priemones (vaizdo kameros, patikrinimai), tiek psichologinę paramą. Dauguma respondentų laiko šias priemones veiksmingomis, tačiau vienareikšmiškai pabrėžė, kad vienkartinės ar formalios priemonės nėra pakankamos ir prevencija turi būti nuolatinė. Būtent dėl to pažymėta viena iš didesnių problemų, trukdančių ilgalaikės prevencijos naudai atsiskleisti – tai nuolatinė šauktinių rotacija.

Apibendrinant visus ekspertų atsakymus į klausimus, susijusius su nusikalstamumu kariuomenėje, darytina išvada, kad nusikalstamumas kariuomenėje nėra plačiai paplitęs reiškinys, tačiau praktikoje vis dar susiduriama su problemomis, įtakojančiomis nusikalstamumą. Ekspertai vertindami nusikalstamumo kariuomenėje problemas įžvelgė, kad pagrindiniai veiksniai, skatinantys asmenis nusikalsti, slypi pačių nusikaltėlių asmenybėse (lengvabūdiškumas, aplaidumas ir kt.), taip pat egzistuoja kontrolės trūkumas, silpna švietimo sistema.

Darbo autorė daro išvadą, kad kariuomenėje užkardant nusikalstamumą didžiausios pastangos dedamos į karių švietimą. Šią priemonę bene visi respondentai laiko veiksminga, tačiau atsižvelgiant į respondentų siūlymus nusikalstamumo prevencijai, yra sričių, kur prevencinės priemonės gali būti tobulinamos.

Autorė bendraudama su ekspertais pastebėjo, kad kariuomenėje egzistuoja latentinė nusikalstamumo pusė, kuri nebūtinai susijusi su teisėsaugos institucijų veikla, tačiau gali būti susijusi su egzistuojančia praktika kariuomenėje, visuotinai priimtomis karių disciplinos auklėjimo priemonėmis, pačių karių sąmoningumu, nenoru pranešti apie nusikalstamas veikas.

Autorė pastebi ir tai, kad kariuomenėje pasitaiko atvejų, kuomet drausmės pažeidimai nesiekia teisinio tyrimo lygio, bet yra „tvarkomi“ kariuomenės viduje per neoficialius pokalbius, pavyzdžiui tarp karių įsiplieskęs smurtinis konfliktas „gesinamas“ karinio dalinio vado kabinete, ar malšinamas skiriant jiems šimtą atsispaudimų ar „cirkulių“¹⁶⁷, o diskriminacinio pobūdžio veiksmus atliekantis asmuo yra įspėjamas. Tokie atvejai lieka karinės teritorijos viduje, jie neperduodami ikiteisminio tyrimo institucijoms tyrimui atlikti. Tačiau čia iškyla problema, kadangi tokios veikos iškraipo oficialią registruotą statistiką ir padidina nusikalstamumo

¹⁶⁷ Cirkuliai – fizinis pratimas, kurį sudaro atsispaudimas, susilenkimas ir desantinis šuoliukas atliekant šiuos pratimus vieną po kito iš eilės. Neretai kariuomenėje cirkuliai naudojami kaip sudrausminimo priemonė. „Eil. Austėja Kuodytė žino, kaip suderinti savanorio tarnybą, robotiką ir meną“, karys.lt, žiūrėta 2025-04-24, <https://www.karys.lt/bendraukime/naujienos/eil.-austėja-kuodyte-zino-kaip-suderinti-savanorio-tarnyba-robotika-ir-mena/161>.

kariuomenėje latentiskumą. Dar daugiau, iš nusikalstamų veikų kyla nusikalstamumo žala, tačiau už tai nesulaukiama teisingumo ir aukų požiūriu įsivyrąja nebaudžiamumo politika. Todėl siekiant suprasti šios problemos mastą, būtinas nepriklausomas tyrimas apie latentinį nusikalstamumą kariuomenėje, atsižvelgiant į atvejus, kurie buvo spęsti neperduodant ikiteisminio tyrimo institucijai tyrimui atlikti.

IŠVADOS

1. Šiame magistro baigiamajame darbe suformuluota nusikalstamumo kariuomenėje samprata – tai nusikalstamų veikų kariuomenėje visuma, kurias tam tikru laikotarpiu padaro kariuomenės personalas, taip pat civiliai asmenys, kurių nusikalstamos veikos nukreiptos į krašto apsaugos sistemą, ir karo prievolininkai, nevykdantys teisinio įsipareigojimo atlikti karinę tarnybą šaukimo metu. Bausmės už nusikalstamas veikas Lietuvos kariuomenėje yra panašios į kaimyninių valstybių – Lenkijos ir Latvijos, tačiau švelnesnės negu Baltarusijos bei JAV.
2. Nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje lygis 2017–2023 m. laikotarpiu padidėjo 761 %, tačiau tai nereiškia prastos kriminogeninės padėties. Toks ženklus padidėjimas atsirado dėl to, kad Karo policija pradėjo tirti BK 314 straipsnį, kurį anksčiau tyrė tik bendrosios kompetencijos policija. Tokių nusikalstamų veikų Karo policija 2017–2023 m. laikotarpiu užregistravo 360 atvejų. Pastebima pastarųjų metų tendencija, kad prokuroras vis dažniau paveda šį nusikaltimą tirti Karo policijai.
3. Dažniausiai paplitusios nusikalstamos veikos Lietuvos kariuomenėje 2017–2023 m. laikotarpyje buvo šaukimo vengimas, dezertyravimas, savavališkas pasišalinimas, vagystė, o mažiausiai paplitusios: piktnaudžiavimas, kyšininkavimas, pasipriešinimas valstybės tarnautojui, sunkus sveikatos sutrikdymas, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas. Nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje nėra toks paplitęs reiškinys, kurio pagrindu reikėtų ieškoti ir pritaikyti naujas prevencines priemones, nes kasmet užregistruojama itin maža dalis visų nusikalstamų veikų, užregistruojamų Lietuvos Respublikoje. Išimtis yra BK 314 straipsnyje įtvirtintas šaukimo vengimas, kurio Lietuvos kariuomenėje užregistruojama daugiausia. Taigi, Lietuvos kariuomenė ir bendrosios kompetencijos policija turėtų stiprinti esamas prevencines priemones arba ieškoti naujų, siekiant mažinti šaukimo vengimo atvejų skaičių.
4. Nors Lietuvos kariuomenė sutinkama kaip viena iš labiausiai visuomenės pasitikėjimo sulaukianti organizacija, tačiau jos viduje egzistuoja palankios sąlygos nusikalstamumui atsirasti. Kariuomenėje nusikalstamumą skatina kompleksiniai veiksniai, tarp kurių vieni svarbiausių yra ginklų naudojimas kariuomenėje, karo tarnybos privalomumas, socialinių ryšių silpninimas, griežta dienotvarkė, gyvenimas bendrabučio tipo pastatuose, moterų buvimas kariuomenėje, fiziniai, psichologiniai ir finansiniai sunkumai. Kita vertus,

egzistuoja nusikalstamumą slopinantys veiksniai, tokie kaip ilgesnės trukmės karo prievolė, aiškus teisinis atsakomybės reglamentavimas, Karo policijos atliekama nusikalstamumo kontrolė bei visapusiškas krašto apsaugos sistemos subjektų fizinis, psichologinis, socialinis ir dvasinis palaikymas.

5. Griežta karinė tvarka ir jos viduje esančios taisyklės mažina nusikalstamumą kariuomenėje, bet tuo pat metu ją skatina, nes kariai yra mokomi smurtinių veiksmų.
6. Mažinant ir kontroliuojant nusikalstamumą kariuomenėje Lietuvoje, daugiausia dėmesio skiriama švietimui apie nusikalstamumą, nors tarptautinė patirtis rodo, kad egzistuoja ir kitų prevencinių priemonių, mažinančių nusikalstamumą. Norvegijoje daug dėmesio skiriama lyčių lygybei, JAV, pagalbai aukoms, Australijoje, psichologinės gerovės rūpinimuisi, o Rumunijoje – teisiniam karių elgesio reguliavimui.
7. Empirinio tyrimo rezultatai rodo, nors nusikalstamumas kariuomenėje nėra itin paplitęs, bet opiausios problemos išlieka susijusios su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir šio nusikaltimo tyrimu, šaukimo vengimu, dezertyravimu ir savavališku pasišalinimu bei kariuomenės turto praradimu. Ekspertai akcentavo, kad šios veikos atsiranda dėl pačių kariuomenės subjektų savybių (įvairių priklausomybių, auklėjimo spragų, moralės stokos) ir jas lemia kariuomenės organizacijos trūkumai (menka vidinė kontrolė, spragos teisiniame reglamentavime, skaitmenizacijos stoka bei subordinacijos barjerai). Ypač pastebima latentinio nusikalstamumo problema, kadangi kariai nukentėję nuo nusikalstamų veikų nėra linkę kreiptis į ikiteisminio tyrimo institucijas, o kai kuriais atvejais teisės pažeidimai sprendžiami be ikiteisminio tyrimo institucijų įsikišimo. Atsižvelgiant į tai, būtina gerinti kontrolės mechanizmus, užtikrinti saugius bei veiksmingus pranešimo apie nusikalstamas veikas kanalus.

SIŪLYMAI

1. Rekomenduotina kariuomenės subjektams, atsakingiems už nusikalstamumo prevenciją peržvelgti taikomas prevencines priemones – ypač netikėtų asmens, daiktų, patalpų, transporto priemonių patikrinimų praktiką – ir įvertinti jų veiksmingumą bei atitiktį LR Konstitucijos 22 straipsniui, reglamentuojančiam teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsniui, kuris įpareigoja, kad šios teisės ribojimas būtų grindžiamas įstatymu, būtinumu demokratinėje visuomenėje ir būtų proporcingas siekiamam tikslui. Taip pat svarbu įvertinti, ar patikrinimų apimtis ir forma neprilygsta Baudžiamojo kodekso numatytiems procesiniams veiksams (pvz. kratai), kuriems taikomi griežtesni procesiniai reikalavimai, įskaitant ikiteisminio tyrimo pradėjimą ir sankcionavimą teismo nutartimi.
2. Siekiant užtikrinti teisinio reguliavimo aiškumą, įstatymų leidėjui siūlytina nustatyti aiškius kriterijus, kuriais remiantis būtų atskiriama, kada už karo prievolininko pareigų nevykdymą, t. y. šaukimo vengimą yra taikoma administracinė atsakomybė, o kada – baudžiamoji atsakomybė.
3. Įstatymų leidėjui siūlytina apibrėžti, kuomet seksualinis priekabiavimas kariuomenėje yra laikomas kariuomenės drausmės pažeidimu, o kuomet baudžiamosios teisės objektu. Tik taip bus užtikrintas įstatymo apibrėžtumas ir neliks vietos interpretacijoms. Be to, šio drausmės pažeidimo tyrimą dėl seksualinio priekabiavimo turėtų atlikti nešališkas, baudžiamosios teisės žinių turintis ikiteisminio tyrimo pareigūnas, o ne to paties ar aukštesnio rango karininkas.
4. Lietuvos kariuomenėje apie nusikalstamas veikas galima pranešti kreipiantis raštu arba telefonu į Karo policiją, tačiau kariams nėra užtikrinamas anonimiškumas. Mažinant karių nusikalstamumo latentinę dalį ir karių baimę dėl keršto ar kitokio susidorojimo, Lietuvos kariuomenei rekomenduojama sukurti anoniminę pranešimo apie nusikalstamą veiką skiltį.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių įstatymai ir kiti norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statuto pakeitimo įstatymas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-04-27. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.410978>.
2. „Lietuvos Respublikos karių materialinės atsakomybės įstatymas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-04-27. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106094/asr>.
3. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-04-27. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.
4. „Dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-08-15. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6625/asr>.
5. „Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos 2024–2030 m. personalo plėtros plano patvirtinimo“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-12-15. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1fe81264768711ef84ff9693ecd03ff5?jfwid=vici6ryn>.
6. „Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-12-15. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.56646/asr>.
7. „Uniform Code of Military Justice“. ucmj.us. Žiūrėta 2024-08-15. <https://ucmj.us/>.
8. „Armed Forces Act 2006“. legislation.gov.uk. Žiūrėta 2024-08-15. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/introduction>.
9. „Dėl Lietuvos karių etikos kodekso patvirtinimo“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-08-15. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.256186/asr>.
10. „Criminal Code of Latvia“. legislationonline.org. Žiūrėta 2024-08-19. <https://legislationonline.org/sites/default/files/202310/Criminal%20Code%20of%20Latvia.pdf>.
11. „Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymo Nr. VIII-911 pakeitimo įstatymas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2024-12-10. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c970772725a311eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=-pvidlpsx>.

12. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2025-01-05.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>.
13. „Jonavos rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-108-814/2017“. infolex.lt. Žiūrėta 2025-02-10. <https://www.infolex.lt/tp/1562917>.
14. „Dėl Nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos projektų ir bendruomenių iniciatyvų gerosios praktikos konkurso nuostatų patvirtinimo“. e-tar.lt. Žiūrėta 2025-02-25.
<https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.97EE9C141161/asr>.
15. „Resolution 2002/13, Action to promote effective crime prevention“. unodc.org. Žiūrėta 2025-02-25.
https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonreform/crimeprevention/resolution_2002-13.pdf.
16. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas“. infolex.lt. Žiūrėta 2025-04-03. <https://www.infolex.lt/ta/39714?ref=1>.
17. „Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2025-02-25. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.168154/asr>.
18. „Lietuvos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas“. e-tar.lt. Žiūrėta 2025-04-09. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.AABE8E302884>.
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-360-976/2018“. infolex.lt. Žiūrėta 2025-04-09.
<https://www.infolex.lt/tp/1674068>.
20. „Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas“. infolex.lt. Žiūrėta 2025-04-28.
<https://www.infolex.lt/teise/DocumentSinglePart.aspx?AktoId=111594&StrNr=37>.
21. „Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas“. e-tar.lt. Žiūrėta 2025-04-28.
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC01522BCE65/asr>.
22. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas“. e-seimas.lrs.lt. Žiūrėta 2025-04-30.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.
23. „Case of Satakunnan Markkinapörssi OY and Satamedia OY v. Finland“. hudoc.echr.coe.int. Žiūrėta 2025-04-30. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-175121>.

Knygos ir mokslinės publikacijos:

1. Šostakas, Henrichas ir Guščinskienė, Jūratė. „Šauktinių motyvavimo priemonės ir jų taikymas Generolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centre“. *Viešoji politika ir administravimas* 18, 1 (2019): 119.
<https://vpa.ktu.lt/index.php/PPA/article/view/23132/9877>.
2. Burroughs, Peter. „Crime and Punishment in the British Army, 1815-1870“. *The English Review* 100, 396 (1985):557.
<https://www.reenactor.ru/ARH/PDF/Burrougs.pdf>.
3. Stoliarovas, Andriejus. *Karinė justicija 1919-1940 m.* Kaunas: Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2014.
4. Nikitin, Ilja. „Nusikalstamumo, drausmės pažeidimų ir kriminologinės prevencijos teisinis reglamentavimas Lietuvos kariuomenėje“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2012. <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1993346/MAIN>.
5. Volodenkova A., Halan, L., Hatzeniuk, D., Zavoloka, A., Krykuntrush, ir A., Pashkina, A. „Military Justice and Protection of the Rights of Military Personnel“. Pryncyp.org. Žiūrėta 2025–01–01.
https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/03/military-justice_online.pdf.
6. Vashakmadze, Mindia. *Understanding Military Justice: A Practice Note*. Geneva: DCAF, 2018.
7. McDowell, Charles P., Joseph M. Rothberg, ir Gregory Lande. „Homicide and Suicide in the Military.“ Iš *War Psychiatry*, Medical Department of the Army. United States of America, Office of The Surgeon, 2020.
<https://medcoeckapwstorprd01.blob.core.usgovcloudapi.net/pfw-images/borden/military-psychiatry/MPch6.pdf>.
8. Baktir, Yusuf, Mustafa Icer, Mehmet, Craig, Jessica. „Military and Crime: A Systematic Review of the Literature“. *Deviant Behavior* 41, 1 (2018):1–19.
<https://www.researchgate.net/requests/r124309570>.
9. Бадов, А.Д. „География преступности в России в постсоветский период“. Дисертация, Краснодар: Северо-Осетинский государственный университет имени К.Л. Хетагурова, 2009. <https://www.lituanistika.lt/content/59909>.
10. Pugačiauskas, Virgilijus. *XIX a. Lietuvos karinių dalinių istorija*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2019.

11. Sakalauskas, Gintautas, Dobrynina, Margarita, Justickaja, Svetlana, Kalpokas, Vaidas, Mališauskaitė–Simanaitienė, Sonata, Nikartas, Simonas, Pocienė, Aušra, ir Zaksaitė, Salomėja. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: leidykla „Eugrimas“, 2011.
12. Rudzkis, Tomas ir Galinaitytė, Jūratė. „Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema“. *Jurisprudencija* 70, 62 (2005): 6.
<https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3040/2841>.
13. Justickis, Viktoras. *Kriminologija I d.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
14. Babachinaitė, Genovaitė, Galinaitytė, Jūratė, Jurgelaitienė, Gitanė, Kiškis, Alfredas, Kuolaitė, Aistė, Palavinskienė, Brigita, Paukštė, Arūnas, Petkus, Artūras, Raudonienė, Aida, Rudzkis, Tomas ir Uscila, Rokas. *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
15. Babachinaitė, Genovaitė, Kiškis, Alfredas, Rudzkis, Tomas, Uscila, Rokas. *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
16. Anderson, D. A. „The cost of crime“. *Foundations and Trends R in Microeconomics* 7, 3 (2012):217. https://www.researchgate.net/publication/268408160_The_Cost_of_Crime.
17. L. Snowden, David, Oh, Sehun, Salas–Wright, Christopher P., Vaughn, Michael G., ir King, Erika. „Military service and crime: new evidence“. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 52, 5 (2017): 606. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28255794/>.
18. Van Schellen, Marieke, Apel, Robert ir Nieuwbeerta, Paul. „The impact of military service on criminal offending over the life course: evidence from a Dutch conviction cohort“. *Journal of Experimental Criminology* 8, 2 (2012) :138.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11292-012-1379140-5>.
19. Galiani, Sebastian, A. Rossi, Martin ir Schargrodsky, Ernesto. „Conscription and Crime“. *American Economic Journal: Applied Economics* 3, 2 (2011):121.
<https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/app.3.2.119>.
20. R. Paloyo, Alfredo, Vance, Colin, ir Vorell, Matthias. „Local determinants of crime: Do military bases matter?“. *Demographic Research* 31, 21 (2014):627.

https://ro.uow.edu.au/articles/journal_contribution/Local_determinants_of_crime_do_military_bases_matter_/27726120?file=50481927.

21. Macmanus, Deirdre, Dean, Kimberlie, Jones, Margaret, Rona, Roberto J., Greenberg, Neil, Hull, Lisa, Fahy, Tom, Wessely, Simon, ir Fear, Nicola T. „Violent offending by UK military personnel deployed to Iraq and Afghanistan: a data linkage cohort study“. *The Lancet* 381, 9870 (2013):907. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23499041/>.
22. Krancevich, Mariah. „Common Factors in Military Domestic Homicides: Implications for Prevention and Intervention“. Doktoro disertacija, University of Western Ontario, 2020. <https://ir.lib.uwo.ca/etd/6970/>.
23. Janowitz, Morris. „The Professional Soldier. A Social and Political Portrait“. *Revue Francaise de Science Politique* 71, 5 (1960):44. https://www.researchgate.net/publication/376945220_Janowitz_Morris_The_Professional_Soldier_A_Social_and_Political_Portrait_Glencoe_The_Free_Press_1960_IX464_p_Index.
24. Wainwright, Verity. „Soldier, civilian, criminal: identifying pathways to offending of ex-armed forces personnel in prison“. *Psychology, Crime & Law* 22, 8 (2016):745. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4981150/>.
25. Sakalauskas, Gintautas. „Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės“. *Kriminologijos studijos* 4 (2016):72. <https://www.lituanistika.lt/content/65710>.
26. Shkuta, Oleh, Korniienko, Maksym ir Yankovy, Mykola. „Foreign experience in preventing military and economic crimes“. *Baltic Journal of Economic Studies* 8, 4 (2022):186. https://www.researchgate.net/publication/366617166_FOREIGN_EXPERIENCE_IN_PREVENTING_MILITARY_AND_ECONOMIC_CRIMES.
27. Gečėnienė, Svetlana. „Nusikalstamumo dinamikos monitoringas“. *Jurisprudencija* 6, 84 (2006):54. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2860>.
28. Žiobienė, Edita. „Aktualios konstitucinės teisės į privatų gyvenimą apsaugos problemos“. *Jurisprudencija* 64, 56 (2005):124. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3135/2936>.

29. Grigienė, Kristina. „Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui konstitucinio teismo jurisprudencijoje“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 8 (2010):201.
<https://ojs.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/view/1300/1247>.
30. Cummings, Sarah. „Military Sexual Assault: A Comparative Case Study of Sexual Assault Policies in the United States, Israel, and Norway“. Magistro baigiamasis darbas, Bridgewater state university, 2018.
<https://vc.bridgew.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1062&context=theses>.
31. Justickaja, Svetlana. „Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos“. *Teisės problemos* 1, 71(2011):81.
<https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-justickaja.pdf>.
32. Balčiūnienė, Agnė. „Šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje charakteristika“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2012.
<https://vb.mruni.eu/object/elaba:1826096/MAIN>.
33. Newton, Katherine. „Examining the impact of military experience on crime: issues of race and the life course“. Disertacija, University of Akron, 2018.
https://etd.ohiolink.edu/acprod/odb_etd/ws/send_file/send?accession=akron1530800503416256&disposition=inline.
34. Motley, W. Nathaniel. „U.S. special operations and military crime: the post-9/11 wartime crimes of U.S. special operations forces compared to the conventional U.S. military“. Magistro baigiamasis darbas, John Hopkins University, 2020.
<https://jscholarship.library.jhu.edu/server/api/core/bitstreams/c3636f36-1ffe-48ac-b9b9-76a38395b736/content>.
35. Australian Army Research Centre. „Respite (Dwell) Periods in the Australian Defence Force“. *Australian Army Occasional Paper*, 21 (2024): 11.
<https://researchcentre.army.gov.au/library/occasional-papers>.
36. Ažubalytė, Rima ir Fedosiuk, Oleg. „Konstitucinis Non bis in idem principas baudžiamojoje justicijoje: šiuolaikinė samprata ir aktualūs taikymo klausimai“, *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*, Agnė Tvaronavičienė, Jolita Miliuvienė, Julita Večerskytė, Eglė Bilevičiūtė, Toma Birmontienė,

Ieva Deviatnikovaitė, Egidijus Jarašiūnas, Gediminas Mesonis, Milda Vainiutė, Jolanta Zajančauskienė, 599-642. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021.

37. Rudzakis, Tomas, Uscila, Rokas ir Starkus, Saulius. *Kriminologinių tyrimų metodika*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.

Kiti šaltiniai:

1. United States of America Department of Defence. „Plan to Prevent and Respond to Sexual Assault of Military Men“. SAPR.mil. Žiūrėta 2024-04-27.
https://www.sapr.mil/public/docs/prevention/DoD-Plan-to-Prevent-and-Respond-to-Sexual-Assault-of-Military-Men_Approved.pdf.
2. „Aktyvusis rezervas“. karys.lt. Žiūrėta 2024-12-15.
<https://www.karys.lt/tarnybos-budai/aktyvusis-rezervas/44>.
3. Narkūnas, Vilius. „Lietuvos kariuomenėje – seksualinio priekabiavimo atvejis: skundas atskriejo iš seržantės, mesto kaltinimo sulaukęs karys paliko tarnybą“. *lrt.lt*. Žiūrėta 2025-02-12.
<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2112405/lietuvos-kariuomeneje-seksualinio-priekabiavimo-atvejis-skundas-atskriejo-is-serzantes-mesto-kaltinimo-sulaukes-karys-paliko-tarnyba>.
4. Čižinauskaitė, Greta. „Skandalas Karo medicinos tarnyboje: ar teisiamąją dėl nesveiko smalsumo išgelbės prisipažinimas?“. *kauno.diena.lt*. Žiūrėta 2025-01-30.
<https://kauno.diena.lt/comment/12566>.
5. Andriejauskaitė, Jurgita. „Už karo tarnybos vengimą pernai bausta 14 tūkst. kartų, pradėta 450 ikiteisminių tyrimų“. *lrt.lt*. Žiūrėta 2024-12-21.
<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2213303/uz-karo-tarnybos-vengima-pernai-bausta-14-tukst-kartu-pradeta-450-ikiteisminių-tyrimu>.
6. Informatikos ir ryšių departamentas. „Duomenys apie turtinę žalą (Forma ŽALA)“. ird.lt. Žiūrėta 2025-01-05.
<https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemupaslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzratviriduomenyspaslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimustatistika-1?year=2024&period=1-12&group=162>.

7. Lietuvos kalėjimų tarnyba. „2023 metų ataskaitos. Aktualioji statistika 2023 m.“. kalejimai.lrv.lt. Žiūrėta 2024-01-27.
<https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.
8. „Polska zwolni przedterminowo 20 tysięcy osób z więzienia? Jest odpowiedź wiceminister“. *gazetaprawna.pl*. Žiūrėta 2025-01-30.
<https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9495273,polska-zwolni-predterminowo-20-tysiecy-osob-z-wiezienia-jest-odpowie.html>.
9. „Justiitsministeerium ei näe praegu võimalust ühe vangla sulgemiseks“. *err.ee*. Žiūrėta 2025-01-30.
<https://www.err.ee/1609131212/justiitsministeerium-ei-nae-praegu-voimalust-uhe-vangla-sulgemiseks>.
10. Marie Deschamps. „External Review into Sexual Misconduct and Sexual Harassment in the Canadian Armed Forces“. *canada.ca*. Žiūrėta 2025-04-03,
<https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/sexual-misbehaviour/external-review-2015.html>.
11. Lietuvos kariuomenė. „Vizija ir vertybės“. *kariuomene.lt*. Žiūrėta 2025-01-27.
<https://www.kariuomene.lt/kas-mes-esame/vizija-ir-vertybes/11>.
12. „Naujausia apklausa: smuko visuomenės pasitikėjimas teismais, kariuomenė ir žiniasklaida“. *tv3.lt*. Žiūrėta 2025-01-27.
<https://www-tv3-lt.webpkgcache.com/doc/-/s/www.tv3.lt/naujiena/lietuva/naujausia-apklausa-smuko-visuomenes-pasitikejimas-teismais-kariuomene-ir-ziniasklaida-n1363000>.
13. Konopackienė, Karolina. „Naujausia apklausa: smuko visuomenės pasitikėjimas šalies teismais“. *lrt.lt*. Žiūrėta 2025-02-12.
<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2225044/naujausia-apklausa-smuko-visuomenes-pasitikejimas-salies-teismais>.
14. „Requirements to join the U.S. military“. *usa.gov*. Žiūrėta 2025-02-08.
<https://www.usa.gov/military-requirements>.
15. „Selective service system“. *sss.gov*. Žiūrėta 2025-02-08. <https://www.sss.gov/>.
16. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos modelio Lietuvoje koncepcija“. *vrn.lrv.lt*. Žiūrėta 2025-02-25.

- https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Koncepcijos/Koncepcija%2020201219_galut.pdf.
17. „Korupcijos prevencijos ir tyrimų skyriaus uždaviniai ir funkcijos“. kam.lt. Žiūrėta 2025-02-25. <https://kam.lt/departamentaiskyria/korupcijos-prevencijos-ir-tyrimu-skyrius/>.
 18. „Kibernetinio saugumo klausimai aptariami diskusijų festivalyje „Būtent!““. kam.lt. Žiūrėta 2025-02-25. <https://kam.lt/kibernetinio-saugumo-klausimai-aptariami-diskusiju-festivalyje-butent/>.
 19. „The Department of Defense Fiscal Year 2023 Annual Report on Sexual Assault in the Military FY 2023 Annual Report“. sapr.mil. Žiūrėta 2025-03-02. https://www.sapr.mil/sites/default/files/public/docs/reports/AR/FY23/FY23_Annual_Report.pdf.
 20. Queally James ir Sharp Sonja. „Military freezes sexual assault prevention training after Trump executive order on DEI“. *Los Angeles Times*. Žiūrėta 2025-02-07. <https://www.latimes.com/california/story/2025-02-07/military-freezes-all-sex-assault-training-in-response-to-trump-executive-order>.
 21. Decker, Audrey. „Navy pauses sexual-assault prevention and response training“. *Defense One*. Žiūrėta 2025-02-06. <https://www.defenseone.com/policy/2025/02/navy-pauses-sexual-assault-prevention-and-response-training/402829/>.
 22. „Sexual Violence in the Military (Science and technology organization technical report)“. sto.nato.int. Žiūrėta 2025-03-02. [https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/STO-TR-HFM-295/\\$\\$TR-HFM-295-ALL.pdf](https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/STO-TR-HFM-295/$$TR-HFM-295-ALL.pdf).
 23. „Crime prevention“. trngcmd.marines.mil. Žiūrėta 2025-03-05. https://www.trngcmd.marines.mil/Portals/207/Docs/safety/MCO_5500.18crime_weapon.pdf.
 24. „Pranešti apie pažeidimus“. kariuomene.lt. Žiūrėta 2025-03-09. <https://www.kariuomene.lt/kiti-pajegumai/karo-policija/pranesti-apie-pazeidimus/23304>.
 25. „Norwegian Parliamentary Ombudsman for the Armed Forces“. en.wikipedia.org. Žiūrėta 2025-04-11.

https://en.wikipedia.org/wiki/Norwegian_Parliamentary_Ombudsman_for_the_Armed_Forces.

26. Lietuvos Respublikos Seimas. „Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas“. lrs.lt. Žiūrėta 2025-04-11. https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=1079.
27. „Dedovščina“. lt. Wikipedia.org. Žiūrėta 2025-04-24. <https://lt.wikipedia.org/wiki/Dedov%C5%A1%C4%8Dina>.
28. „Eil. Austėja Kuodytė žino, kaip suderinti savanorio tarnybą, robotiką ir meną“. karys.lt. Žiūrėta 2025-04-24. <https://www.karys.lt/bendraukime/naujienos/eil.-austeja-kuodyte-zino-kaip-suderinti-savanorio-tarnyba-robotika-ir-mena/161>.
29. „Kapelionas“. lt.wikipedia.org. Žiūrėta 2025-04-25. <https://lt.wikipedia.org/wiki/Kapelionas>.
30. „Stabdomas šaukimas į privalomąją pradinę karo tarnybą“. kam.lt. Žiūrėta 2025-04-25. <https://kam.lt/stabdomas-saukimas-i-privalomaja-pradine-karo-tarnyba/>.
31. „Į atsargą išleisti paskutiniai 2015 m. šaukimo nuolatinės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai“. kariuomene.lt. Žiūrėta 2025-04-25. <https://kam.lt/i-atsarga-isleisti-paskutiniai-2015-m-saukimo-nuolatinės-privalomosios-pradinės-karo-tarnybos-kariai/>.
32. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga“. lat.lt. Žiūrėta 2025-04-30. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/02/lat_aktuali_praktika_sausis_2020.pdf.
33. Milonienė, Danguolė. „Seimo kontrolierių kompetencijos įgyvendinimo ir rekomendacijų vykdymo užtikrinimas“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2006. <https://cris.mruni.eu/cris/bitstreams/0c3bed30-869a-4dae-b917a5a4cb53c3d2/download>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Šiame magistro baigiamajame darbe atskleistas nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje, apibūdinti pagrindiniai nusikalstamumo kriminologiniai aspektai: nusikalstamumo kariuomenėje samprata, pagrindiniai kriminologiniai rodikliai (lygis, būklė, dinamika), kurie leidžia įvertinti realią nusikalstamumo kariuomenėje situaciją. Išanalizuoti pagrindiniai nusikalstamumą kariuomenėje lemiantys veiksniai ir pateikti siūlymai šių veiksnių mažinimui, kurių atžvilgiu gali būti pritaikytos prevencijos ir kontrolės priemonės. Pirmajame darbo skyriuje atskleidžiama nusikalstamumo kariuomenėje samprata bei teisinės atsakomybės ypatybės. Antrame darbo skyriuje analizuojami statistiniai duomenys, 2017–2023 m. nusikalstamumo kariuomenėje lygio, būklės ir dinamikos rodikliai, apžvelgiama nusikalstamumo kariuomenėje žala. Trečiame skyriuje nagrinėjami ir atskleidžiami nusikalstamumą kariuomenėje skatinantys veiksniai. Ketvirtame skyriuje apžvelgiamos pagrindinės prevencinės priemonės Lietuvoje ir užsienio valstybėse, kurios taikomos nusikalstamumui mažinti. Analizuojamos nusikalstamumo kontrolės priemonės. Penktasis skyrius skirtas empirinio tyrimo – ekspertinės apklausos rezultatų analizei. Šiame moksliniame darbe nustatyta, kad nagrinėjamu laikotarpiu nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje padidėjo kelis kartus, tačiau toks padidėjimas daugiausia susijęs su Baudžiamojo kodekso 314 straipsniu, kuris sudaro 48 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų kariuomenėje.

Reikšmingi žodžiai: *nusikalstamumas kariuomenėje, nusikalstamumo raiška, veiksniai, prevencija, kontrolė.*

ANNOTATION

This master's thesis reveals crime in the Lithuanian armed forces, describes main criminological aspects: concept of crime in the military, main criminology indicators (level, condition, dynamic), which allows proper evaluation of crime in the military. The leading factors that are determining crime in the army are analyzed and given suggestions for possible solutions to reduce such factors in relation to which prevention and control measure could be used. First chapter consist of military crime concept and legal liability. Second chapter analyzes statistical data from 2017 to 2023 about crime in the military level, condition and dynamics, aftermath of occurred crime in the military. Third chapter shows what are crime encouraging factors in the military. Fourth chapter overviews possible preventative measures in Lithuanian and foreign countries that could be applied to reduce crimes. Crime control measures are analyzed. Fifth chapter is about empirical study – expert survey to analyze results. This research paper has found that crime in Lithuanian armed forces during specified period have increased several times, this rise is mainly linked to Article 314 of the Criminal Code which consists of 48 % all registered criminal cases in the military.

Keywords: *crime in the armed forces, expression of criminality, contributing factors, prevention, control.*

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje

Nors kitų mokslo atstovų publikacijose randama nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje analizės apraiškų, tačiau kompleksiškai kriminologiniai aspektai, ypačiai prevencijos ir kontrolės srityse – nenagrinėta tema.

Šio mokslinio darbo tikslas buvo ištirti nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje kriminologinius aspektus, pateikti siūlymų jų prevencijai ir kontrolei. Remiantis registruoto nusikalstamumo statistikos duomenimis, analizuota nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje raida. Tyrimo metu gauti duomenys, kad nusikalstamumas Lietuvos kariuomenėje padidėjo kelis kartus.

Pirmajame skyriuje nagrinėjama nusikalstamumo kariuomenėje samprata, teisinė atsakomybė, antrame skyriuje nagrinėjamas nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje paplitimas, aptariama žala. Trečiame skyriuje apžvelgiami nusikalstamumą kariuomenėje skatinantys bei slopinantys veiksniai, o ketvirtasis skyrius skiriamas prevencijos ir kontrolės analizei. Penktame skyriuje apibendrinami empirinio tyrimo, ekspertinės apklausos, rezultatai.

Šiame moksliniame darbe suformuluota nusikalstamumo kariuomenėje samprata – tai nusikalstamų veikų kariuomenėje visuma, kurias tam tikru laikotarpiu padaro kariuomenės personalas, taip pat civiliai asmenys, kurių nusikalstamos veikos nukreiptos į krašto apsaugos sistemą, ir karo prievolinkai, nevykdantys teisinio įsipareigojimo atlikti karinę tarnybą šaukimo metu. Atlikus užregistruoto nusikalstamumo Lietuvos kariuomenėje statistinių duomenų analizę 2017–2023 m. laikotarpiu nustatyta, kad nusikalstamumo lygis kariuomenėje padidėjo 761 %, tačiau šie skaičiai nereiškia prastos kriminogeninės padėties. Toks staigus ir didelis nusikalstamumo augimo šuolis atsirado dėl to, kad karo policija pradėjo tirti BK 314 straipsnyje numatytą nusikaltimą, kurį anksčiau tyrė policija. Prie tokio padidėjimo galėjo prisidėti 2022 m. vasario 24 d. prasidėjus karui Ukrainoje visuomenėje vyravusi nuomonė apie artėjančią karo grėsmę Lietuvoje. Dažniausiai paplitusios nusikalstamos veikos Lietuvos kariuomenėje yra šaukimo vengimas, dezertyravimas, savavališkas pasišalinimas, o mažiausiai paplitusios yra piktnaudžiavimas, kyšininkavimas, pasipriešinimas valstybės tarnautojui, sunkus sveikatos sutrikdymas, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas.

Išanalizuoti pagrindiniai nusikalstamumą skatinantys veiksniai, kurie yra tiesiogiai susiję ne tik su pačio nusikaltėlio savybėmis, bet ir kariuomenės viduje galiojančiomis taisyklėmis, ginklo naudojimu, bendrai – tarnybos kariuomenėje privalomumu. Nustatyta, kad net moterų buvimas kariuomenėje yra kriminogeninis veiksnys nusikalsti.

Apžvelgtos Lietuvoje ir užsienio valstybėse naudojamos prevencijos ir kontrolės priemonės parodo, kad siekiant užkardyti nusikalstamumą daugiausia investuojama į švietimą, bendravimą su kariuomenės subjektais bei darbą su nukentėjusiais nuo nusikalstamų veikų kariuomenėje.

Empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad nusikalstamumo kariuomenėje problemos yra susijusios su nusikalstamomis veikomis, susijusiomis su disponavimu narkotinėmis ir (ar) psichotropinėmis medžiagomis, dezertyravimu, savavališku pasišalinimu, šaukimo vengimu bei kariuomenės turto praradimu, o nusikalstamumą kariuomenėje skatina ne tik kariuomenės subjektų asmenybės bruožai, elgesio savybės, bet ir kariuomenės organizacijoje esantys netobulumai.

SUMMARY

Crime in the Lithuanian Armed Forces

Although there is some researcher 's publication that have manifestations about crime in Lithuanian military, more complex criminological aspects, especially control and prevention type, are not a thoroughly examined topic.

The aim of this research is to investigate criminological aspects of crime in Lithuanian armed forces, give suggestions about the possible prevention and control. Based on the registered offence data, the expression of crime in Lithuanian military was analyzed. The investigation revealed that crime in the Lithuanian military has increased several times.

First chapter examines the concept of crime, legal liability, second chapter analyzes the spread of crime in Lithuanian military. Third chapter reviews what encourages and lessens crime in the armed forces and the fourth chapter is devoted to analyze prevention and control. Fifth chapter summarizes results of the empirical study and expert survey results.

This master 's thesis defines the concept of crime in the military – this is the totality criminal acts in the military committed during a certain period by military personnel, civilians whose criminal acts a directed at the national defense system, and conscripts who do not fulfill their legal requirement to perform military service during conscription. Conducting an analysis of statistical data of recorded crime in Lithuanian military during 2017–2023 period found that crime has increased by 761%, but these figured do not corelate to poor criminogenic situation. Such spike in criminal growth occurred because investigations have begun by military police under Article 314 of Criminal Code, whereas before it was being investigated by the civilian police. This increase could be contributed by 2022 February 24 invasion of Ukraine and rising public opinions about a possible upcoming conflict with Russia in Luthuania. The most common criminal acts in Lithuanian army are draft evasions, desertion and voluntary absence, while the least common are abuse, bribery, resistance to a government official, severe health issues, pedophilia.

Main factors encouraging crime have been analyzed which directly relate to not only characteristics of the criminal, but also rules withing military units about gun usage, general – mandatory military service. It has been established that even the presence of women in the army is a criminogenic factor for crime.

Reviewed prevention and control measures used in Lithuania and foreign countries show that in order to prevent crime the most funding is made to education, communication with military personnel and works with victims of crimes in the military.

Results of the empirical study shows that crime problems in the army are related to crimes such as possession of narcotic and/or psychotropic substances, desertion, arbitrary withdrawal, draft evasion and loss of military property. These crimes are encouraged by military subject personality traits, behavior, but also by imperfections in the military organization itself.